

**ANNELİĞE YÖNELİK ALGILARIN OKUL KİTAPLARINDA VE SOSYAL
MEDYADA İZİNİN SÜRÜLMESİ**

Burcu YALÇINKAYA İLHAN

Yüksek Lisans Tezi

Kadın ve Aile Çalışmaları Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Gamze Yıldız ŞEREN

2024

T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN VE AİLE ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ANNELİĞE YÖNELİK ALGILARIN OKUL KİTAPLARINDA VE SOSYAL
MEDYADA İZİNİN SÜRÜLMESİ**

Burcu YALÇINKAYA İLHAN

KADIN VE AİLE ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: Doç. Dr. Gamze Yıldız ŞEREN

TEKİRDAĞ-2024

Her hakkı saklıdır.

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığımı taahhüt ederim.

06 /06 / 2024

Burcu YALÇINKAYA İLHAN

ÖZET

Kurum, Enstitü, ABD :Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
ABD : Kadın ve Aile Çalışmaları Anabilim Dalı

Tez Başlığı :Anneliğe Yönelik Algıların Okul Kitaplarında ve Sosyal Medyada izinin Sürülmesi

Tez Yazarı : Burcu YALÇINKAYA İLHAN

Tez Danışmanı :Doç. Dr. Gamze Yıldız ŞEREN

Tez Türü, Yılı: Yüksek Lisans Tezi, 2024

Sayfa Sayısı :108

Annelik ve kadınlık konuları toplumsal cinsiyet bağlamında sıklıkla incelenen konular arasındadır. Bu durumun sebepleri arasında anneliğin durağandan ziyade değişken bir yapıya sahip olması ve her kadının anneliğinin kendine özgü oluşu vardır. Bu çalışmada öncelikli olarak anneliğin ve kadınlığın kavramsal biçimde algılanışı ele alınmıştır. Ardından anne ve kadına dair algıda resmi bir söylem olarak ders kitapları incelenmiştir. Annelik algısının öncelikle Cumhuriyet döneminden başlanarak ders kitapları aracılığıyla nasıl bir gelişim gösterdiği örnek ders kitaplarıyla gösterilmeye çalışılmıştır. Resmi ideolojinin yanında çocuk sahibi kadınların kendi tercih ve istekleri doğrultusunda sosyal medyada annelik ile ilgili kavramlar çerçevesinde belli platformlara katılması ve bazı sosyal medya uygulamalarını kullanarak anneliklerini ön plana çıkarması durumu ele alınmıştır. İnternet ortamında kadınlar tarafından oluşturulan ve devam ettirilen bir annelik algısı söz konusudur. Kadınlar annelikle ilgili deneyimlerini bu platformlar aracılığıyla paylaşmaktadır. Bu paylaşımların annelikle ilgili yarattığı algının tespiti bu çalışmanın amacıdır. Sosyal medya üzerinden yapılan paylaşımların evrensel bir nitelik taşıyıp taşımadığını görmek amacıyla yabancı hesaplar da ele alınmış ve karşılaştırmalı bir bilgi edinilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma sosyal medyada “anne” kimliği ile yer alan kadınların annelik algısını nasıl şekillendirdiklerini, resmi söylemle herhangi bir kesişme taşıyıp taşımadığını ve modernizmdeki tüketim ve görünür olma durumunun annelik algısının şekillenmesindeki etkisine bakmayı hedeflemektedir.

Çalışmada kullanılan söylem analizi, doküman analizi ve amaçlı örnekleme teknikleri şu malzemelere uygulanmıştır: Cumhuriyet’in ilanından itibaren

yayınlanmış çeşitli Türkçe, Hayat Bilgisi, Okuma başlıklı kitaplar, hem Türkçe hem de İngilizce olmak üzere toplamda sekiz sosyal medya hesabı ve dört platform. Sonuç olarak gayri resmi ve resmi söylemlerle verilen annelik algısının kişisel tercihlerle oluşturulan sosyal medya hesaplarında nasıl ortaya çıktığı konu edinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal medya, annelik, okul kitapları.

ABSTRACT

Institution, Institute, : Tekirdağ Namık Kemal University, Institute of Social Sciences
Department :Department of Women And Family Studies
Thesis Title :Tracing the New Perception of Motherhood in School Books and
Social Media
Thesis Author :Burcu YALÇINKAYA İLHAN
Thesis Adviser : Assoc. Prof. Gamze Yıldız ŞEREN
Type of Thesis,Year : MS Thesis 2024
Total Number of :108
Pages

Motherhood and femininity issues are among the subjects frequently examined in the context of gender. The reasons for this situation include the fact that motherhood has a variable structure rather than a static one and that each woman's motherhood is unique. In this study, primarily the conceptual perception of motherhood and femininity is discussed. Then, textbooks were examined as an official discourse on the perception of mothers and women. It has been tried to show how the perception of motherhood has developed through textbooks, starting from the Republican period, with sample textbooks. In addition to the official ideology, the situation in which women with children participate in certain platforms within the framework of concepts related to motherhood on social media in line with their own preferences and wishes and highlight their motherhood by using some social media applications is discussed. There is a perception of motherhood created and maintained by women on the internet. Women share their experiences about motherhood through these platforms. The purpose of this study is to determine what kind of perception these posts create about motherhood. In order to see whether the shares made on social media have a universal nature, English accounts were also discussed and comparative information was tried to be obtained.

This thesis aims to examine how women who appear on social media with the identity of "mother" shape the perception of motherhood, whether there is any intersection with the official discourse, and the impact of consumption and visibility in modernism on shaping the perception of motherhood.

The discourse analysis and purposeful sampling techniques used in the study were applied to the following materials: various books titled Turkish, Social Studies, Reading published since the proclamation of the Republic, a total of eight social

media accounts and four platforms in both Turkish and English. As a result, the subject is how the perception of motherhood, given through informal and official discourses, emerges in social media accounts created with personal preferences.

Keywords: Social media, motherhood, school books.

ÖNSÖZ

Annelik olgusu olarak kadınların hayatında değiştirici ve dönüştürücü bir süreçtir. Anne olmaya karar veren kadınlar bu sürecin en başından itibaren kendi yakın çevrelerinin, resmi söylemlerin ya da sosyal medya platformlarında yer alanlar gibi hiç tanımadıkları kişilerin anneliğe ve annelik pratiklerine karşı söylemleriyle karşı karşıya kalmaktadır. Öyle ki bu söylemlerin birbiriyle çeliştiği pek çok durum kadınların sıklıkla karşılarına çıkmaktadır. Hem bireysel deneyimimden hem de etrafımda gözlemlediklerimden yola çıkarak yüksek lisans tezimde kadınların kendi anneliklerini şekillendirmesini ele almak istedim. Elbette annelik, insanlığın varoluşuyla eş bir zaman dilimine yayılmaktadır. Ancak bu çalışma boyunca da görüleceği üzere annelik pratiği tarih boyunca değişiklikler göstermiştir. Öncelikle annelik kavramına bütünsel olarak yaklaşıp tarih boyunca anneliğin ne ifade ettiğini görmeye çalıştım. Ardından da sadece bireysel olarak kadınların şekillendirmediği bu annelik olgusunu nelerin şekillendirdiğini ele almak istedim. Hem bilinçli fikirlerimizi hem de bilinçaltımızı en çok etkileyen resmi bir kurum olarak okullarda verilen söyleme annelik ve kadınlık algısı üzerinden bakmaya çalıştım. Türkiye bağlamında Cumhuriyet'in ilanından itibaren okullarda ders kitabı olarak okutulan kitaplar üzerine yapılmış birçok çalışmayı inceleyerek hem bu çalışmalardan hem de kendi bulduğum okul ders kitaplarından yararlandım.

Benim dikkatimi en çok çeken nokta, kadınların sosyal medya hesaplarında kendi istek ve tercihleriyle oluşturdukları hesaplarda yer alan annelik sunumuydu. Neden bu tür sunumlar, görseller sürekli olarak yinelenmekteydi? Benzerleri olsa bile neden aynı konseptli hesaplar sürekli olarak açılmaktaydı? Bu ve benzeri soruları incelemek üzere hem bu alanda yapılmış çalışmalar derinlemesine incelenmiş hem de İngilizce ve Türkçe sosyal medya hesapları ile ebeveynlik platformlarını ele alınmıştır. Yabancı hesapları ele almamın sebebi bu hesapların çok daha fazla sayıda kişiye ulaşıyor oluşu ve ele aldığım durumun dünya genelinde bir geçerliliğinin olup olmadığını görmektir. Bütün bu çalışma boyunca aklımı en çok meşgul eden soru neden sorusu oldu. Neden bu yönde bir ihtiyaçın duyulduğunu anlamak amacıyla konuyu farklı açılardan ele almaya çalıştım.

Resmi ve gayri resmi yollardan dile getirilen annelik kavramının, sosyal medya üzerinden nasıl gösterildiğini anlamaya çalışmak bütün amacım olmuştur. Bu çalışma boyunca ihtiyaç duyduğum anlarda kendisine kolaylıkla ulaşmamı sağlayan ve tezimin bölümlerinin şekillenmesini sağlayan danışman hocam Doç. Dr. Gamze Yıldız şeren'e teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimim sebebiyle çeşitli sıkıntılara katlanmak durumunda kalan eşim Hikmet İlhan'a da sonsuz teşekkürlerimi belirtmek isterim.

Burcu YALÇINKAYA İLHAN

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM BEYANI.....	ii
TEZ ONAY SAYFASI.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
GRAFİKLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
GÖRSELLER LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1
1. ANNE OLMAK VE ANNELİK YAPMAK	3
1.1. Dünya ve Türk Mitolojisinden Anne Örnekleri.....	6
1.2. Anneliğe Dair Farklı Gruplandırmalar	11
1.3. İstihdamda Olan ve İstihdamda Olmayan Anneler.....	11
1.3.1. Feminist Perspektiften Annelik	15
1.3.2. Toplumsal ve Deneyimsel Annelik	18
1.4. Post Modern Annelik	23
1.4.1. Yoğun Annelik/Süper Annelik	23
1.4.2. Eğitim Durumlarına Göre Annelik	28
1.4.3. “İdeal Anneye” Verilen İzinler de İdeal mi?	29
2. OKUL KİTAPLARINDA ANNE	35
2.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Okul Kitaplarında Annelik (1900-1920)	36
2.2. Cumhuriyet Dönemi Okul Kitaplarında Annelik (1923-1950).....	39
2.3. Cumhuriyet Dönemi Okul Kitaplarında Annelik(1950-1980).....	40
2.4. 1980 Sonrası Dönemde Okul Kitaplarında Annelik (1980-2023).....	47

3. SOSYAL MEDYAYA YANSIYAN ANNELİK PRATİKLERİ.....	55
3.1. Literatür.....	55
3.2. Araştırmanın Amacı ve Problemi.....	57
3.2.1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	58
3.2.2. Araştırmanın Önemi	59
3.2.3. Araştırmanın Yöntemi	59
3.3. Sosyal Medya Üzerinden Anneliğe Bakış	62
3.4. Yeni Annelik Pratiklerinin Nedenleri.....	93
SONUÇ	97
KAYNAKÇA	102

GRAFİKLERLİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Grafik 1: 3 Yaş Altında Çocuğu Olan ve Olmayan Kadınların İstihdamı (2023).....	12
Grafik 2: Türkiye’de Çocuk Sayısına Kadın İstidamı (2023).....	13

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
CEDAW	Convention on the Elimination of Discrimination Against Women/ Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Hakkında Sözleşme
CEEP	Center for Environmental Economics and Policy/Avrupa Kamu Teşebbüsleri Birliği
ETUC	European Trade Union Confederation/ Avrupa Sendikalar Konfederasyonu
ILO	International Labor Organization/ Uluslararası Çalışma Örgütü
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development/ Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNICE	Union of Industrial and Employers' Confederations of Europe/ Avrupa Topluluğu Sanayileri Birliği
UNICEF	The United Nations Children's Fund/ Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
WHO	World Health Organization/ Dünya Sağlık Örgütü

GÖRSELLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Görsel 2.1: Anneye Yardım Etmek	41
Görsel 2.2: Çocuk Bakımı	43
Görsel 2.3: Ailedeki Roller	46
Görsel 2.4: Evde Yaşam	48
Görsel 2.5: Çalışma Koşulları	49
Görsel 3.1: Uzman Görüşü	64
Görsel 3.2: Çocuğun Sorumluluğu	65
Görsel 3.3: Erkek Çocuklarının Sorumluluğu	66
Görsel 3.4: Kız Çocuklarına Örnek Teşkil Etme	67
Görsel 3.5: Yalnız Anne	68
Görsel 3.6: Yalnızlık	69
Görsel 3.7: Babaların Bebek Bakımı	70
Görsel 3.8: Anne Baba Roller	71
Görsel 3.9: Annelik	72
Görsel 3.10: Her İşi Yapmak	73
Görsel 3.11: Çocuk İçin Oyunlar	74
Görsel 3.12: Annelik ve Arkadaşlık	75
Görsel 3.13: Uzman Yardımı	76
Görsel 3.14: Çocuğa Ekran İzni	77
Görsel 3.15: Çocuklara Makarna Yedirmek	78
Görsel 3.16: Çocuğa Bakım Süreci	79
Görsel 3.17: Her İşi Yapma Baskısı	80
Görsel 3.18: Her İşi Yapmak	81
Görsel 3.19: Ebeveyn Sorumluluğu	82
Görsel 3.20: Annelik Tanımı	83
Görsel 3.21: Annelik ve Kadınlık	83
Görsel 3.22: Anneler ve Anneanneler	84
Görsel 3.23: Annelik ve Yalnızlık	85
Görsel 3.24: Bitmeyen İşler	86
Görsel 3.25: Instagram ve Gerçeklik	87
Görsel 3.26: Bütün İşler ve Anne	88
Görsel 3.27: Babalık ve Bebek Bakımı	89
Görsel 3.28: Çalışan Anne	90

GİRİŞ

Kadınlar aldıkları eğitimden, içine doğup büyüdükleri kültürden, toplumsal normlardan bağımsız olarak biyolojik bedenleri aracılığıyla fiziksel, psikolojik ve sosyal statülerini etkileyen bir değişim geçirirler. Zira kadınların hayatlarını etkileyen en önemli faktörlerden birisi kadınların bedenidir. Simone de Beauvoir'ın dediği gibi kadınlar için “Beden...sınırları çizer.” (Akt: Laderman-Danie, 2017, s.9). Kadınların kadınlığı ve bedenlerinin getirisi olarak annelikleri biyolojik var oluşlarının bir sonucudur. Kadınların sahip olduğu rahim sadece dünyaya gelmelerine aracı oldukları canlara değil kendilerine de yeni bir hayat sunar. Bu değişim bir daha silinmemek üzere kimliklerine eklenir. Kim ekler, eklenmek zorunda mıdır soruları da yanıtlanmayı bekler.

Kadınların bir çocuk dünyaya getirerek gerçekleştirdiği bu değişim bazıları tarafından “yabanlığa” (Laderman-Danie, 2017) giriş olarak görülmekte, bir başka deyişle bilinmezlikle bir tutulmaktadır. Bu yüzden hala daha annelik anlaşılmaya ve açıklanmaya tabidir. Annelik, günümüzde hem çocuk merkezli bir ebeveynlik anlayışının sonucu olarak hem de sosyal medyada anne kimlikleriyle ön plana çıkan kadınlar aracılığıyla daha görünür hale gelmiştir. Anneliğin hem sürekli değişken yapısı hem de her kadının anneliğinin kendine özgü oluşu bu alandaki incelemeleri hem gerekli hem de geçerli kılmaktadır.

Bu çalışmada da öncelikle annelik kavramına odaklanılıp anneliğin tarihsel süreçteki değişimine değinilerek farklı yaklaşımların annelik tanımları incelenecektir. Günümüzde sosyal medya aracılığıyla da yaygın biçimde görülen “yoğun/ideal annelik” kavramı ele alınacaktır. Annelik algısındaki değişimin izlerinin Türkiye Cumhuriyeti tarihinde Cumhuriyet'ten itibaren okullarda okutulan ders kitaplarında görülüp görülmediği ve günümüze kadar ders kitaplarında kadınların ve annelerin ele alınış biçimlerine ikinci bölümde odaklanılacaktır. Çalışmanın üçüncü bölümünde günümüzde yaygın biçimde görülen yoğun ya da ideal anneliğin bir performans gösterisi olarak sosyal medya platformlarında nasıl ele alındığı öncelikle çeşitli Instagram hesapları ve kadınlara yönelik tartışma platformları aracılığıyla incelenecektir. Bu platformlardan elde edilen söylemler söylem analizi yoluyla incelenip annelik algısının nasıl ve neden bu yöntemle inşa

edildiği sorgulanacaktır. Tezin sonuç bölümünde de oluşan bu yeni annelik algısıyla okul kitaplarında verilen anne algısının paralellik taşıyıp taşımadığı sorgulanacaktır.

1. BÖLÜM

ANNE OLMAK VE ANNELİK YAPMAK

Kadın bedensel varoluşunun getirdiği bir sonuç olarak anneliğin tek sorumlusu gibi görülür. Kadının rahme sahip olması ve doğum sonrasında çocuğu emzirebilmesi çocuk bakımında kadını hem öncelikli hem de çoğu kez yegane konumuna koymuştur. Simone de Beauvoir (1993) da kadın bedeninin biyolojik yönüne değinerek kadın için olan döngünün annelik ile tamamlandığını belirtmektedir. Biyolojik yazgının son noktası olan doğumu gerçekleştirerek bir başka canlıyı dünyaya getirmektir, ancak kadınların bedenleri onlara sadece fiziksel bir değişim getirmez. Bu fiziksel değişikliğin neticesinde dünyaya bir canlı geldiği için onun büyümesiyle toplumsal, psikolojik değişimler de kadınlar için söz konusu olmaya başlar. Gülmez'in de çalışmasında Forcey'den alıntılanarak bahsettiği üzere annelik “sosyal olarak inşa edilmiş etkinlikler ve ilişkiler dizisidir” (Gülmez, 2021, s.82).

Anneliğin sosyal olarak oluştuğu fikri anneliğin içgüdüsel olarak kadınlarda var olduğu varsayımının karşısında yer almaktadır. Kadınların içgüdüsel biçimde annelik hissi taşımadığı ve içlerinde içgüdüsel biçimde anne sevgisi olmadığına dair çarpıcı fikir ilk kez Simone de Beauvoir'ın (1993) *İkinci Cins* kitabında karşımıza çıkar. Bu içgüdüsel sürecin sürekli yinelenerek kadınlara verilmesinin sebebinin Beauvoir, kadınların özgürleşmesinin engellenmesi olarak görür. Bu yinelenme kadınların karşısına sürekli olarak çıkar. Öyle ki Sezer'in (2010) ortaya koyduğu üzere kadınlar bu yinelenmeyi daha çocukluktan itibaren masallarla bile alıp içselleştirir. Bir kez aklımıza işlendikten sonra da zaten bütün eylemlerimizi ve düşüncelerimizi bu yöne aktarıyoruz. Annelik içgüdüsel ve sevgisi de bu şekilde bize verilir. Aynı şekilde bu içgüdüsel doğayla kadınlarda var olmadığına işaret eden bir diğer düşünür Elizabeth Badinter'dir. Badinter annelik içgüdüsel sürecinin “toplumun yarattığı” bir ürün (Badinter, Akt: Bahar, 2019, s.3) olduğuna dikkat çeker.

Annelik içgüdüsel sürecinin oluşturulmuş olduğunu söylemek bu durumun her zaman mevcut olmadığını da belirtir. Bu durum birileri tarafından oluşturulmuştur. Bunun oluşturulması için kadının konumunda bir takım değişikliklerin gerçekleşmiş olması

gerekir. Pelizzon bu değişimin kökenini 16. yüzyıla dayandırır ve Protestanlığın ortaya çıkışıyla ailenin, evliliğin ve kadının erkeğe tabi olma durumunun daha çok vurgulandığını belirtmektedir (Pelizzon, 2009, s.280). Pelizzon aynı zamanda bugünkü anlamıyla ataerki anlayışının da çok eskiye gitmediğini ve 16.yy'ın “toplumsal ideolojisi” olduğunu belirtir. Bu dönemde önceki dönemlere göre farklı olan durum kapitalizmdir. Pelizzon kitabında bu dönemdeki değişikliğin kadınların mesleklerinden uzaklaştırılmasıyla sonuçlandığını vurgular, çünkü erkekler işsiz kalmaya başlayınca loncalardan ilk çıkarılanlar kadınlar olmuştur (Pelizzon, 2009, s.306). Kadınların zanaatsız kalınca “düşük yevmiyeli işlerde” çalışmaya başladığı ve “zamanla bu işlerin de toplumda itibarının azaldığı” belirtilmektedir (Pelizzon, 2009, s.314). Kadınların amacı artık günlük harcamalarını karşılayacak bir işte çalışabilmektir. Bu işlerin başında da Pelizzon “hizmetçilik, dadılık, hasta bakıcılığı” geldiğini belirtir (Pelizzon, 2009, s.375). Yapılan bu faaliyetler iş olarak bile görülmez çünkü “erkeklerin yaptığına iş denir, kadınların ise bitmek tükenmez görevleri vardır” (Pelizzon, 2009, s.375). Değersiz görülen bu görevler zamanla kadınların zorunluluğuna dönüşmüştür.

Kadınların zanaatlarından sonra yaptığı bu işler sistem tarafından gerek kanunlar yoluyla gerek de din aracılığıyla onların görevleri haline gelmiştir. Örneğin Pelizzon 16.yy'da Roma Hukuku'nda kadınlara düşük bir yasal statü tanındığından bahseder. Bu statünün sebebi “kadınların yaradılıştan zayıf” olmasıdır. Artık kadınlar kendi başına mali karar alamaz, vasiyette bulunamaz (Pelizzon, 2009, s.285). Yine aynı dönemde hem Katolik hem de Protestan Kiliseleri gebeliği önleyici ya da çocuk düşürücü ilaç kullanmayı cinayet olarak kabul etmiştir (Pelizzon, 2009, s.283). Bu koşullar altında kadınlara zaten evlenip bir erkeğin koruması altında bulunup çocuk doğurup büyötmekten başka seçenek de kalmaz.

Belki de bu kabullenilmiş çaresizliği kolaylaştırmak için anneliğe bir de kutsallık atfedilmiştir (Altaş, 2018, s.9). Her ne kadar kadınların bu görevleri içselleştirmiş olduğu varsayılsa da aslında bunların kadınlar tarafından “doğal ya da tabi” olarak algılanmadığını belirten ve bu duruma karşı çıkan düşünürlerden biri de Betty Friedan'dır. Friedan (1983) “*Kadınlığın Gizemi*” adlı kitabına kadınların içselleştirdikleri görevleri karşısında duydukları iç sıkıntısından/sorunundan

bahsederek başlar ve *Kadının Adı Yok* diyen Duygu Asena (2022) gibi bu iç sıkıntısının yani sorunun bir adı olup olmadığını sorar. Friedan, kadınların mutsuz oluşunun nedenini eğitim aldıktan sonra ev kadını olunca dünyaya açılma imkanlarının kalmamış olması olarak görmektedir (Friedan, 1983, s.22). Ancak 1949'dan sonra Amerika'da kadınlara tek yol gösterilmiştir: ev kadını ve anne olmak (Friedan, 1983, s.43). Lakin bu durum kadınları kısıtladığı için bir soruna, kişilik sorununa evrilmiştir Friedan'ın deyişiyle. Friedan da kadınların sistematik biçimde kısıtlandığını ve sadece “cinsel rolleriyle” sınırlandırıldıklarını belirtir (Friedan, 1983, s.67).

Friedan “mistik görüş” olarak adlandırdığı kadınların eve, ev işlerine ve çocuk yetiştirmeye dönüşü anlamına gelen durumun 2. Dünya Savaşı sonrasında yerleştiğini belirtir (Friedan, 1983, s.155). Savaş sebebiyle erkeklerin daha çok “huzurlu ve çocuklu yuva”, kadınların ise “sevgi” aradığını bu yüzden de savaşın ardından kadınların güvenli evlerine dönüp dış dünyaya kapılarını kapattığını belirtir (Friedan, 1983, s.156). Friedan da Pelizzon gibi bu görüşlerin sistematik biçimde dayatıldığını söylemektedir. Kadın, sistemin gereği olarak konumundan edilmiştir. “Atom çağının sorunlarını göğüslemeye hazır kızlar (Friedan, 1983, s.113)” oradan alınıp “mağara kadınlığına” (Friedan, 1983, s.131) dönmüştür.

Kadının ev ve çocukla ilgilenmesi için konumu değiştirilmiştir. Friedan da bunun arkasında çok basit bir gerçeğin yattığını savunmaktadır: Tüketim (Friedan, 1983, s.173). Friedan “mistik görüşün” müsebbibi olarak ticaretteki imalatçıları suçlamaz ancak bu görüşün yerleşmesinde en güçlü etkenin tüketim/reklamcılar olduğunu belirtir. Zira kadınlar evde kaldığı sürece onlara daha çok ev eşyası, çocuk malzemesi satmak daha kolaydır (Friedan, 1983, ss.173-192).

Kadınların evde kalmaları onları çocuk bakımında birincil sorumlu haline getirmiştir. Ancak evde kalıp sadece ev işleri ve çocukla ilgilenmek Friedan'ın belirttiği üzere kadınları mutsuzluğa itmiştir. Kadınlar bu mutsuzluktan çıkmaya çabalarırken de karşılıklarına artık Badinter'in ifadesiyle “önce çocuk” (Gülmez, 2021, s.2) duvarı çıkmaktadır. Kutsal annelerden artık beklenen şey mutlu “melek çocuklar” yetiştirmeleridir (Altaş, 2018, s.27).

Günümüzde annelik çok daha zorlayıcı bir hale gelmiştir çünkü artık annelik sadece çocuğun fiziksel bakımı ya da psikolojik bakımıyla kısıtlanmamaktadır (Badinter, 1990'dan Akt: Gülmez, 2021, s.119). Çocuğun psikolojisi, psikolojik gelişimi, toplumla ilişkisi ve zihinsel gelişimi de annenin sorumluluğundadır. Ebeveynlik sürecinde anne elbette tek değildir. Modernleşmenin getirişiyle değişen geleneksel ailede artık baba çocuk bakımında ve ev işlerinde daha fazla sorumluluk almaktadır. Ancak yine de kadınlar, ev işlerinden ya da çocukların bakımından bir başlarına sorumlu olarak görülmeye devam etmektedir (Gülmez, 2021, s.179).

Kadınların üzerlerine yüklenen bu sorumlulukları kabul etmelerinin ardında toplumsal cinsiyet rollerinin onlara benimsetilmiş olması yatmaktadır (Gülmez, 2021, s.182). Bu benimsetme tek bir yolla yapılmamaktadır. Gerek resmi bir söylem olarak okul kitaplarında da karşımıza çıkmakta gerekse de sosyal medya gibi mecralarda sürekli bir halde ortaya koyulmaktadır. Sosyal medyanın anneler tarafından “anneliklerini” sergileyecek şekilde kullanımı da mükemmel/ideal anneliğin pekiştirilmesine yol açmaktadır. Hiç ara vermeksizin annelik yapmak, iş hayatından ev içindeki işlere ve çocukla aktiviteler içeren zaman geçirmeye kadar birçok unsuru kapsayan yeni bir annelik modeli sosyal medyada “mükemmel annelik” olarak görülmektedir. Bu anneler kariyerlerinde başarılı, ev işlerinde marifetli ve hamarat, bunun yanında fiziki olarak bakımlı ve güzel, çocuğuyla entelektüel olarak iyi zamanlar geçiren kişilerdir (Gülmez, 2021, s.194). Bu hususlardan hareketle annelerden beklentilerin oldukça yüksek olduğunu ifade etmek mümkündür.

Annelerden beklentilerin yüksek oluşu sadece günümüze ait bir durum da değildir. Bu durumu mitolojide de görülmektedir. Mitolojik anlatılarda insanların akıllarına yer etmiş annelere bakmak bu bağlamda bilgi verecektir.

1.1 Dünya ve Türk Mitolojisinden Anne Örnekleri

Kadının çocuk doğurmak ve bakmak ile ilgili yaşadığı sıkıntılar çeşitli metinlerde karşımıza çıkmaktadır. İlk anlatılar olan mitolojik anlatılarda da annelik karşımıza çıkan bir olgudur. Üstelik annelik rolü tarihte karşımıza “kutsallığın, üretkenliğin, bereketin ve ailenin sembolü” (Altaş, 2018, s.9) olarak çıkmaktadır. Annelere çeşitli

kültürlerde farklı roller verilmiştir. Her ne kadar annelikle ilgili mitler ve anlatılar kültürden kültüre değişse de iyi bir anne olmanın gereklilikleri ve nitelikleri her zaman çok ileri seviyede olmuştur (Thurer, 1994 Akt: Türe, 2021).

Mitolojik bağlamda annelere ve onlara atfedilmiş özellikler incelendiğinde kadınların ve annelerin hayatlarının zorlayıcı olduğunu görüyoruz. Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak Yunan tanrıçası Gaia ele alınarak mitolojideki örneklerle yer verilecektir.

Mitolojik anlatıya göre Gaia ya da Gea, Kaos'tan doğmuştur ve sonrasında Aşk yani Eros ortaya çıkmıştır. Gaia, Uranüs ile birlikte olunca ortaya titanlar çıkar ancak Uranüs çocuklarından nefret eder. Onları yeryüzünün göğsüne hapseder. Gaia, oğlu Kronos'a babası Uranüs'ü öldürmek üzere metal bir orak verir. Ancak Kronos da çocuklarına karşı babası gibi kötü davranır. Onu da alt eden Zeus olur. Zeus'un babasına karşı savaşında ona yardım edenler annesi Rhea ile büyükannesi Gaia'dır. Zeus'un kabul görmesi ile birlikte eril değerler üstünlük kazanır ve Gaia yerin altından sorumlu olmaya başlar (Prunhuber, 2014, ss.19-21).

Gaia mitinde annenin çocuklarının geleceği için eşini öldürmelerine yardım ettiği, daha sonrasında ise kendi yerini ve gücünü kendi soyundan erkek torununa bırakıp çekildiği görülmektedir. Annelere yüklenen fedakarlık, kendi gücünden ya da yerinden vazgeçme söylemleri, görüldüğü üzere daha yaratılış mitlerinde karşımıza çıkmaktadır.

İnsanlık tarihinde Yahudilik, Hristiyanlık ve Müslümanlık dini metinlerinde yer alan en bilinen annelerden birisi Havva'dır. Adem'in kaburgasından ya da kuyruğundan yaratıldığına inanılan Havva (Prunhuber, 2014, ss.29-31) kurulu düzene karşı gelip bilgiyi öğrenmeyi seçince hem evinden (cennetten) kovulur hem de kocasından ayrı düşer. Efsanelere göre Adem'den yüz otuz yıl ayrı yaşar. Tekrar birleştiklerinde önce Şit'i ardından da Habil ve Kabil'i doğurur. Cennetten kovulurken Havva aynı zamanda bir ceza almıştır: Doğum yaparken ağrılar içinde doğum yapacak ve ölümsüzlüğünü kaybederek bir fani olacaktır (bkz: www.worldhistory.org). Bütün insanlığın doğumu artık acılar içinde olacaktır. Yine karşımıza kendi yerinden (cennetinden) olmuş bir anne çıkmaktadır. Kendisine

verilen düzeni olduğu gibi kabul etmeyip kendisinin istediği bilgiyi edinmek isterken aldığı sonuç, acılar içinde anne olmak olmuştur.

İnsanlığın annesi olarak bir başka figür Maya Uygarlığı'nda karşımıza çıkmaktadır: İxquic. İxquic hakkında bilgilere Maya'ların kutsal kitabı Popul Vuh'dan ulaşılmıştır. İxquic, bir tanrı kızıdır ve o da Havva gibi yasaklı bir ağaca bakma arzusunu engelleyemez. Bu yasaklı ağaçta su kabağı şeklinde yeraltı tanrıları tarafından öldürülmüş yedi tane tanrının kafası asılıdır. İxquic, bu meyveleri yemek ister. Efsaneye göre bu kabaklar onun eline iki kez tükürür ve İxquic hamile kalır. İxquic bu şekilde hamile kalınca ölümüne karar verilir ama o bir şekilde bu ölümden kurtulur. Çocuklarını doğurup kabul ettirmesi de kolay olmaz çünkü kimse ona inanmaz. Zorlu görevleri tamamlaması kaydıyla sözüne inanılacaktır. Nihayetinde çocuklarıyla yeni düzenin kurucu tanrıçası olur. Ayrıca İxquic bolluk ve bereket tanrıçasıdır (Prunhuber, 2014, ss.40-43).

İxquic gibi bakire olarak anne olmuş bir isim daha karşımıza çıkmaktadır: Bakire Meryem. Meryem, insanlığın peygamberi olmuş birinin annesidir ama adından bile önce onun bakireliği vurgulanmaktadır. Meryem'in hamileliği anlaşıldığında hemen kabullenilememiştir, zira o dönemde Yusuf ile nişanlıdır. Henüz evli değildir ve Yusuf, hamilelik haberinden sonra nişanı atmamak ister. Bu noktada mucizevi şekilde Melek Cebrail, Yusuf'un rüyasına girip Meryem'in saf olduğunu söyler. Nişan atılmaz, Meryem de çocuğunu doğurur ve "Tanrının Annesi" olur (Prunhuber, 2014, ss.102-104).

Babil ve Sümer mitolojilerine bakıldığında ise İştâr ön plana çıkmaktadır (Prunhuber, 2014, ss.22-24). Efsaneye göre İştâr hem ilk kadın eş hem de ilk Tanrı An'ın ilk kızıdır. İştâr sadece kadınlığın ve doğurganlığın sembolü değildir. Aynı zamanda bir savaş tanrıçasıdır ve Asur kralları savaş öncesinde ona dua ederler. İştâr da doğa ve bereketle ilişkilendirilen bir tanrıçadır. Öyle ki kocası Tammuz'un ölümünü kabullenemeyip onun peşi sıra yerin altına gittiğinde yeryüzünde her şey sararıp solar. Ne zamanki İştâr yeryüzüne geri döner o zaman yine doğa yeşillenir, çiçeklenir.

Karşımıza “büyük” bir anne olarak Kibele (Kybele) de çıkmaktadır. Kibele *Magna Mater* olarak anılmaktadır. Homerik İlahilerde “bütün tanrıların ve insanlığın annesi” olarak anılmaktadır. Kibele Anadolu tanrıçasıdır ve Yunanlılar tarafından batıdaki Yunan kolonilerine yayılmıştır. M.Ö Roma resmi olarak Kibele kültürünü tanımıştır. İnsanlığın annesi olarak Kibele, doğurganlığın ve bereketin sembolüdür. Bütün insanların ve hayvanların annesi, onları doğuran olarak bir sorumluluğu vardır (bkz: www.worldhistory.org).

Anne olarak karşımıza çıkan bir diğer tanrıça Yunan mitolojisinden Demeter’dir. Demeter, hasadın ve tarımın tanrıçasıdır. En çok da kızı Persefoni ile birlikte ve kızını arayışıyla anılır. Persefoni, Demeter ile Zeus’un kızıdır. Efsaneye göre bir gün Hades, Persefoni ile evlenmek üzere babası Zeus’un olurunu alır. Demeter’in bundan haberi yoktur, o yüzden Hades kızını yer altına kaçırdığında dokuz gün boyunca onu arar. Demeter’in arayışı, kızgınlığı ve üzüntüsü öyle büyüktür ki kızını aramak için yeraltına indiğinde mevsimler durur, canlıların büyümesi sonlanıp ölmeye başlarlar. Yeryüzünde hayatın sonlanma tehlikesi baş gösterince Zeus habercisi Hermes’i gönderip Persefoni’nin salınmasını ister (bkz: www.worldhistory.org). Demeter’de de çocuğu için çeşitli fedakarlıklarda bulunan ve gerekirse her şeye son verebilecek bir anne görülmektedir.

Anneliğiyle öne çıkan bir başka tanrıça da Mısır mitolojisinde görülmektedir: İsis (bkz: www.worldhistory.org). İsis, efsaneye göre yaratıcı tanrılar olan Atum ve Ra’nın soyundan gelmektedir. Kardeşi Osiris aynı zamanda eşidir ve bu birlikteliklerinden Horus adında bir oğulları vardır. İsis, Mısır metinlerinde çoğunlukla Horus’un annesi olarak anılır. Öncelikle çocuğuna hamile kalışı hiç kolay olmamıştır. Bir başka kardeşi olan Set, Osiris’i öldürüp parçalamış ve parçalarını da dağıtmıştır. Eşinin parçalarını yas içinde toplayan İsis’tir. İsis’in üzüntüsü öylesine büyüktür ki Osiris’i yeniden canlandırmayı bile başarır ve oğlu Horus’a hamile kalır. Efsaneye göre İsis’in doğumu kolay olmaz, Nil’in kenarında zorlukla oğlunu doğurur. Çocuk büyüdükçe de düşmanları dahil her türlü tehlikeden oğlunu koruma görevi İsis’tedir. İsis, çocuğunu besleyen ve tek başına koruyan bir ana tanrıçadır.

İsis efsanesinde de çocuğu için her türlü tehlikeyi göze almış bir anne bulunmaktadır. Hatta İsis'in anne olma arzusu öyle bir boyuttadır ki ölü kocasının dirilmesini sağlayarak hamile kalmıştır.

Türk mitolojisine annelik kavramı çerçevesinde bakıldığında olumlu kavramlarla eşleştirilen Umay ve Ak Ana/Ene gibi mitolojik karakterler görülmektedir. Umay tarihte ilk olarak Göktürk Yazıtları ve Orhun Abideleri'nde ortaya çıkmıştır. Umay insanlığın doğup büyümesinden sorumludur ve çocukları koruyarak ailenin devamlılığını sağlar. Ak Ana/Ene ise doğurganlığın ve yaratıcılığın sembolüdür zira Ak Ana/Ene Tanrı'ya yaratıcılık konusunda ilham vermiştir (Bilgiç ve Karahmet, 2023). Türk destan ve mitlerinde anneler öğretici yönleriyle bilge ve yaşanan anlaşmazlıkların düzeltilmesinde aracı kişiler olarak yer almaktadır (Küçük, 2020). Türk mitlerinde anneliğe atfedilen başlıca özellikler yaratıcılık, doğurganlık, koruyuculuk, rehberlik, öğreticilik ve arabuluculuktur (Küçük, 2020).

Mitolojide fedakar ve zorluklara katlanan anneler dışında da anne figürleri mevcuttur. Her ne kadar sayıları daha az olsa da literatürde "kötü hatta canavar" olarak lanse edilen anneler de mevcuttur. Bu annelerden birisi Medea'dır (Dudasik, 2020.) Medea babasını kandırıp ağabeyini öldürerek Jason ile birlikte olur. Medea, Jason'ın Altın Postu almasına yardım edip Jason'ın ülkesi olan Yunanistan'a gider. İki çocuğu olur ancak o zamanki yasalara göre Jason'ın çocuklarının vatandaş olarak kabul görmesi için annelerinin yabancı uyruktan biri olmaması gerekir. Yani, Jason'ın kendi soyunu devam ettirmesi için Yunan bir kadınla evlenmesi gerekir ki Jason da bunu tercih eder. Bu durum karşısında Medea, kocasına karşı koz olarak kullandığı çocuklarını öldürür (bkz: www.worldhistory.org).

Çocuğundan eşi için vazgeçen bir diğer kadın Oidipus'un annesi İokasta'dır (bkz: www.greekgodsandgoddesses.net). Efsaneye göre İokaste'nin eşi Laos, bir kahin tarafından İokaste'den çocuğu olmaması konusunda uyarılır zira doğacak çocuk kendisini öldürecektir. Ancak İokaste ve Laos'un Oidipus adında bir oğulları olur. İokaste çocuğunu eşine teslim eder. O da çocuğu bir dağ başına bırakması için bir hizmetliye verir.

Annelik görüldüğü üzere insanlık tarihinden beri insanları meşgul eden bir konudur. Kadınlar yeri geldiğinde bütün canlıların annesi olarak görülmüş yeri gelmiş çocuklarını öldüren canavar olarak resmedilmiştir. Kadınların annelik rolünde sıklıkla elinden gelen her türlü fedakarlığı yapan ve bir şekilde acı çekmek zorunda kalan kişiler olarak mitolojide yer alması söz konusudur. Anneler ve annelik hakkında söylenenler hiç bitmeyecektir çünkü bu durum, bireysel olmasının yanında toplumsal da bir deneyimdir.

1.2. Anneliğe Dair Farklı Gruplandırmalar

Çalışmanın bu bölümünde anneliğe dair farklı bakış açıları ele alınacaktır. Anneliğe farklı gruplandırmalarla nasıl yaklaşıldığı incelenecektir.

1.3.1 İstihdamda Olan ve İstihdamda Olmayan Anneler

Anneliğin ve annelik deneyiminin farklı biçimlerde nasıl algılandığına çalışmanın giriş bölümünde değinilmiştir. Annelik sabit ya da durağan bir olgu olmadığı için anneliğe yönelik tanımlamalar da farklılaşabilmektedir. Zira kadınlar, annelik deneyiminde kendi kimliklerini sürekli olarak ele alıp değerlendirme ihtiyacı duymaktadır ve her ne kadar bir anne kimliği oluşturmak zor olsa da bu çaba beyhude değildir, çünkü annelik yetişkin olmuş kadınların en mühim rollerinden biridir (Mayer, 2009, s.1).

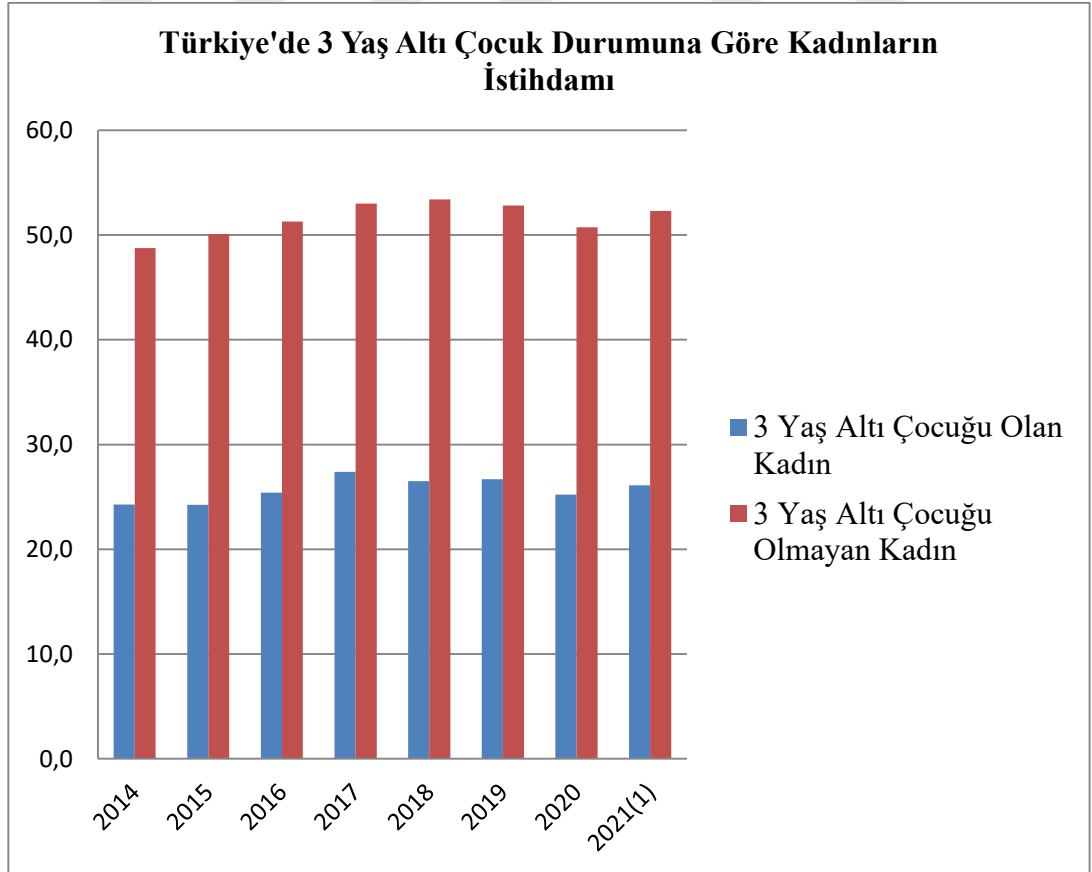
Fiziksel değişimin yanında toplumsal ve psikolojik değişimin yaşandığı bu farklılaşma sürecindeki kadınlar için literatürde farklı gruplandırmalar mevcuttur. Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak ekonomik istihdamın içinde yer alan ve istihdamda yer almayan anne ayrımı ele alınacaktır. Her ne kadar farklı gruplamalar olsa da en yaygın olan ayrım budur (Mayer, 2009, s.3). Baumgardner ve Richards (2000) ikinci dalga feminizmin getirmiş olduğu gelişmelerle daha fazla kadının üniversiteye gittiğinin ve daha çok istihdamda yer aldığı altını çizer (Akt: Mayer, 2009, s.11). İş hayatında daha fazla kadının yer evde kalan ve çalışan anneler olmak üzere iki temel kategori oluşmuş olur.

Mayer (2009) çalışmasında evde kalan (istihdamda yer almayan) anneleri tam zamanlı bakım ve ev işiyle ilgilenen kadınlar olarak tanımlar. Kadınlar hala daha ev işlerinin ve çocuk bakımının birincil sorumlusu olarak görüldüğünden çocuk sahibi

olma durumu ve çalışmak birbirini karşılıklı etkileyen unsurlardır. Bu durum Türkiye bağlamında değerlendirildiğinde örneğin 2022’de açıklanan Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre kadın hala ev işlerinin neredeyse tamamını üstlenen kişi konumundadır. Yapılan araştırmada çocuk bakımından, çamaşır ve bulaşık gibi ev işlerinin gerçekleştirilmesinden ve yemek yapmaktan büyük çoğunlukla (sırasıyla %94,4, %85,6 ve %85,4) kadınlar sorumlu olarak görülmektedir (TÜİK, 2022). Bunun yanında erkeklerin hane içindeki rollerinin ekonomik işleri ve tamirat işlerini (%74,1 ve %65,2) kapsadığı görülmüştür (TÜİK, 2022).

Çocuk sahibi olmak kadının istihdamda yer almasını etkilemektedir. Bu durumla ilgili Türkiye özelindeki grafikler incelendiğinde şöyle bir grafik çıkmaktadır: Fiziksel bakıma en çok ihtiyaç duyan yaş grubu olan 3 yaş altında çocuğu olmayan kadınların istihdama katılım oranı 3 yaş altı çocuğu olanlara göre oransal olarak neredeyse iki katıdır.

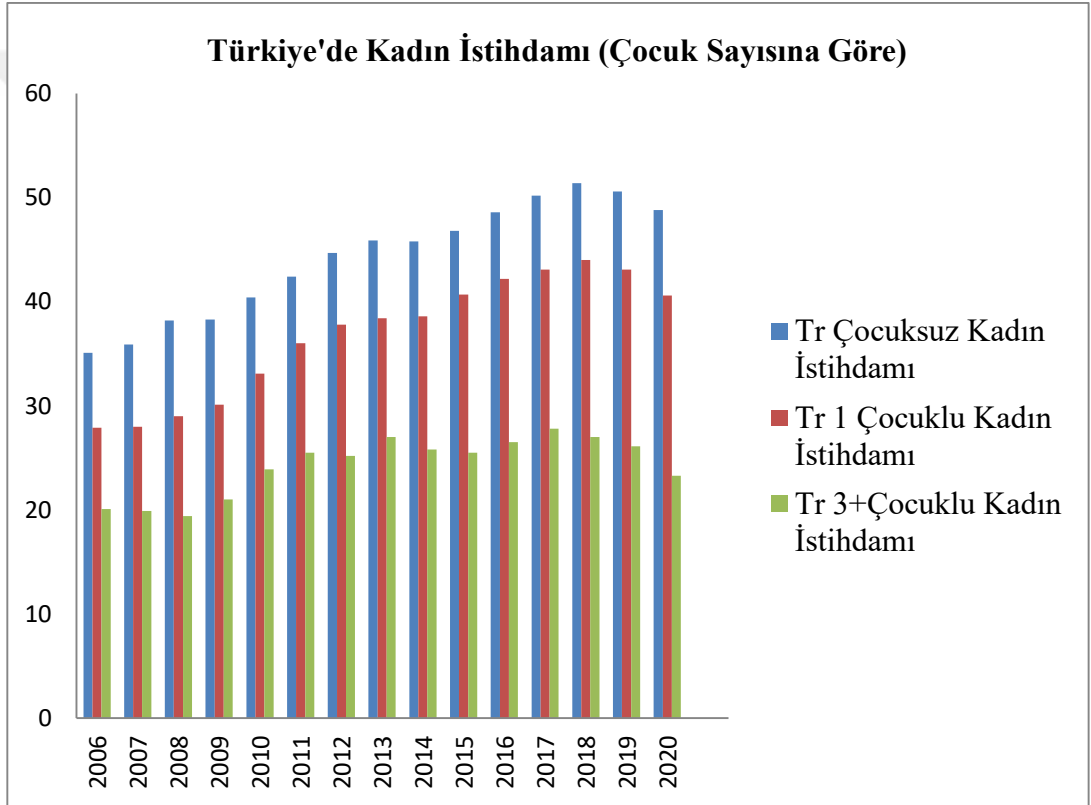
Grafik-1: 3 Yaş Altında Çocuğu Olan ve Olmayan Kadınların İstihdamı (2023)

(Kaynak: TÜİK, 3 Yaş Altında Çocuğu Olan ve Olmayan Kadınların İstihdamı, 2023a).

Yine Türkiye özelinde çocuğu olan kadınların çalışma durumu incelendiğinde çocuk sayısının istihdam ile ilişkisi görülmektedir. Tabloya göre çocuk sayısındaki artış ile istihdamda azalma arasında bir ilişki ortaya çıkmaktadır.

Grafik-2: Türkiye’de Çocuk Sayısına Kadın İstidamı (2023)

Kaynak:(EIGE, Türkiye’de Çocuk Sayısına Kadın İstidamı, 2023a).

Çocuk sayısı arttıkça kadınların istihdamda yer alma oranının düştüğü yukarıdaki grafikte görülmektedir. Çalışan anne olmak toplumsal cinsiyetin kadınlara yüklediği normlara karşı gelmek anlamına da gelebilmektedir. Türkiye özelinde bu konuyu ele aldığımızda toplumda hem kadınların hem de erkeklerin kadınların asli görevinin ev işleri ve çocuk bakmak olduğunu düşündüğünü görmekteyiz. TÜİK verilerine göre bu şekilde düşünen erkeklerin oranı %40,2 iken kadınların oranı %31,5’tir (TÜİK,

2022). Aynı şekilde geçim için gerekli olmadığı takdirde kadın çalışmamalıdır diyen kadınların oranı %44 iken erkeklerin oranı ise %56'dır (TÜİK, 2022).

Bu veriler göz önüne alındığında istihdamda olan ve istihdamda olmayan anne ayrımının güncelliğinin de önemini koruduğu söylenebilir. İstihdamda olma durumu öncelikle toplumdaki önyargılar sebebiyle hala daha kadınlar için olağan bir durum değil, kazanımdır. Öncelik toplumun nezdinde kadının ev içindeki sorumluluğundadır. Kadınlar tarafından bu durum da öyle içselleştirilmiştir ki hala daha (2016-2022 yılı verilerine göre) işi bırakmanın en büyük sebebi (%25 oranında) evli olmak ve ev işlerine ait sorumluluktur (O'Neil ve Çarkoğlu, 2019). Ancak istihdamda olma durumunun çocuk bakımını olumsuz yönde etkileyeceğine dair inanış kadınlardan çok erkeklerde görülmektedir. Örneğin O'Neil ve Çarkoğlu'nun (2019) yapmış olduğu çalışmada *Ev dışında çalışan bir annenin çocukları, onunla sıcak ve güvenli bir ilişki kurmakta zorlanır* ifadesine katılım oranı erkeklerde %41 iken kadınlarda %30'dur. İstihdamda olan kadınların çocuklarına rol model olduklarına, çocuklarının anneleri çalıştığı için daha özgüvenli olduklarına dair ifadelerle katılım konusunda da kadınların oranı (%52-54) daha fazladır (O'Neil ve Çarkoğlu, 2019).

Çocuğu olan kadınların istihdama katılmamasının yanında istihdamın içinde olan kadınların çocukları için çekilmesi de söz konusudur. Toplumun kadının çalışmasına karşı genel tavrı ve tutumu bu durumun sebeplerindedir. Bahsi geçen çalışmada *Annesi ev dışında çalışan çocuklar daha fazla psikolojik problem yaşarlar* ifadesine katılmayan erkeklerin oranı %34'tür (O'Neil ve Çarkoğlu, 2019). Bu tür düşünceler bir süre sonra kadınlar tarafından da içselleştirilmektedir. 2023 Ekonomi Nobel Ödülü sahibi Claudie Goldin'in çalışmasına göre de kadın ve erkekler arasındaki ücret farkı ilk çocuğun doğumunun ardından artmaktadır; ayrıca Goldin mevcut cinsiyet temelli ücret farkının eğitim seviyesinden değil ebeveyn olma durumundan etkilendiğini belirtmektedir (O'Grady, 2023).

Çeşitli çalışmalarda istihdamdaki annelerin, iş hayatı dışındaki annelere göre daha düşük ebeveynlik tatmini yaşadıkları görülmüştür (Kee ve ark., 2020). Kadınların içselleştirdiği bu yetersizlik duygusu birçok kadının evde kalmayı tercih etmesiyle sonuçlanmaktadır. İş hayatını seçmiş olmak kadında suçluluk duygusu

yaratmaktadır, çünkü anneliğinin önüne işini koyuyormuş ya da çocuk merkezli bir hayat istemiyormuş gibi gözüktüğünde anneliğinin toplum nezdinde eleştirilmesine yol açtığını düşünebilmektedir (Johnston & Swanson, 2006, Akt Türe, 2021).

1.3.2 Feminist Perspektiften Annelik

Çalışmanın bu bölümünde anneliğe dair feminist çerçevede söylenenler ele alınacak ve anneliğin nasıl başka gruplandırmalara tabi olduğu anlaşılmaya çalışılacaktır.

Öncelikle annelik ve üreme mevzuları feminist hareketlerin ve kadın hareketlerinin ortaya çıkışlarından beri önceliği olmuştur (Neyer ve Bernardi, 2011, s.162). 1980'lerin ortalarına kadar feminist hareket, kadının özgürleşmesi ve eşitlik kazanması için öncelikle anneliğin reddine odaklanmıştır (Neyer ve Bernardi, 2011, s.165). Neyer (2011) bu konunun Beauvoir tarafından savunulduğunu belirtmektedir. Ancak anneliğin reddinin feminist hareket içerisinde de eleştiri aldığı belirten Neyer (2011) bu noktada Carole Pateman'ın eleştirisine yer vermektedir. Pateman'a göre "anneliğin değersizleştirilmesi patriyarkinin cinsiyet farklılığına yönelik inşasının bir sonucudur" (Neyer ve Bernardi, 2011, s.165). Aslında anneliğe gösterilen tepki sadece özünde anneliğe yönelik değildir; eleştirdiğimiz nokta patriyarkinin inşa ettiği bir oluşumdur, patriyarkinin etkisinden bağımsız bir annelik eleştirilmemektedir.

Neyer, 1980'lerin ortalarından sonra evrensel annelik anlayışının değiştiğini ve anneliğin artık "sabit" bir kategori olmadığını belirtir (Neyer ve Bernardi, 2011, s.167). Anne olmak artık bir kadının edinebileceği çeşitli kimliklerden birisidir ve mevcut otoriter güç yapılarının üstesinden gelme anlamına gelmektedir (Neyer ve Bernardi, 2011, s.167).

Anneliğe yaklaşımın feminist hareket içerisinde nasıl olduğuna bakmak için feminist hareketlerin tarihsel düzlemdeki sırası içerisindeki söylemlerini ele almak gerekecektir. Feminizmin tarihi insan hakları taleplerinin dillendirilmeye başlandığı Aydınlanma dönemine dek götürülebilir. Fransız devriminin ardından kadınlara siyasi alanda haklar tanıyarak erkeklerle eşitlik sağlanması fikri ortaya çıkmıştır.

Birinci dalga olarak adlandırılan feminizmin bu ilk döneminde temel talepler seçme-seçilme hakkının tanınması, eşit yurttaşlık gibi siyasi ve toplumsal eşitlik hedefi taşımaktadır. Marry Wollstonecraft'ın 1792'de yazdığı *Vindication of the Rights of Women* (Kadın Hakları Savunusu) kitabı, feminizme dair ilk eserlerdendir ve kadınlara verilecek eğitimin önemini konu alır (Akt: Şeren, 2016 ss.17-18). Bu eserle başlayan dalganın talepleri kadınların oy kullanması, eğitimde fırsat eşitliği, boşanma hakkı ve kadınların mülkiyet haklarını içermektedir (Akt: Şeren, 2016 ss.21-22). Genel olarak 1830-1930 arasını kapsayan birinci dalgada önce Britanya sonra ABD, Fransa'da oy kullanma hakkı için kampanyalar düzenlenmiştir. Kadınların oy hakkını savunan Süfrajat denilen hareket, kadınların temel haklar açısından yaşadığı eşitsizliği ortaya koyması bakımından çok önemlidir. Ancak kadınlara söz konusu hakların -özellikle oy hakkını- tanınmasıyla asıl sorunun sadece politik düzlemde olmadığı eleştirisi yapılmıştır. Zira eşitsizlik sadece siyasi alanla sınırlı olmayıp hayatın her alanına nüfuz etmiştir. Örneğin, kadınlar politik haklarını kazanmış olmalarına rağmen ücret eşitsizliği hâlâ devam etmekteydi (Offen, 1988, s.297). Bu sebep ve bu tür eleştirilerden dolayı "ikinci dalga" denilen dönem başlamıştır.

1960'lara gelindiğinde toplumsal hareketler bütün dünyada yükselişe geçmiştir. İkinci dalga, Simone de Beauvoir'ın *İkinci Cinsiyet* (1953), Betty Friedan'ın *The Feminine Mystique* (1963), Kate Millet'in *Sexual Politics* (1970) ve Germaine Greer'in *The Female Eunuch* adlı eserlerinden ilham almıştır. Bu eserler ışığında tartışma, sadece siyasi ve ekonomik yönüyle değil psikolojik, kültürel yönleriyle de ele alınmıştır (Budak, 2018, s.38). Mesela feministler teknolojinin gelişmesiyle kadınların güvenli doğum yapmalarını, baskıcı yasaların kaldırılmasını talep etmişlerdir. Böylelikle araştırmalar geleneksel politik sınırların ötesine uzanarak kültür ve medeniyet denilen yapılara karşı ciddi eleştiriler geliştirilmiştir (Offen, 1988, s.298). Öte yandan kadınların yasalar aracılığıyla erkeklerle eşitliği sağlanmış olsa da yaşamdaki uygulamalar noktasında erkeklerden ayırtmıştır. Kadınlar, toplumda var olan normların aslında ataerkil sistemin normları olduğunu görmüşlerdir (Taş, 2016, s.169).

İkinci dalganın en önemli özelliklerinden biri patriyarkiyi, yani erkek egemen sistemi ön plana çıkararak eleştirmesidir. Beauvoir'ın (1953) *İkinci Cinsiyet*

kitabında özetlediği gibi, “Kadın doğulmaz, kadın olunur.” düşüncesi savunuluyordu. Bu durumda kadın-erkek rolleri aslında biyolojik değil tamamen kültürel ve ataerkiye hizmet eden normlar olmaktadır. Bu normlar sadece kamusal alanda olmayıp özel alana da işlemiştir. Bu nedenle de “Özel olan politiktir.” argümanı ileri sürülmüştür. Kadın, özel denilen alana hapsedilerek kendisine yüklenen roller, görevler doğalmış gibi gösterilmektedir. Buna karşı durabilmek ve bilinç geliştirmek için “kız kardeşlik” fikri öne sürülmüştür (Taş, 2016, s.170). Kısacası –hem liberaller hem Marksistlerin– birinci dalgada meselenin politik ve ekonomik yönlerine ağırlık vermesi eleştirilerek konuya birçok açıdan bakılmış ve çeşitlilik, beraberinde bazı eleştirileri de getirerek “üçüncü dalga”nın nüvesini oluşturmuştur.

Anneliğin sorgulanması daha çok ikinci dalga feminizmin konusu olmuştur. 1960 ve 1970’li yıllarda annelikle ilgili tutum daha çok anneliğe, kadınları kısıtlayıcı bir durum olarak karşı çıkmak üzerineydi. Geleneksel annelik düşüncesi reddedilip annelik kutsallıktan uzaklaştırılmaya çalışılıyordu (Bahar, 2019, s.3). Annelik ve ev işleri kadının özgürlüğünün önündeki engeller olarak görülüyordu; bu yüzden de kadının bu “sorumluluklarından kurtarılıp kamusal alanda yer alması (Sadıkoğlu, 2020, s.48)” bu hareketin odak noktasıydı. Simone de Beauvoir ve Shulamith Firestone gibi isimlere göre kadının biyolojik olarak çocuk dünyaya getirip büyütmesi kadının ezilmişliğinin sebebiydi (Sadıkoğlu, 2020, s.48).

Üçüncü dalga feminizm –ya da diğer adıyla yeni feminizm– küreselleşmenin ve neoliberal politikaların dünyayı şekillendirmeye başladığı 1990’larda ortaya çıkmıştır (Şeren, 2016, s.23). Üçüncü dalga feministlerin bir önceki dalgaya yönelik temel eleştirisi kadınları tek tip olarak ele almalarıdır. Üçüncü dalgaya göre öncekilerin hitap ettiği, sorunlarını dile getirdiği kadın tipi Batılı, beyaz, heteroseksüel, eğitim görmüş, çalışan kadındır ve feministlerin bu indirgemeci bakıştan kaçınması gerekmektedir (Offen, 1988, s.300). Üçüncü dalga harekette bireysel olarak kadının deneyimi ön plana çıkmış ve üçüncü dalga savunucuları kadına şiddet, cinsellik, kadının güçlendirilmesi gibi konulara odaklanmışlardır (Şeren, 2016, s.23). Ayrıca ele alınan konular diğer iki dalgaya göre çeşitlenmiştir (Taş, 2016, s.171). Üçüncü dalga feminizme göre, kazanılan haklar sadece teorik düzlemde kalmış, bunların pratik yönü hayata geçmemiştir. Dolayısıyla kazanımların pratiğe geçmesi için de

mücadele verilmeli, kadınların kazandığı haklar konsolide edilmelidir (Budak, 2018, s.40; Offen, 1988, s.301). Üstelik şimdiye dek politik alanda sürdürülen mücadelenin çok verimli olmadığı, bu yüzden de politikanın hak arayışlarının tek düzlemi olmadığı da savunulur.

Üçüncü dalga feminist harekette annelik aslında bir deneyim olarak kabul edilir. Sadıkoğlu (2020) çalışmasında Adrienne Rich'in bir kurum veya deneyim olarak annelik kavramları arasında ayırım yaptığını, ataerkil denetim altındaki annelik ile egemenlik ilişkisi içermeyen bir durumda deneyimlenen annelik arasındaki farklılığa işaret ettiğini belirtir (Adrienne Rich 1976'dan Akt: Sadıkoğlu, 2020).

Her iki dalgadaki kadın ve annelik kavramları karşılaştırıldığında ikinci dalga harekette kadınların kendi bedenleri üzerindeki kontrolün önemli bir husus olduğu görülmektedir. Kürtaj, cinsel korunma ile ilgili haklarını elde etmeye çalışan kadınlar, bu kazanımlarından sonra annelikle ilgili daha farklı bir tutumla karşılaşmıştır. Üçüncü dalga hareketle birlikte artık doğuma karar veren kadın için çocuk daha çok odak noktası haline gelmiş ve anneliğin statüsü de değişmiştir (Bahar, 2019, ss.19-20). Çocuk merkezli bir annelik ön plana çıkmaya başlamış ve bunun yükü de yine kadına kalmıştır.

1.3.3 Toplumsal ve Deneysel Annelik

Anneliğin içeriğinin sorgulanmaya başlanmasıyla farklı bakış açıları literatürde ortaya çıkmaktadır. İkinci dalga feminizm hareketinde annelik genel olarak kadınları kısıtlayıcı ve engelleyici bir durum olarak ele alınmaktaydı. Üçüncü dalga ile birlikte anneliğin farklı boyutları ön plana çıkarılmış; annelik bireysel ve toplumsal bağlamda değerlendirilip bunlarla ilişkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Tina Miller (2010) kadınların anne olarak içinde yaşadıkları bağlamları toplumun oluşturduğunu, bu bağlamların tarihte belirli bir yerinin olduğunu ve kültürel açıdan da sabit olmadığını söyler (Akt: Altaş, 2018, s.1). Anneliğin sosyal yaşamdaki yerine odaklanarak anneliği özel ve kamusal alana konumlayan bir isim de Elisabeth Badinter'dır. Badinter (2020) anneliğin sadece özel ya da kamusal alana ait bir olgu olarak görülemeyeceğini söylemektedir. Kamusal alandaki uygulamalar ya da pratikler özel alanı doğrudan etkilemektedir. Anneliğin sadece sevgi ile alakalıymış

gibi gösterilmesi ve hatta kutsallaştırılması “eşitsiz güç ilişkilerinin görmezden gelinmesine yol açmaktadır” (Altaş, 2018, s.23). Bu hususla ilgili eleştirilerini Silier (2020) de dile getirmektedir. Anneliğin içsel bir sevgiden kaynaklandığı ve kutsal olduğu söylenmesine rağmen annelik, kamusal alanda özellikle ekonomik bağlamda karşılığını bulamamaktadır. Anneliği destekleyip koruyacak politikaların neden yeterli düzeyde olmadığı ve annelerin yasal biçimde korunmuş haklardan çok neden sadece sorumlulukları olduğu soruları Silier (2020, s.25) dile getirir. Kadınların erkeklerle ekonomik anlamda eşitliğinin sağlanması bağlamında devlet politikalarının önemi büyüktür. Devletlerin geliştirdikleri ekonomik bütçelerin sosyal işlevleri, toplumsal cinsiyette eşitliğin teminini sağlamaktadır (Şeren Kurular, 2018, s.103). Bu noktada da cinsiyete duyarlı bütçeleme önemi ortaya çıkmaktadır. Cinsiyete duyarlı bütçeleme, bütçede kadınlar için ayrı bir pay ayrılmasını değil bütçeleme sürecinde cinsiyete dayalı bir yaklaşım geliştirilmesini hedeflemektedir (Şeren, 2021, s.182).

Toplumda yaşanan algısal, ekonomik ve sosyolojik değişimler anneliğe yaklaşımı etkilemektedir. Badinter (2020) da kitabında Fransız kadınları özelinde tarihsel süreçte anneliğin getirdiği sorumluluklara ve beklentilere odaklanır. 13.yy’dan başlayarak anneliğin nasıl farklı konumlandırıldığını gözler önüne sermektedir. Bu dönemde bebekleri farklı bir yerde yaşayan sütanneye bırakmak hiç de yadırganmayan aksine olağan bir uygulamadır (Badinter, 2020, s.165). Bu uygulama 17. ve 18.yy’larda da varlığını sürdürmüş hatta önceleri aristokrat kadınların tercihiyken dönemler ilerledikçe kentteki burjuva kadınlarına da yayılmıştır. Badinter (2020) 18. yy’da kadınlar için önceliğin “eş” olmak olduğunu vurgular, anneliğin önceliği daha sonraki dönemlerde ortaya çıkacaktır. Bu noktaya Pelizzon (2009) da vurgu yapar. Pelizzon (2009, ss.268-269), önceki dönemlere ait ailedeki otoritenin 16. yy’dan itibaren “bugünkü anlamıyla ataerki zihniyetine” dönüştüğünü savunur; bu dönüşüm kilise ve devlet politikalarıyla olmuştur. Pelizzon’un (2009) savına göre kapitalist sistemin dışladığı kadınlar mesleklerinden uzaklaştırılmış, kiliselerin çocukla ilgili çocuk aldırma yasağı gibi yasaklarıyla birlikte annelik öncelikleri olmuştur.

İlerleyen zamandaki değişen ideolojiler anneliğe yaklaşımı da değiştirmiştir. Badinter (2020), artık 19.yy'ın sonlarına gelindiğinde Rousseau ile önem kazanmaya başlayan natüralizmin, doğurma yanlısı ideolojilerin ve psikanalizdeki devrimin çocuğun statüsünü değiştirdiğini belirtir. Artık çocuğunu sütanneye bırakan anne yerine çocuğun tüm sorumluluğunu üstlenen anne vardır. 21. yüzyıla gelindiğinde ise bütün bu sorumlulukları üstlenmiş ama aynı zamanda çeşitli çelişkilerin içine sıkışmış kadın karşımıza çıkacaktır (Badinter, 2020, ss.170-171). Nihayetinde hiçbir kadın anneliğini sadece kendisine göre yaşamaz; çünkü bir kadının nasıl annelik yapacağı hem kendi bireysel hem de kültürel tarihiyle ilişkilidir (Badinter, 2020, s.172).

Natüralizm ile birlikte doğala dönüşün vurgulanması kadınların anneliği açısından da önemli sonuçlar doğurmuştur. Badinter (2020, s.9), 1980-2010 arasında “sessiz bir devrim” yaşandığını ve anneliğin yine kadının odak noktası haline geldiğini söyler. Bunun sebebi olarak da 1990'larda yaşanan ekonomik krize işaret eder (Badinter, 2020, s.122). Öncelikle natüralizm ile doğal annelik vurgusuyla kadınların doğum yönteminden bebeklerini besleme biçimine kadar daha farklı bir algı gelişmiştir. Bebek için önemli olan doğal doğumdur. Emzirmek kaçınılmaz olarak iyi olandır. Badinter (2020) emzirmenin yaygınlaşmasında *La Leche League* adlı grubun etkisinden bahseder. Amerika'da ortaya çıkan bu grup için annenin bebeğin isteğine her zaman amade olarak onu emzirmesi elzemdir (Badinter, 2010, ss.73-116). Bu grubun yayılan etkisiyle hükümetler de hem Amerika'da hem de Avrupa'da emzirmeyi destekleyici adımlar atar. Öyle ki 1990'da World Health Organization (WHO) ve The United Nation's Children Fund (UNICEF) öncülüğünde 120'den fazla ülke “Innocenti Deklarasyonu'nu” imzalar (Düzen Laboratuvarlar Grubu, 2023). Bu deklarasyonla devletler anne sütünü ve bebek dostu hastanelerin açılmasını verecekleri eğitimlerle, yatırımlarla teşvik edeceklerinin sözünü vermektedir.

Badinter'ın (2020) belirttiği üzere bu ideolojinin yaygınlaşmasına bir de 1990'lardaki ekonomik bunalım sebebiyle birçok kadının işsiz kalması eklenince kadına ait görülen “doğal” annelik algısı perçinlenmiştir. Bu dönemdeki ekonomik sıkıntı ve işsizlikten en çok etkilenen kesim kadınlar olmuştur. Bu dönemin bir diğer

önemli etkeninin ikinci kuşak feministler tarafından yetiştirilmiş kız çocukları olduğunu öne sürer Badinter (2020). Yeni dalga feminist hareket, kadınların ikinci dalga feminizm hareketinin getirdiklerinden duyduğu memnuniyetsizliği dile getirir (Badinter, 2020, s.112). İkinci dalga harekette iş ve çocuk bakımından kadın kendisini öncelemiş; erkeklerle eşit şartlarda çalışma, kürtaj, doğum kontrolü gibi konularda özgürlüklerini elde etmeye çalışmıştır. Ancak bu kadınların büyüttüğü kızlar ise der Badinter (2020), bunları yeterli görmediğinden daha farklı bir annelik pratiğine yönelmiştir. Bu yeni annelik, çocuğu önceler. Kadının zamanı ve varlığı çocuğa aittir. Bu yeni annelik pratiğini Brazelton, Antier ve Hugs gibi araştırmacıların “özel” ya da “yoğun annelik” olarak adlandırmaktadır (Akt: Badinter, 2020). Toplumda yaşanan ekonomik sıkıntı sebebiyle yerinden edilen kadınlar ön plana çıkan naturalizm gibi akımların da etkisiyle bu yoğun anneliği kabullenmişlerdir. Bu kabullenişle önceki feminist harekette kadınlarla erkeklerin eşit sorumluluğa sahip olması yönündeki kazanımlarını “sessizce” azaltmışlardır. Kadınlar bu yoğun anneliği içselleştirerek erkeklerin “hiç silah kullanmadan” (Badinter, 2020, s.116) çocukla ilgili sorumluluğu anneye bırakmalarını sağlamıştır. Kadınlar için böylesi bir annelik öncelikle zenginleştirici, kendilerini tamamlayıcı bir deneyim olarak algılanmıştır. Ancak daha sonra kadına bu kadar “yüklenilmesi” kadınları çelişkiler içinde bırakmıştır. Öyle ki gönüllü çocuksuzluk da giderek daha fazla tercih edilen bir durum olmuştur (Badinter, 2020, s.146).

Annelik kendinden başka bir bireyin hem fiziksel hem de entelektüel gelişimiyle alakalı olduğundan bireyselliğin ötesine uzanmaktadır. Toplumdaki baskın algılar, yaşanan ekonomik sıkıntılar kadınların annelik pratiğini de etkilemektedir. Annelik öncelikle çocuğu sonra da diğer insanları içerdiğinden sosyolojik ve kültürel etmenlerden etkilenmektedir. İçinde yaşanan toplumun getirisinin bir sonucu olarak dönemler ve kültürler annelik pratiğini etkilemektedir. Zaten özü itibarıyla bir başka bireyi de içerdiği için tamamıyla bireysel bir deneyim değildir annelik. Kişiler arası ilişkiler ve toplumun etkileri sebebiyle anneliğin “performatif” bir yönü de vardır. Performansa dayalı sergilenen bu pratiği konu edinen bir isim de Judith Butler’dır.

Butler (2010), *Cinsiyet Belası/Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi* adlı kitabında dayatılan kimliklerin iktidarlar tarafından nasıl oluşturulduğunu ele

almaktadır. Yazar bu kitapta Foucault'nun yasal iktidar sistemlerinin, temsil ettikleri özneleri ürettikleri fikrine yer vermektedir. Yani, kadınlar siyasi iktidar tarafından temsiliyet aracılığıyla tanınmakta ama daha sonra iktidar onları yeniden üretmektedir. Bu sebeple de kadınların, bu güç yapılarının kendilerini nasıl kısıtladığını kavraması gerekmektedir (Butler, 2010, s.45).

Butler (2020, s.77) toplumsal cinsiyetin bir “yapma edimi” olduğunu altını çizmekte ve bu noktada Nietzsche'nin görüşüne yer vererek “Yapma, eyleme, oluşma fiillerinin ardında bir ‘varlık’ yoktur. Yapanın yalnızca yapılarına eklenen bir kurgu olduğunu” belirtmektedir. Kısacası, toplumsal kimliği belirleyen yapılar, “dışavurumlardır”; böylece toplumsal kimlik “performatif olarak kurulmaktadır”. Butler'a (2010, s.89) göre toplumsal cinsiyet düzenleyici çerçeve içinde tekrar eden “dizimdir”. Butler toplumsal cinsiyetin içsel bir tözün göstergesi olmadığını; eylemlerin ve davranışların sonucu yani performans olduğunu belirtir (Butler, 2010, s.228). İçsel ve sabit kimlik fikrini yıkmaya çalışmaktadır. Ona göre yaptıklarımız aslında sadece sistemin dayattıklarını kabullenişimizdir.

Toplumdaki sosyo-ekonomik farklılaşmalar ya da görüş değişiklikleri kadınların annelik uygulamasına yaklaşımını da etkilemektedir. Yaptıklarımız, Butler'ın dediği gibi bize verilene eklediğimiz uygulamalar olabilir. Peki, annelik sadece dışavurduğumuz bu edimler midir? Bu soruya yanıt arayan Irene Oh (2009), Butler'a bu noktada eleştirisini dile getirmektedir.

Annelik söz konusu olduğunda biyolojik gereklilik ile kültürel performans arasında Butler'ın öne sürdüğü gibi keskin bir tezatın olmadığını *dile getirir*. Oh (2009, s.4). Oh, Nussbaum'u da Butler'ın karşısına koyarak Nussbaum'un, kadın bedeninin feminist savunusu için gerekli sabit bir kimlik yarattığını savunduğunu belirtir (Oh, 2009, s.4). Anneliğin tercih edilmesinin ya da annelik uygulamalarının sergilenmesinin her seferinde baskıcı ataerkil düzene teslimiyet olmadığı, ne de anneliğin bir kadının tamamlanmasının ideal hali olmadığı dile getirilmektedir (Oh, 2009, s.7). Değişen koşullar karşısındaki tutum bir yandan kadınları “yoğun anneliğe” bir yandan da “gönüllü çocuksuzluğa (childfree)” (Badinter, 2020) itmiş gözükmektedir

1.4. Post Modern Annelik

Çalışmanın bu bölümünde literatürde yoğun/süper/post-modern annelik olarak adlandırılan annelik pratikleri ele alınacaktır. Bu pratiklerin içerdiği uygulamaların neler olduğu belirtilecektir.

1.4.1 Yoğun Annelik/Süper Annelik

Annelik bütün dönemlerde bugünkü anlamına haiz değildi. Badinter'ın (2020) da vurguladığı üzere 17. ve 18. yüzyıllarda kadını önceleyen bir annelik uygulaması hakimdi. Çocuklarını uzaktaki sütannelere teslim etmek olağan bir durumdu. Kadınların “dönemin annelik kimliğine ve görevlerine toplum tarafından değer verilmediği” (Gülmez,2021, s.78) için kadınlar, annelik uygulamalarını gündelik hayattaki eylemlerinin bir parçası yapmıyordu. Daha önceki dönemlere bakıldığında da benzer bir manzara karşımıza çıkmaktadır. Ortaçağda soylu kadınların çocuk yapmamayı tercih ettiğini Badinter da belirtilmiştir; bu dönem boyunca çocuk sahibi olmak ve ebeveynlik yapmak önem verilen kavramlar olmamıştır (Gülmez, 2021, s.91). Anneliğin kutsanması, tam mesaili bir işe dönüşmesi kapitalizm sonrasına dayanmaktadır (Gülmez, 2021, s.79). Öncelikle 19. yüzyıl ile birlikte çocuğa ciddiyetle yaklaşılmaya başlanmış, 20. yüzyıl ise ebeveynlik uygulamaları çocuğun duygularını ve duygusal gelişimini dikkate alarak bir dönüm noktası yaşamıştır (Giddens, 2008, s. 248-251, Akt: Gülmez, 2021, s.91). 21. yüzyılda çocuğa anne ve babası tarafından gösterilen sevginin yoğunlukla hissettirildiği bir ebeveynlik ortaya çıkmaktadır (Gülmez, 2021, s.91).

İkinci dalga feministler, bütün sorumluluğun anneye kalmasını engellemek amacıyla babalık pratiğinin daha aktif biçimde çocuk bakımını içermesini savunmaktaydı (Kaiser, 2003, s.5). Çalışmanın önceki bölümünde ele alındığı üzere üçüncü dalga harekette annelik pratiği yeniden kadınların sorumluluğuna kalmıştır. Kadınların bu annelik pratiğine yönelişleri kendi arzularıyla ya da tercihleriyle olmuştur. Bu hususta sorgulanabilecek çok nokta vardır. Çocuk bakımında ön plana çıkıp sorumluluğun ciddi kısmını üzerine almayı modernliğin getirisi olarak mı

yorumlamak gerekir? Modernizm Berman'a (1994) göre ileriye gitme yönünde bir itkidir ve kişiler sadece "başkalarını değil kendisini de sömürmeye zorlar" (Berman, 1994, s.169). Belki de kadınlar birçok açıdan kendilerini sömürmeye dönemin algısı düşüncesiyle karşı çıkmamaktadır ya da karşı çıkmayı ertelemektedir.

Bu yeni dönemde kadınların tercih ettiği yeni annelik pratikleri çok çeşitli alanlara yayılmaktadır. Yoğun annelikle ilgili en kapsamlı tanımlardan biri Sharon Hays (1996) tarafından yapılmıştır ve yoğun annelikte, çocuğun bakımı ve gelişiminden annenin sorumlu olduğu ve çocuğun ihtiyaçlarının annenin bireysel ihtiyaçlarından önce geldiği, çocuk merkezli, uzmanların rehberliğinde, duygusal olarak alıcı, emek yoğun, mali açıdan pahalı bir çabanın söz konusu olduğu belirtilmektedir (Akt: Mayer, 2012, ss.9-10).

Yoğun ya da ideal olarak ifade edilen annelik pratikleri daha hamilelik sürecinde başlamaktadır. Yaşanan teknolojik gelişmeler sayesinde kadınlar daha iyi jinekolojik bakım alma imkanı bulmuştur (Bahar, 2019, s.16). Ancak buna rağmen ön plana çıkarılıp takdir gören "doğal doğum" olmaktadır. Öyle ki ağrı kesici ilaç almadan saatlerce doğal doğum yoluyla bebeğini doğuran kadınlardan medyada övgüyle bahsedilmektedir. Örneğin Cambridge Düşesi Kate Middleton ilk oğlunun doğumunda hiç ağrı kesici ilaç almamış ve doğum on bir saat sürmüştür; bu durum medyada kendisinden övgüyle bahsedilmesine yol açmıştır (The Guardian, 2023). İdeal annelik kriterine göre bir kadının öncelikle daha doğum öncesinde çok dikkatli davranması gerekmektedir (Newman, 2023). Hamileliğinde çok dikkatli davranmış kadının doğumda da bebeğine herhangi bir yan etkisi ya da zararı olmasın diye hiçbir ilaç almadan doğumunu gerçekleştirmesi beklenmektedir. Doğal doğumun ardından kadından beklenen bebeğini yine doğal biçimde, yani emzirerek olabildiğince uzun bir süre beslemesi, bebeğiyle birlikte aynı odada uyumasıdır (Newman, 2023).

Bebeğini olabildiğince ve bebeğin talep ettiği müddetçe emzirebilmesi için annenin evde olması gerekmektedir. Bu da çalışan kadınlar için işten uzaklaşmak anlamına gelmektedir. Bu durum da daha önce bu çalışmada belirtildiği üzere en temel ayrımlardan birine yol açmaktadır: çalışan ve çalışmayan anneler. Elbette bu konu sadece bir tercih meselesi değildir, ekonomik koşullar karşısında çalışmak zorunda kalanlar da mevcuttur. Ekonomik koşulların yanında kadınların çalışmaya

karşı tutumları da aynı değildir. Badinter (2020, s.30), kadınların çalışma konusunda tek bir söyleminin mevcut olamayacağını Catherine Hakim'in kadınların çalışma konusundaki kategorilerine yer vererek belirtir. Hakim kadınların çalışmaya yönelik tutumlarını üç temel kategoriye ayırmaktadır: ev merkezci (home-centered), adoptive (uyum sağlayabilen), work-centered (iş merkezci). Böyle farklı eğilimleri olan kadınların tek bir ortak çıkarda buluşması da mümkün değildir. Yine de ön plana çıkarılan ve övgüyü hak eden kadınlar, doğum sonrasında işlerini bırakan kadınlar olmaktadır (The Guardian, 2023). Bütün bunları hesaba katıldığında karşımıza şöyle bir iyi/ideal anne çıkmaktadır: “otuz yaşın üzerinde, yüksek bir sosyo-profesyonel zümreye mensup, bir mesleği var, sigara içmez, doğuma hazırlık kurslarına katılır ve doğum iznini olabildiğince uzun kullanır” (Badinter, 2020, s.96).

İdeal anneden beklenen çocuğunun fiziksel, psikolojik ve entelektüel gelişimi için hep uzmanlardan yardım almasıdır. Uzman bilgisine yönelim söz konusu olmadan önce geleneksel bilgi ön plandaydı. Ancak artık geleneksel bilginin yerini uzmanlık bilgisi almış görünmektedir (Gülmez, 2021, s.92). Ebeveynler sözlü gelenekten duyduklarına değil de uzmanlara güvenmektedir. Çocukla ilgili sorunların çözümünde bir uzmandan destek almak artık çocuk yetiştirme konusunda olağan bir durumdur (Furedi, 2013, s.177'den Akt: Sadıkoğlu, 2021, s.52). Çocuğun tuvalete alışması esnasında bir “uzmandan”, uykusunun düzene girmesi için “uyku koçundan/eğitmeninden”, katı gıdalara başlayacağı zaman “bebek beslenme uzmanından” yardım almak olağan bir durumdur. Bu yönde ailelere eğitim veren kişiler sosyal medya aracılığıyla da ailelere ulaşabilmektedir. Uzman bilgilerine, geleneksel bilgiye göre daha çok önem veriliyor ki çocuğu ilgilendiren birçok alanla ilgili uzmanlıklar ortaya çıkmaktadır. Defalarca uygulanmış olsa bile geleneksel bilgi karşısında uzman bilgisinin otoriter bilgi olarak görülmesinin sebebini “cevap ne kadar matematiksel yani ‘nesnel’ gözükmürse onun doğru cevap olduğuna daha çok inanışımız” (Silier, 2010, s.24) olabileceği de göz önüne alınmalıdır.

Uzmanlardan aldıkları bilgilerle çocuklarını büyütürken kadınların kendilerine de fiziksel, psikolojik ve profesyonel anlamda yatırım yapması beklenmektedir. İdeal anne sadece çocuğuna “beklenen” bakımı veren kişi değil aynı zamanda işinde başarılı, fiziksel olarak kilolu olmayan, bakımlı, entelektüel anlamda çocuğuna

yetebilecek seviyede donanımlı ve her koşulda sabırlı birisidir (The Guardian, 2023). Bütün bu özellikler ele alındığında kadından beklenenin sadece annelik değil “süper kahramanlık” olduğu ortadadır (Altaş, 2018, s.viii).

Bu “süper kahraman” annelerin büyük oranda çocuğa tek başına bakması ya da birçok sorumluluğu tek başına üstlenmesi beklenmektedir. Bu beklenti hem global çerçevede hem de Türkiye’de paralel çizgidedir. Örneğin ABD’de 1600 baba ile yapılan ankette evin temizliğinden, çocuğa ödevlerde yardımdan kendisini sorumlu gören babaların oranı %30-40 arasındadır (Parents, 2023). Buna rağmen hem ABD’de hem de Birleşik Krallık’ta ebeveynlik performansının yeterince takdir görmediğini düşünen babaların oranı da sırasıyla %59 ve %47’dir (Parents, 2023). Türkiye özelinde bu konuyu ele aldığımızda ise babalık pratiklerinin hala büyük oranda “geleneksel babalık” kategorisinde olduğunu ve babaların %91’nin çocuğun bakımından anneyi sorumlu gördüğünü, ev işlerine hiç yardım etmeyen babaların oranının %55 olduğunu, çocuğun tuvalet ya da tırnak kesme, alt değiştirme, banyo yaptırma gibi bireysel hijyen konularıyla hiç ilgilenmeyen babaların oranının da %35-%50 arasında olduğunu görmekteyiz (AÇEV, 2022). Böyle bir tablo karşısında belki de kadınların birçok sorumluluğu üstlenmesi sorgulanmıyor, erkeklerin bakıma dahil olması “yardımcı olmak” kapsamında görülüyor ve kadının çocuğun bakımı sonrasında kendisine kalan zamanı “saatlik bir izne” (Silier, 2010, s.213) dönüşüyor.

Erkeklerin kadınlara ait gördükleri sorumlulukları üstlenen kadınlar, “kutsallaştırılmış, yüceltilmiş ve normalleştirilmiş” (Altaş, 2018, s.19) annelik pratiklerinde suçluluk duygusu yaşamaktadırlar, çünkü ideal anne olmanın kriterleri oldukça yüksektir. Kadınların büyük bir kısmı da “mükemmel anne topluluğuna” ait olma ihtiyacı duyarlar (Douglas & Michaels, 2005, Akt: Türe,2021, s.2). Bu topluluk günümüzde sosyal medya aracılığıyla oldukça *görünür haldedir*; başkalarının iyi anne olma yolunda yaptıkları sürekli göz önündedir. Böylesi koşullar altında “kendi hayatını yaşayamayan...sabrını ve otokontrolünü kaybettiğinde suçluluk duyan” (Altaş, 2018, s.19) kadınlar *rabennutter*¹ olmaktan korkmaktadır.

---

¹Rabennutter: Birebir kelime çevirisiyle “karga anne” karşılığı olan, özellikle çalışan ve çocuklarıyla yeterince ilgilenmeyen anne anlamında kullanılan Almanca ifade. Bakınız: Global Informality Project, Rabennutter, <https://www.in->

Kötü anne olma durumunda hem içsel suçluluk duygusu hem de toplum tarafından utandırılma, ayıplanma söz konusu olmaktadır. Anneliğinin çeşitli konularda eşleri, kendi anneleri, kayınvalideleri ve ailedeki diğer kadınlar tarafından ayıplandığını belirten kadınların oranı ABD’de yapılan bir araştırmaya göre %61’dir (Türe, 2021, s.6). Bu ayıplanmalar kadınları suçlu hissettirmekte ve kendilerinden şüpheye düşürmektedir (Türe, 2021, s.6). Bir kadının anneliğinin ayıplanmasının çeşitli sonuçları olmaktadır. Öncelikle kadınlar, Türkiye gibi toplulukçu ülkelerde böylesi ayıplanma karşısında topluluktan dışlanmış, yetersiz ve gururları kırılmış hissetmektedir (Türe, 2021, s.8).

Bütün sorumluluğu üstlenmiş, yaptıklarından dolayı zaman zaman ayıplanan kadınlar için “aşırı annelik” ya da yoğun annelik onları hayatlarının merkezine çocuklarını koyma konusunda tek tipleştirmektedir (Sadıkoğlu, 2020, ss.70-71). Belki de bu tek tipleşmenin kabul edilmesinin sebebi ayıplanmadan kaçınıp, toplum tarafından kabul görmektir. Ancak bu da anneliği “popüler olarak paketlenmiş bir tüketim aracına dönüştürmektedir” (Sadıkoğlu, 2020, ss.70-71) ve kurgulanan bu annelik de “dijital iletişim kanallarının varlığı ile pekişmektedir” (Türkdoğan, 2013, ss.43-46 Akt: Sadıkoğlu 2020, ss.70-71). Dijital kanalların ya da sosyal medyanın öne çıkardığı annelik uygulamaları sürekli olarak kadınların karşısına çıkmakta, kendilerini kıyaslamalarına sebep olmakta ve bu “ideal” uygulamaları gördükçe birçok kadın ciddi anlamda ebeveynlik kaygısı yaşamaktadır (The Conversation, 2016).

Yoğun anneliğe karşı henüz çok yüksek sesle olmasa da bir takım eleştiriler gelmektedir. Bu annelik uygulamasının gerçekçi ve sürdürülebilir olmadığı dile getirilmektedir (Psychology Today, 2023). İkinci dalga feminizm hareketinin kazanımlarına rağmen annelerin hala daha düşük ücretle çalıştığı, iş açısından sömürüldüğü, dışlandığı ve sürekli olarak suçlandığı; bu aşırı mükemmeliyetçi anneliğin kadınları kısıtladığı; doğal anneliğin de anne ya da çocuk merkezli olmayı değil de annenin hayatının çocuk etrafında dönmesi gerektiğine işaret ettiği belirtilmektedir (The Guardian, 2023). Mükemmeliyetçi annelik pratiklerine karşı

çıkış, bu pratiklerin kabullenilişinden daha fazla değildir. Hatta anne olan birçok kadın için “mükemmelliklerini” sosyal medya aracılığıyla göstermek önemli bir husustur.

Yoğun annelik uygulamasının kabul görüp, sosyal medyaya nasıl yansıdığı, bu yoğun annelik pratiklerinin dönemin kadın algısıyla uyumlu olup olmadığı, bu pratiklerin eğitim aracılığıyla verilen algının birer örneği olup olmadığı ve bu durumun nedenleri bu çalışmanın son bölümünde incelenecektir. Bu yoğun/ideal annelik kavramı sebebiyle modern kadının yeni kurumsal annelik biçimleri ile annelik arasında sıkışıp kaldığı da not edilmelidir (Lynn, Hallstein, 2010, s.37).

Yoğun ya da ideal annelik algısını kabul edip bu pratikleri uygulayan annelerin eğitim seviyelerinin bu yönde bir etkisi olup olmadığına öncelikle modern annelerin eğitim seviyeleri ele alınarak incelenecek ve araştırmanın ikinci bölümünde de annelik pratiklerinin eğitim öğretime yansımaları ders kitapları üzerinden incelenecektir.

1.4.2. Eğitim Durumlarına Göre Annelik

Badinter (2020, s.152), kadınların eğitim seviyelerindeki artış ile çocuk sahibi olmamaları ya da daha düşük doğurganlık oranına sahip oluşları arasında doğru bir orantı olduğunu iddia etmektedir.

Kadınların eğitim seviyesi ile sahip oldukları çocuk sayısı ya da çocuk sahip olma olmama tercihi arasındaki bağlantıyı inceleyen ABD’de 1960-2011 yıllarını kapsayan bir çalışmada da hem yukarıdaki ifadeyi destekleyici hem de bu ifadeden ayrılan bazı noktalar gösterilmiştir: Bu elli yıllık süreçte kadınların eğitim seviyesi sürekli olarak artmış ve doğum oranlarında bir düşüş yaşanmıştır (PEW, 2023). Ancak araştırmanın ilgi çekici kısmı doğum oranlarında yaşanan bu düşüşün en fazla *eğitim seviyesi en düşük kadınlar* arasında gerçekleşmesidir. Bu elli yıllık süreçte lise seviyesinden daha düşük düzeyde bir diplomaya sahip kadınların doğumda düşüş oranı %66, lise diplomalı kadınlarda %65 ve üniversite diplomalı kadınlarda bu düşüş %52 olmuştur. Daha az eğitim almış kadınlar arasında doğum oranı artışı daha hızlı azalmasına rağmen eğitim seviyesi daha düşük olan kadınlar, hayatları boyunca yüksek öğrenim görmüş kadınlara kıyasla daha fazla doğum yapmaktadırlar (PEW,

2023). Bu çalışmada çocuksuzluk (“childlessness”) ile ilgili de şunlar bulunmuştur: Üniversite mezunu kadınlar, eskiye oranla daha az oranda çocuksuzluğu seçmektedir. 1990’larda lise seviyesinden daha düşük düzeyde bir diplomaya sahip kadınlarda çocuksuzluk oranı %10 iken 2010’da bu oran %13 olmuştur. Üniversite mezunu kadınlar ise 1990’larda %26 oranında çocuksuzluğu seçerken bu oran 2010’a gelindiğine %22’ye gerileyerek azalma göstermiştir (PEW, 2023). Bu veriler Badinter’in eğitim seviyesi arttıkça çocuksuzluk artar tezinin aksini göstermektedir.

Ortaya koyulan bir diğer bulgu da eğitim seviyesi arttıkça kadınların anne olma yaşının arttığıdır. Üniversite mezunu kadınların 35 yaş ve sonrasında anne olma ihtimali diğer eğitim seviyelerindeki kadınlara göre iki kat daha fazladır ve ayrıca bu gruptaki kadınların %66’sı 25-34 yaş arasında anne olmaktadır (PEW, 2023). Bu bağlamdaki veriler Türkiye özelinde incelendiğinde de benzer bulgular ortaya çıkmaktadır. İlkokul ya da ortaokul mezunu kadınların daha büyük çoğunluğu 20-24 yaş aralığında anne olurken üniversite mezunu kadınların çoğunluğu 25-29 ve 30-34 yaş aralığında anne olmayı tercih etmektedir (TÜİK, 2022).

Bütün dünyada eğitim seviyesinin artması ile kadın başına düşen çocuk sayısında azalma yaşanması arasında doğrudan bir bağlantı vardır (Our World In Data, 2020). Bütün dünyada kadın başına düşen çocuk sayısı 1950-2020 arasında %2.51 oranında düşerken kadınların almış olduğu eğitim ortalama 6 yıl artmıştır. Türkiye özelinde bu veriler değerlendirildiğinde çocuk sayısının %70’lik düşüşle 6.47 çocuktan 1.92’ye gerilediği görülmektedir; eğitim alınan yılların sayısı tüm dünya ile paralel biçimde 7.4 yıl artmıştır. Çocuk sayısındaki bu düşüş, Avrupa Birliği’nde ve ABD’de %44-45 olarak görülmektedir (Our World In Data, 2020).

Bu bilgiler ışığında kadınların daha uzun yıllar eğitim alması ve çocuk sayısında düşüş arasında paralellik olduğu; ancak üniversite mezunu kadınların çocuksuzluğu ya da daha az çocuğu tercih etmediğini aksine eğitim seviyesi daha düşük olan kadınlarda çocuk sayısında daha fazla düşüşün yaşandığı söylenebilmektedir.

1.4.3. “İdeal Anneye” Verilen İzinler de İdeal mi?

İdeal annelik söyleminde öne çıkan konulardan biri de yukarıda bahsedildiği üzere annenin çocuğu önceleyerek çalışma hayatından uzak kalmasıdır. Ancak

çalışma hayatından uzak kalmak, ara vermek siyasi politikalarla yapılan düzenlemelerin bir sonucudur. İdeal ya da yoğun annelikte kadının işten uzak kalmasının istenmesi bu isteğin gündelik hayatta ekonomik açıdan ne kadar mümkün olduğu sorusunu ortaya çıkarmaktadır. Bu sebeple çalışmanın bu bölümünde doğum sonrasındaki izinler ele alınacaktır. Öncelikle bu izinlerin tarihsel olarak ortaya çıkışı hakkında verildikten sonra farklı ülkelerdeki pratiklerine bakılacaktır.

Kadınların da istihdama katılmasıyla çocuk bakımı ve hem iş hem de aile hayatını korumak amaçlı politikalar geliştirilmiştir (Sumbas, 2018, ss.167-194). Kadının doğum sonrasında güvenceli bir şekilde işe geri dönebilmesi, çocuğun ebeveynleri tarafından fiziksel ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılanması için düzenlenen haklardan bir tanesi doğum iznidir.

Kadınlara doğum sonrasında ücretli izin verilmesinin temelinde kadınların istihdamdaki yerlerini korumak yatmaktadır (Son ve Böger, 2021, ss.275-287). Öncelikli olarak kadınlara doğum sonrasında ekonomik güvence vermek amacıyla ortaya çıkmış olan ücretli annelik izninin kişilerce kullanılmaya başlanması 19. yy sonlarına rastlamaktadır. Ücretli annelik izinleri Avrupa’da (Danimarka, Almanya ve Avusturya-Maceristan’da) 1900’den önce ortaya çıkmıştır. Diğer Avrupa ülkeleri de hızlıca bu izni vermeye devam etmiş ve 1925’e gelindiğinde Arnavutluk, Finlandiya, İrlanda, Hollanda ve Birleşik Krallık haricindeki Avrupa ülkeleri ücretli annelik iznini benimsemiştir. Çin, Japonya, Şili, Peru, Meksika ve Güney Afrika da 1925’e kadar ilk ücretli annelik izin hakkını tanımıştır. 1950’den itibaren ise Avrupa ülkelerinin tamamı ücretli doğum izni hakkı tanımıştır. (Son ve Böger, 2021, ss.275-287)

Doğum izni uygulaması açısından ülkelere göre farklılık göstermektedir. Genel itibariyle doğum izni üç farklı biçimde verilmektedir: Annelik izni, babalık izni ve ebeveyn izni.

Doğum nedeniyle annelik izni, ilk kez 1919 yılında International Labor Organization’ın (ILO, Uluslararası Çalışma Örgütü) ilk oturumunda kabul edilen analık korumasının temel ilkelerini ortaya koyan ilk sözleşmesi *Doğumdan Önce ve Doğumdan Sonra Kadınların İstihdamı Konusundaki 3 Sayılı Sözleşme* olup aynı

zamanda analık halinin korunmasına yönelik en çok yenilenen sözleşmedir (Kağan, 2020, s.7). Bu sözleşmenin ilk halinde kadınlara doğum öncesinde ve sonrasında altışar hafta izin öngörülmektedir.

1951 yılında, cinsiyete bakılmaksızın *Eşit Ücret Sözleşmesi* ve 1958 yılında, *Ayrımcılık Sözleşmesi*'nin kabul edilmesiyle birlikte, 1965 yılında ILO'nun kadın işçilerin haklarını korumak amacıyla 123 sayılı İstihdam (Aile Sorumlulukları olan İşçiler-Kadınlar) Tavsiye Kararı kabul edilmiştir (Kağan, 2020, s.25). Bu düzenlemelerle kadın ve erkeklerin çocuk bakımıyla ilgili sorumlulukları eşit biçimde bölüşmesi planlanmıştır.

1952 yılında ILO'nun 103 Nolu Annelik Koruması Sözleşmesi ile annelik izni uluslararası arenada yasal olarak güvence altına alınmıştır. Bu sözleşmenin 2000 yılında yenilenen maddesine göre de annelik izni doğum öncesi ve sonrasında kullanılmak üzere 14 hafta olarak tanımlanmıştır (Sumbas, 2018, ss.167-194).

Babalık izni doğum sonrasında babaya verilen izin anlamına gelirken ebeveynlik izni anne ya da (ve) babaya birlikte yahut sırayla verilen izindir. Farklı ülkelerde doğum izninin kullanılma durumu incelendiğinde bazı ülkelerde ebeveynlik izninin anne babaya sırayla bazı ülkelerde ise aynı anda verilebildiği görülmektedir. Bu izin hakkının en temel unsuru iznin bitiminde kişilerin işlerine devam edebilmesi, ekonomik olarak güvence altında olmalarıdır.

Annelik izin hakkı 1900'lerin başında söz konusu olmuşken doğum sonrasında erkeğe babalık iznin gelmesi daha geç bir tarihe denk gelmiştir. Babalara izin verilmeye başlanması ise 1970'lerin sonunu bulmaktadır. Hem anne ve hem de babaya birlikte izin verilmesi de ilk kez 1974'te İsveç'te gerçekleşmiştir ve sonrasında bu iznin Norveç ve Finlandiya'da verildiği belirtilmektedir (Sumbas, 2018, ss.167-194).

Annelik izninin verilmesi, işi güvence altına alarak kadının iş hayatına dönüşünü kolaylaştırmaktadır. Bu fikrin ilk ortaya çıktığı zamanlarda çocuk bakımının daha çok kadının görevi olarak görüldüğü düşüncesi baskındır. Erkekleri de doğum sonrası bakıma dahil etmek ve anne babaya birlikte yahut sırayla kullanabilecekleri ücretli izinler vermek daha sonra ortaya çıkmış bir durumdur.

Duvander/ Lammı-Taskula'nın (2011) da söylediği gibi analık ile doğum ve babalık iznini daha çok sağlık ile ilişkilendirmek söz konusuysen ebeveyn izni daha çok çocuğa verilecek bakımın her iki tarafça eşit biçimde sağlanması ile ilgilidir (Sumbas, 2018, ss.167-194).

Çocuğun bakımına yönelik kadın ve erkek eşitliğini sağlamayı amaçlayan bir diğer uluslararası anlaşma 1979 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda kabul edilen *The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women* (CEDAW/Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi) sözleşmesidir. Bu sözleşme kadınlara karşı yapılan bütün ayrımcılıkların önüne geçmeyi hedeflemektedir. Sözleşmenin maddelerinden biri (16. Madde) *Aile ve Evlilik Hayatı* maddesidir. Bu madde evlilikte çocuk bakımında kadın ve erkeklerin eşit sorumluluğa sahip olduğunu vurgulamaktadır. Sözleşmenin *Cinsiyet Rolü ve Önyargı* ile alakalı 5. maddesi de kadın veya erkeğin üstünlüğüne/düşüklüğüne yahut kadın ve erkeklere yönelik basamaklılara dayanan fikirlerin ortadan kaldırılmak amacıyla sosyal uygulamaların değiştirilmesine yönelik önlemlerin alınması gerekliliğini vurgular (UN Women, 2023).

AB'de bu konuyla alakalı olarak 1996 yılına kadar ilerleme kaydedilmemiştir. 1995 yılında UNICE (Avrupa Topluluğu Sanayileri Birliği), CEEP (Avrupa Kamu Teşebbüsleri Birliği) ve ETUC (Avrupa Sendikalar Konfederasyonu) iş hayatıyla aile hayatını dengeleyebilmek için *Ebeveynlik İzinleri Çerçeve Anlaşmasını* kabul etmişlerdir (Kağan, 2020, s.15). Bu anlaşmaya göre evlat edinmek de dahil olmak üzere evlat sahibi olanlara en az üç aylık ebeveyn izni verilmesi, erkeklerin bu izni kullanma yönünde teşvik edilmesi, izinde ve sonrasında yapılacak ödemeler ve istihdam hali garanti altına alınmıştır (Kağan, 2020, s.15).

2019 yılı haziran ayında 2019/1158 EU sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Direktifi kabul edilmiştir. Direktifte, babalık izni için işçinin çalışma süresine ve medeni veya aile statüsüne bakılmaksızın 10 iş günü ücretli izin verilmesini, ebeveynlerin her biri için 4 aylık ebeveyn izninin sağlanmasını, ebeveyn izninin ücretli olan 2 aylık kısmının kesinlikle devredilemeyeceğini, ebeveyn izninin uygulanma esaslarını, her bir çalışanın yılda 5 iş günü bakıcı izni alma hakkına sahip olduğunu, çocuğu olan (8 yaşına kadar) işçilerin ve bakıcıların, bakım amacıyla esnek çalışma düzenlemeleri isteme hakkına sahip olduklarını, izinli oldukları sürede işçilerin haklarının aynen korunacağını öngörmektedir.(Kağan, 2020, s.15)

Aile ve iş hayatını dengeye getirmek, toplumsal cinsiyette eşitlikçi bir yaklaşım benimsemek ve bu yaklaşımı toplumların uygulamasını sağlamak amacıyla uluslararası bağlamda önceki dönemlere ait anlaşma ve sözleşmelerde sürekli olarak düzenlemeler yapıldığı adı anılan bu uluslararası sözleşmelerin tarihsel gelişiminde görülmektedir.

İzinler konusunda ülkelerin de uygulamaları birbirinden farklılık göstermektedir. Fikir vermesi açısından sadece OECD'de (Organisation for Economic Co-operation and Development/Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü) en fazla izin veren ülkeler ile Türkiye örnek olarak sunulacaktır.

Slovakya'da annelere 34 hafta annelik izni verilirken ebeveyn izni 130 haftadır. İlk 34 hafta maaşlarının %75'i ödenmekte, diğer izinde de maaşlarının %32'si ödenmektedir. Bu rakamlarla Slovakya kadınlara ortalama olarak 68 hafta boyunca tam maaş ödemesiyle izin hakkı vermektedir. OECD ülkeleri arasında bu konuda birinci sıradadır. Aynı parametreler üzerinden Slovakya'yı ortalama olarak 39.9 haftalık tam maaş ödemesiyle Finlandiya takip etmektedir. Finlandiya'da annelik izni 17.5 hafta ve yapılan ödeme maaşın %74.6'dır. Ebeveynlik izninde 143.5 haftadır. Toplamdaki izin hakkı 161 haftadır. Türkiye'de ebeveynlik izni bulunmama ile birlikte annelik izni 16 haftadır ve maaş %100 oranında ödenmektedir. Kamuda çalışan memurlar için doğum sonrası izinler *657 sayılı Devlet Memurları Kanunu* ile güvence altına alınmıştır. Ebeveynlik izninin bazı ülkelerde olmadığı görülmektedir. Ücretli ya da ücretsiz babalık izin hakkının annelik izniyle kıyaslandığında çok daha kısa olduğu görülmektedir. OECD ülkeleri arasında en uzun süreyle babalara izin hakkı tanıyan ülke Kore'dir. 2 hafta boyunca %100 oranında maaş ödemesi veren Kore'de ebeveynlik izin hakkı 52 hafta ve %44 oranında maaş ödemesi şeklinde uygulanmaktadır. Kore'yi 52 hafta ve %61.3 oranında maaş ödemesiyle Japonya takip etmektedir. Üçüncü sırada %91 maaş ödemesiyle 5 haftalık babalık izni ve 26 hafta %13 maaş ödemesiyle ebeveynlik izin hakkı sunan Fransa yer almaktadır. Türkiye'de babalık izni 1 haftadır ve maaş %100 oranında ödenmektedir (OECD, 2023).

Verilen iznin süresine ve yapılan maaş ödemelerine bakıldığında genel olarak izin süresi uzadığında maaş ödemesinde kısıtlama yapıldığı görülmektedir. Ayrıca

Ülkelerin kadına tanıdıkları izin hakkı süresi erkeğe tanınan izin hakkından daha uzundur.

Verilen hakların özellikle de babalık hakkının kullanılmasında bazı ülkelerde sorunlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin Japonya en uzun süre izin hakkı tanıyan lkeyken, sosyal normların ve kültürün etkisinin bir sonucu olarak çalışanlarının sadece %7.5'i bu hakkı kullanmaktadır (OECD, 2022). Yaftalanmak, içine karşı yeterince adanmışlık göstermediğinin düşünülecek olması nedenler arasındadır. Türkiye'de de babalık izninden haberi olmayanların oranı %28 iken babalık iznini kullanmayanların oranı %56,3'tür (AÇEV, 2017).

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle annelik kavramının farklı yaklaşımlarla nasıl ele alındığı incelenmiştir. Ardından post modern dönemde karşımıza çıkan "yoğun/ideal" anneliğin içeriği hakkında bilgi verilmiştir. Kadınlardan bu yönde beklenen performansın tam olarak neleri içerdiği ele alınmış ve ardından yoğun annelik pratiğinde eğitimin etkisi incelenmiştir. Yapılan değerlendirmelerde bu yoğun ocuk bakımının toplumda çoğunlukla kadının görevi ya da sorumluluğu olarak görüldüğü belirlenmiş; bu sebeple de kadınlara annelik performanslarını destekleyici bir unsur olarak doğum izinleri ele alınmıştır. Doğum izinleri incelemesinde de bu izinlerin (ebeveynlik/doğum izinleri) kadınlara daha çok verilmesinin hem toplumsal hem de politik düzlemde ocuk bakımının birincil sorumlusunun kadın olarak ele alınmasını desteklediği grlmştir.

İdeal olarak lanse edilen bir bağlama oturtulan annelik, sadece kadınlara annelik pratikleriyle varlığını sürdürmemektedir. Kültürün aktarıldığı araçlar ve eğitim yoluyla da "annelik" kavramı şekillenmektedir. Eğitimde kullanılan eğitim araçlarından ders kitaplarındaki çeşitli kavramların geniş çapta kişilerde yerleşmesi ve kişilerin belirli bir yönde şekillenmesinin bir yolu olup olmadığı sonraki bölümde ele alınacaktır.

2. BÖLÜM

OKUL KİTAPLARINDA ANNE

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye özelinde Cumhuriyet'in ilanından itibaren okullarda kullanılan ders kitaplarında kadının ve kadının annelik rolünün nasıl ele alındığı gösterilecektir. Bunun sebebi eğitim sisteminin toplumsal algı oluşturmadaki rolüdür. Bu bölümde öncelikli olarak toplumsal algının eğitimden nasıl etkilendiği, kadınların bilhassa annelik konumunda okullarda ders kitapları aracılığıyla temsili ele alınacaktır. Genel değerlendirmelerin ardından Türkiye özelinde Cumhuriyet ve sonrasındaki annelik algısı incelenecektir. Cumhuriyet döneminde kitaplara yansıyan annelik algısını önceki dönemlerle kıyaslayabilmek adına II. Meşrutiyet dönemine ait kitaplardaki kadın ve kadın algısından bahsedilecektir.

Okulların bireylerin düşünce yapılarını şekillendiren yapılar olduğu, “toplumun kültürel değerlerini gelecek kuşaklara aktarma görevine” (Saedah 1990 Akt: Tutsak ve Batur, 2011, s.356) sahip olduğu bilinmektedir. Bunun nedeni olarak da toplumların bireyin gelişimini “gelişigüzel tesadüflere bırakmamak” amacı görülebilir (Fidan ve Elden, 1996.14 Akt: Çınar, 2013, s.14). Okullar bu şekillendirmeyi çeşitli araç gereçlerle yapmaktadır. Bu hususta en önemli kaynaklar okul kitapları olmaktadır. Ders kitaplarıyla sadece bilgiler aktarılmamaktadır. Aynı zamanda içinde bulunulan dönemin düşünce yapısı da bu kitaplarda yansıtılmakta, dönemin politik ve toplumsal değerleri yeni neslin aklına yerleştirilmektedir (Tutsak ve Batur, 2011, s.356).

Okullar aracılığıyla edinilen kavramlar bireylerin hayatında erken yaşlardan itibaren oldukça önem arz etmektedir. Zira, sosyal kavramlar sadece sosyal yapıların farkına varmamızı sağlamakla kalmaz aynı zamanda diğer insanlarla olan etkileşimimizdeki davranışlarımızı da yönlendirir (Kummer, 1978, s.207). Bu kavramların edinimi kuşkusuz tek seferlik bir süreç değildir. Kummer'ın (1978) dile getirdiği üzere birey sosyal kavramları tüm hayatı boyunca edinir ve içeriğini sürekli olarak değiştirir. Böylece bu kavramlar bireyin toplum algısını ve davranışıyla ilgili değer yargılarını şekillendirir (Kummer, 1978, s.207).

Topluma ortak payede verilen bu kavramların yayılmasındaki en önemli etkenlerden birisi okullardır. Kitap piyasası, eğitim sistemi ve kitle eğitim araçları sosyal kavramları yayan kanallardır (Kummer, 1978, s.208). Çalışmanın bu bölümünde bu araçlardan okul kitapları ele alınacak olup çalışmanın son bölümünde de sosyal medya ele alınacaktır.

Bu çalışma bağlamında ele alınacak olan kavramlar toplumsal cinsiyet, kadınlık ve anneliktir. Araç olarak da okul kitaplarında bu kavramlara nasıl yer verildiği incelenecektir çünkü Gümüsoğlu'nun (2008) belirttiği üzere ders kitapları, ulusal kimlik oluştururken bir yandan da toplumsal cinsiyet kavramlarını aktaran en mühim araçlardır (Akt: Çimen ve Bayhan, 2018, s.76). Okullarda kullanılan ders kitapları aynı anda hiçbir değişiklik olmadan bütün çocuklara ulaşabilmektedir. Ayrıca kitapların aynı yaş grubundaki çocuklar tarafından okunmasının yanında kitaplarda yer alan içeriklerin “doğru olduğuna yönelik genel bir ön kabul” (Güneş, 2008, s.82) de olduğundan dolayı ders kitapları oldukça önemlidir. Ders kitapları elbette yazıldıkları dönemlerin siyasi, kültürel özelliklerine göre şekillenmekte, aleni ya da dolaylı ifadelerle arzulanan kadın ve erkek imgelerini de üretmektedir (Çimen ve Bayhan, 2018, s.76).

Farklı yıllara ait okul kitaplarında incelenecek olan bölümlerde şu noktalara odaklanılacaktır:

- Aile içindeki iş bölümü ve işlerin paylaşılmasında cinsiyetin rolü,
- Anne olarak gösterilen kadının hangi halde gösterildiği,
- Kadının gösterildiği meslekler ile kadınların tek başına temsil edilip edilmediği.

Araştırmanın bu bölümündeki amaç, modern annelik algısının izlerini farklı okul kitaplarında aramaktır. Bu sebeple de adı geçen dönemlere ait okul kitaplarından örnekler verilecektir.

2.1 Türkiye Cumhuriyeti Öncesi Dönemde Okul Kitaplarında

Kadın ve Annelik

Toplumların içinde bulunduğu dönemlerdeki yaygın görüşlerin eğitim sisteminde verilen kavramlara da yansdığından yukarıda bahsedilmişti. Türkiye

özelinde belli dönemlerin okul kitaplarında kadın ve annelik algısı üzerinden nasıl şekillendiği bu bölümde ele alınacaktır. Öncelikli olarak Cumhuriyet dönemi öncesindeki kitaplara toplumsal cinsiyet bağlamında bakılacaktır. Cumhuriyet döneminin hemen öncesinde yaşanan, Osmanlı Anayasası'nın yürürlüğe girmesiyle vatandaşların çeşitli hukuki ve siyasi haklar elde ettiği II. Meşrutiyet (1908-1920) dönemindeki (Birecikli, 2008) eğitime ve eğitim materyallerinde kadının yansıtılış biçimlerine yer verilecektir.

Öncelikli olarak II. Meşrutiyet Osmanlı döneminde bir “vatandaş” olma sürecidir ve bu süreçte daha önce tebaa olarak kabul edilen halk çeşitli haklara sahip olmuştur (Öz ve Şimşek, 2022, s.3). Bu vatandaş olma durumu o dönemin eğitimine de yansımıştır ve artık çocuk “kamusal bir modele dönüşmüştür” (Öz ve Şimşek, 2022, s.3). Okullar bu yeni vatandaşları yetiştirecektir. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra ülkeyi yöneten İttihat Terakki döneminde yapılmak istenen “milli bir toplum oluşturmaktı (Çınar, 2022, s.353)”. Ailenin önemi de bu kapsamda değerlendiriliyordu, çünkü iyi vatan ve ümmete iyi ailelerle ulaşılabileceği düşünülüyordu (Çınar, 2022, s.353). Çınar'ın (2022) belirttiği üzere ders programlarına getirilen değişikliklerle milli bilinç yerleştirilmeye çalışılmıştır. Bu milli olma sürecinde sadece çocuklara verilen eğitim söz konusu olmamıştır.

Bu dönemde kadınların daha doğrusu annelerin de eğitimi önem kazanmıştır çünkü çocukları yetiştiren kişiler olarak milli bilinci verecek olanlar annelerdir (Çınar, 2022, s.354). Kadının ele alınışı çocuk yetiştirme üzerinden annelik konumuyla olmuştur. Örneğin Halide Edip Adivar, kadınların haklarını aramasını bile çocuklarına “daha iyi terbiye verebilmesi” bağlamında ele almaktadır, zira “anneler milletin birinci muallimleridir” (Çınar, 2022, s.354).

Milli bir kimlik oluşturma istendiği bu dönemde çocukların eğitimi çok mühimdi. Gelecek nesillerle milli bütünlüğe sahip bir toplum oluşturulacaktı. Çocukların terbiyesinde ve eğitimindeki eksiklik ülkenin geleceği açısından tehlikeli görülüyordu (Çınar, 2022, s.355). Bu sebeple kız çocuklarının eğitimine de önem verilmiştir. Yurtseven (2018) bu yeni rollerin benimsetilmesinin ilkokullarda vatandaşlık dersi ile gerçekleştiğini belirtir.

Ancak kız çocukları bu kitaplardan “haklarından çok görevlerini” öğrenmektedir (Yurtseven, 2018, s.37).

Bu dönemde yayınlanan kadınlara yönelik süreli yayınlarda da odaklanılan nokta annelerin çocuklarına dair sorumlulukları ve etkileri olmuştur (Çınar, 2022, s.355). Çınar’ın (2022) çalışmasında örnek olarak incelediği dönem dergisi *Ayine* dergisinde çocuk bakımıyla alakalı olarak çocuklar *babalardan ziyâde vâlidelerin uhde’i şefkatlerine aittir* denilerek çocuk bakımı annelerin tekeline bırakılmış olmaktadır. Çınar’ın (2022) çalışmasında örnek verdiği dergilerde sadece çocuğa kimin bakacağıyla alakalı değil aynı zamanda çocuğun nasıl bakılması gerektiğine dair de yazılar olduğu görülmektedir. Annelerin, çocuklarını çok fazla sevip okşamaması, her dediklerini yapmaması yine annelere verilen tavsiyelerdendir (Çınar, 2022, s.358). Çocuk bakımını yardım alınmadan kadının tek başına yapması gerektiği de yine dergilerde vurgulanan noktalar arasında olmuştur (Çınar, 2022, s.360). Bu yazılardan da anlaşılacağı üzere çocuk bakımının birinci sorumlusu kadın olarak görülmekte ve kadına yönelik tavsiyeler verilmektedir.

Milli bir kimliğin oluşturulmak istendiği bu dönemde ön plana çıkarılan olgu kadının iyi bir çocuk yetiştirmesi olmuştur. Milli birlik için gerekli olan “iyi” çocuklar, kadınların annelik görevini de kutsal hale getirmiştir. Tutsak ve Batur (2011) çalışmalarında örnek olarak ele aldığı 1922’de okutulan *Milli Kız Kıraati* adlı kitabın okuma parçalarında ev işlerini en güzel biçimde yapma, iyi bir anne olma gibi konuların ağırlıkta olduğunu saptamışlardır. Yine bu kitapta kız çocuklarının hayata hazırlanmaları için gerekli eğitiminde anneye büyük sorumluluk düştüğü belirtilmektedir (Tutsak ve Batur, 2011, ss.386-387).

II. Meşrutiyet dönemindeki kadınların eğitiminde ön plana çıkan unsur, “kadınların sosyal rolleri” olmuştur (Akyüz, 1999). Kısacası kadınlar, geleceğin emanet edileceği çocukların birincil dereceden sorumlu yetiştiricileri olarak görülmüşlerdir. Kadınların sosyal rollerinin bu kadar ön plana çıkmasında dönemin politikalarının da etkisi vardır. Kadınlar, II. Meşrutiyet ile birlikte aldıkları eğitim sonrasında toplumsal yaşama katılmışlardır (Arslanel ve Özkiraz, 2011, s.2). İkinci Meşrutiyet’in modernleşme çabaları sonucunda kadına siyasal

ve ekonomik haklar verilmiş, o dönemdeki hakim düşünce kadının geleneksel rolden çıkarılıp toplumsallaştırılması olmuş ve “milli” aile düşüncesine vurgu yapıp bu yönde politikalar geliştirilmiştir (Arslanel ve Özkiraz, 2011, ss.3-4). Milli aileyi oluşturacak ve eğitecek kişi olarak görülen anne için de kadına eğitim konusunda fırsatlar sunulmuş; kadınlar aldıkları eğitimin sonucunda bu dönemde toplumsal hayatın daha çok parçası olmuştur.

2.2 Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Okul Kitaplarında Kadın ve Annelik -Birinci Dönem (1923-1950)

II. Meşrutiyet döneminde daha fazla eğitim almaya ve toplumsal yaşama katılmaya başlayan kadın, Cumhuriyet’in ilanından sonra çok daha fazla hakka sahip olmuştur. 1926’da Türk Medeni Kanunu’nun kabulüyle kadınlara boşanma ve velayet hakkı tanınmıştır, erkeklerin çok eşli olma durumu kalkmıştır; 1934 ise kadınlar seçme ve seçilme hakkıyla siyasi haklarına kavuşmuştur (Özer, 2013). Böyle bir konjonktürde kadınlar daha çok ön plana çıkmaya başlamıştır. Yeni modern dünyaya uyum sağlamış bireyler olarak milli bilince sahip çocuklar yetiştirmek artık kadınlardan beklenmektedir. Bu sebeple kadınların “sağlıklı toplumsal hayat için gereklilikleri (Altaş, 2018, s.12)” siyasette dile getirilmiştir.

Cumhuriyet döneminde kadının sorumluluklarının artmış olduğu çeşitli araştırmacılar tarafından dile getirilmiştir. Altaş’ın (2018, s.12) çalışmasında aktardığı İmançer’e (2006) göre Cumhuriyet kadını, Anadolu kadını gibi erkek ile hayatı paylaşan, bir yandan da modern, eğitilmiş, fedakarlıklarda bulunan bir anne ve eşidir. Bu çalışmada anılan bir diğer araştırmacı olan Coşkun’a (1934) göre de Cumhuriyet kadını, Cumhuriyet değerlerini çocuğuna aktaran “neşeli, doğurgan ve mutlu” bir kadındır (Akt: Altaş, 2018, s.12). Kadınlar Cumhuriyet’in ilanından sonra çeşitli sosyal ve siyasi haklara kavuşmuştur; ancak bir yandan oluşturulmaya çalışılan milli aile ve birey bilinci kadınlara fazladan sorumluluk getirmiştir. Yukarıda anılan ifadelerden görülebileceği üzere kadınların, fiziki ve entelektüel açıdan olmak üzere çeşitli alanlarda kendisini yetiştirmiş birer anne olmaları beklenmektedir. Kadınlardan beklentiler modern dönem beklentilerine benzerdir.

Anneliğe yapılan vurgu milliyetçilik ideolojisiyle alakalıdır, çünkü milliyetçi ideolojide kadının yüceltiildiği konum “ulusun annesi” konumudur (Yurtseven, 2018, s.29). Sirman (2005), Türkiye’deki ulus devletin aile üzerinden tanımlandığını belirtmektedir (Akt Yurtseven, 2018, s.36-37). Annelik de bu dönemde modernleşmenin etkisi altında milliyetçilik ideolojisiyle biçimlenmiştir (Yurtseven, 2018, s.70).

1923-1950 arası kapsayan döneme ait okul kitaplarında milliyetçilik vurgulanmaktadır (Öz ve Şimsek, 2022, s.1), çünkü bu dönemin amacı “iyi vatandaş yetiştirmektir” (Üstel, 2008, s.131, Akt: Öz ve Şimsek, 2022, s.23). Kadınlar bir önceki dönemdeki gibi *öğretmen anneler* olarak algılanmaktadır. Bu dönem kitaplarında modernleşme açısından kadın, görsel açıdan da modernliğin simgesi olarak ele alınmaktadır. Bu döneme ait kitaplardaki kadınlar şık giyimli, bakımlı, eğitilmiş olarak tasvir edilmektedir (Çimen ve Bayhan, 2018, ss.76-77).

2.3 Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Okul Kitaplarında Kadın ve Annelik -İkinci Dönem (1950-1980)

1950’li yıllara kadar kadınlar, modernleşme ve milliyetçi düşüncelerin etkisiyle siyasi ve sosyal açıdan birçok hakka sahip eğitilmiş ve meslek sahibi olarak tasvir edilirken 1950’lerden sonra bu görünümde bir gerileme yaşanmış ve kadın yeniden öncelikli olarak “ev içinde” gösterilmeye başlanmıştır (Altaş, 2018, s.12). Asıl sorumluluğun ev ve ev işleri olduğu vurgulanmıştır. Bu durum çeşitli okul kitaplarında da yer almıştır.

1958 yılına ait *Okuma Kitabı 1* kitabında yer alan “Yün Yelek” (Okuma Kitabı 1, 1958, s. 16) adlı öyküde anne, evde ince topuklu şık kıyafetiyle oturmuş yelek örmektedir. Hikayede anne, kendisinden yelek isteyen oğlundan yün getirmesini ister. Oğlu, sırasıyla yağmur, bulut, rüzgar ve koyunla konuşarak yün elde edip bu yünleri annesine verir. Annesi de yünleri yıkar, eğirir ve yelek örür. Hikayede kadının pasifliği göze çarpmaktadır. Evin dışındaki bir malzemeyi getirmek hikayede bir erkek (kadının oğlu) tarafından karşılanır. Kadın, evin dışına çıkmadan kendisinden istenileni yapmaktadır.

1951 yılına ait *Aile Bilgisi* 5 kitabının “Aile Bilgisi” (Çalapala, 1951, s.6) başlıklı bölümde evin düzeninden ve çeşitli işlerin varlığından bahsedilmektedir. *Hepsini kadınlar yapmaz* diyerek aslında örtük biçimde bu işleri kadınların yaptığı ama öyle olmaması gerektiği ima edilmektedir. Görselde de baba kendisiyle ilgilenip, gazetesini okurken görseldeki kadınlar çocuk bakmakta ve örgü işiyle uğraşmaktadır. Baba ve çocuklara *anneye yardımcılık* görevi düştüğü belirtilmiştir. Yani asıl ve birincil sorumlu annedir, evdeki diğer kişiler ona sadece yardım etmektedir.

Görsel 2.1: Anneye Yardım Etmek

Kaynak: Çalapala, 1951:6.

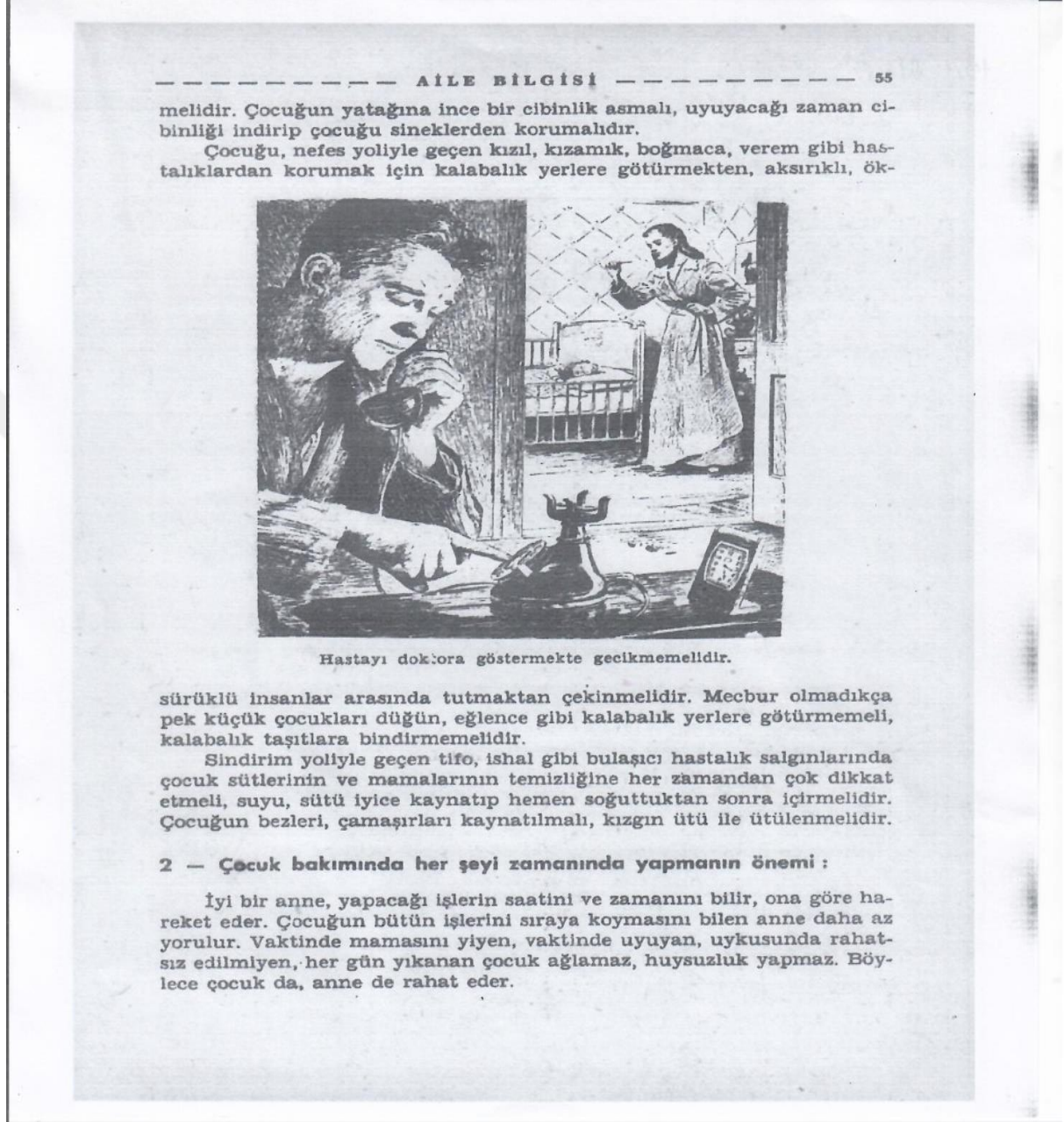
Aynı kitapta kadının iş sahibi olmasının tek sebebi ailenin yeterli kazancı olmaması olarak gösterilerek “... elde edilen kazanç aileyi geçindirmeye yetmiyorsa kadın, hatta evin en büyük çocukları da iş bulur; ailenin kazancını arttırmaya çalışırlar” şeklinde ifade edilmektedir (Çalapala, 1951, s.9). Evin idaresinin

sorumlusu olarak kadın birincil sorumlu kişidir. Kitabın bir başka yerinde bu durum şöyle ifade edilmektedir: “İşini bilen bir ev kadını kilerinde nelerin eksildiğini, hangi eşyanın eskidiğini, kırıldığını bilir. Bunları zamanında alıp yerine koyar (Çalapala, 1951, s.12).”

Yeniden daha çok ev içinde gösterilen kadın için ev ve ev işleriyle çocuk kadınların öncelikli meşgalesi olarak öne çıkmıştır. Bu noktada çocuk daha da önem kazanmıştır. 1950-1980 arası dönemde yaşanan teknolojik gelişmeler sonucunda gözlemlenen köyden kente göç sonucunda geniş aile bağları zayıflamış, ailenin yeniden üretilmesi bağlamında babanın sorumlulukları azalırken çocukların yetiştirilmesi ve meslek hayatına hazırlanmasında eğitimini takip etmek sorumluluğu daha çok anneye kalmıştır (Özbay, 1995, s.128, Akt: Sadıkoğlu, 2020, s.1). Bu sebeple de kente doğru yaşanan göç sonrasında kırsalın ağır iş yükünden kurtulan ve kentte de iş hayatının kadına yüklediği fazladan sorumluluklardan kurtularak “ev hanımı ve çocuklarının annesi” olma ideali bu yıllarda benimsenmiştir (Sadıkoğlu, 2018, s.1). Çocuk bakımı vurgulanırken önceki dönem kitaplarında olduğu gibi yine milliyetçiliğe de vurgu yapılmaktadır.

1951 yılına ait *Aile Bilgisi 5* kitabında “Çocuk Bakımı” (Çalapala, 1951, s.44) bölümünde şu sözler yer almaktadır: “Çocuğuna bilerek bakan anne onun günden güne tam bir sağlık ve neşe içinde büyüdüğünü görür. Çocuğunu neşeli ve sıhhatli gördükçe de bütün yorgunluklarını unuttur.” Yani, bebeğin sağlıksız ve gürbüz olmaması çocuk bakmayı bilmeyen annenin suçudur. Aynı kitabın 51. sayfasında ise milliyetçilik vurgusu yapılmakta ve “Türk annesi çocuğunu kendi sütüyle besler. Sütü gelmez veya yetmezse ancak o zaman çocuğuna inek yahut keçi sütü verir.” denilmektedir. Bu bölümde çocuk hastalandığında yapılacaklar kısmında baba da resmedilmektedir. Bu kısımda anne çocuğun ateşini kontrol ederken baba, doktora telefon etmektedir. Dış dünya ile bağlantıyı baba sağlarken çocuğa fiziksel bakım sağlayan yine annedir. Çocuğun huysuz olmasının sebebi olarak da annenin çocukla alakalı işleri sırasıyla yapmaması gösterilmekte ve iyi bir anne tanımı yapılmaktadır.

Görsel 2.2: Çocuk Bakımı

Kaynak: Çalapala, 1951:55.

1980'lere kadar okul kitaplarında asıl amaç "itaatkar vatandaş" yetiştirmek olduğu (Öz ve Şimşek, 2022, s.1) için 1950-1980 arasındaki çeşitli okul kitaplarına kadınlar ve annelik bağlamında bakıldığında kadınların görevi olarak düşünülen eylemlerin kitaplarda yer aldığını görmekteyiz. 1945'e kadar ders kitaplarında kadına toplumsal işlevler yüklendiğini ve geleneksel rollerin

vurgulanmaması söz konusudur (Gümüőođlu, 2008, s.42). 1950 sonrasında ise kadının bu temsilinde bir değişiklik söz konusudur. Bu tarihten sonraki kitaplarda kadınlar, annelik rolünde yemek yapan, çamaşır bulaşık yıkayan kişiler olarak gösterilmektedir (Gümüőođlu, 2008, s.42). 1950’den sonra kadınların daha çok “ailenin hizmetçisi” olarak kitaplarda yer alması söz konusudur (Aratemur ve Çimen, 2018, s.77). Cumhuriyet dönemiyle tezat oluşturulmaya başlanılan 1950 sonrasındaki dönemde “anne ile kadın yurttaş Yurttaşlık Bilgisi kitaplarında iyice birbirinde kopartılmıştır” (Yurtseven, 2018, ss.38-39). Bu durum da okul ders kitaplarında kadın ve erkeklerin eşitlikçi olmayan cinsiyetçi rollerle yer almasıyla kendini göstermektedir.

Kitaplarda annenin ev işlerini yaptığı ve evin diğer üyelerinin anneye yardım ettiği çeşitli örneklerde karşımıza çıkmaktadır. 1960 yılında okutulan *Hayat Bilgisi Türkçe 2* kitabında “Evdeki İnsanlar” (Arkın, 1960,s.11) adlı bölümde aile üyeleri çocuk tarafından şöyle ifade edilmektedir: “*Babam doktordur. İç hastalıklarına bakar. Annem okumuş yazmış bir kadındır. Evinin çocuklarının işini görür..... Babam boş zamanlarında okur. Biz kardeşimle dersten vakit bulursak annemize yardım ederiz.*” Bu örnekte meslek sahibi olan kişi babadır, anne ise eğitimidir ama işi çocuklarıdır. Babanın ev işleriyle ilgili durumu hakkında bilgi verilmemiştir ve çocukların annelerine yardım ettiği belirtilmiştir. Annenin, çocuklarını eğitmek için eğitilmiş ve aydın olmasının istenilen bir durum olduğu çalışmanın önceki bölümünde ele alınmıştı. Yine aynı kitabın “*Çamaşır Günü*” (Arkın, 1960, s.107) adlı bölümde annesine yardım eden bir kız çocuğu tasvir edilmiştir.

1969 yılında okutulan *Yurttaşlık Bilgisi 1* adlı kitapta “Ailemiz” (Pazarlı, 1969, s.41) adlı bölümde ailede yer alan kişilerin görevleri tanıtılmaktadır. Bu bölümde ailenin başı ve en ağır yük sahibi olarak baba ifade edilirken annenin görevleri ev işlerinin icrası konumundadır. Evin rahat, huzurlu, temiz olması, yemek, çamaşır gibi ev işlerinin yapılması annenin görevidir. Burada annenin bir görevi olarak çocuklarının eğitimiyle ilgilenmek de belirtilmiştir. Bu bölümde ayrıca anne babanın birbirine karşı sevgi ve saygı göstermeleri gerektiği belirtilmiştir (Pazarlı, 1969, ss.44-45).

1972 yılına ait *Hayat Bilgisi 3* kitabında “Evimiz ve Ailemiz” adlı bölümde (Aydoğdu, 1972, s.7) ailenin ekonomik gücü olarak evdeki erkekler işaret edilmektedir: “*Evin en büyüğü olan, baba, dede gibi kimselere veya ailenin geçimini sağlayan insana “aile reisi” denir*”. İş bölümünün verildiği kısımda aile içinde yapılacak iş bölümü oldukça cinsiyetçi biçimde verilmektedir: “*Baba dışarıda çalışır, anne yemek hazırlar, çamaşır yıkar, ütü yapar, çocukları büyütür. Kız çocuklar anneye, erkek çocuklar babaya yardımcı olur*”. Çocukların görev dağılımında da cinsiyetleri rol oynamaktadır. Kızlardan sadece annelerinin yaptıklarını erkeklerden de babalarının yaptıklarını öğrenmesi beklenmektedir.

Görsel 2.3: Ailedeki Roller

Okulumuz, sınıfımız bizim öz malımızdır. Bunun için okulumuzu, sınıfımızı temiz tutmak, okul ve sınıf eşyalarını iyi kullanmak ödevimizdir. Daima düzenli, temiz, terbiyeli, çalışkan olmak; öğretmenlerimize saygı göstermek ve arkadaşlarımızla iyi geçinmek kadar güzel bir şey var mıdır?
İSMAIL AYDOĞDU

2 | EVİMİZ VE AİLEMİZ

① Yapılışları bakımından kaç çeşit ev vardır?	④ Ailede iyi geçinmek için, ne... ler yapılmalıdır?
② Bir evin bölümleri nelerdir?	⑤ Ailede işbölümü nedir?
③ Bir evde kimler bulunur, aile neye denir?	⑥ Akraba kimlere denir?
	⑦ Türk geleneğinde ailenin yeri ve kutsallığı nedir?

① İnsanların içinde barındıkları binalara ev denir. Ev bizi dışarının sıcak ve soğuşundan, yağmur, kar ve fırtınalardan, zararlı hayvanlardan ve kötü insanlardan korur. Duvarlarında ve çatısında kereste kullanılarak yapılan evlere ahşap ev denir. Tuğla ve taştan yapılan evlere kâğır ev denir. Duvarları, çatı ve döşemeleri çimento - kum karışımı ile yapılır. Demir çubuklar kullanılarak yapılan evlere «beton ev» denir.

② Sağlığımıza uygun bir ev; güzel manzaralı, havadar olmalı, bol güneş almalı, rutubetli olmamalıdır. İçinde birçok ailenin barındıkları, birçok evleri ayrı daireler halinde toplayarak yapılmış olan binalara apartman denir.

③ Kullanış şekillerine göre evlerin iç kısımları bölümler halinde yapılır. Bir evin başlıca bölümleri :

a - Oturma odası, c - Banyo,
b - Yatak odası, d - Tuvalet (helâ),
e - Mutfak, e - Misafir odası gibi yerlerdir.

④ Baba, anne, dede, babaanne, büyükbaba ve kardeşlerin bir arada yaşadığı topluluğa aile denir. Evin en büyüğü olan, baba, dede gibi kimselere veya ailenin geçimini sağlayan insana «aile reisi» denir. Ailede herkes kendine düşen işi yapmalı, büyüklere saygı, küçüklere sevgi göstermelidir.

⑤ Bizler için her türlü sıkıntılara katlanan, acılarımızla dertlenen, mutluluklarımızla sevinen büyüğümüze saygı göstermek, en azından bir insanlık görevidir.

⑥ Ailede yapılacak çeşitli işleri, o ailede yaşayan insanlar aralarında paylaşırlar. Baba dışarda çalışır, anne yemek hazırlar, çamaşır yıkar, ütü yapar, çocukları büyütür. Kız çocuklar anneye, erkek çocuklar babaya ve evin diğer işlerine yardımcı olurlar.

⑦ Dayı, hala, teyze, amca, yenge, yeğen gibi yakınlarımızı akraba denir. İnsanlar, çeşitli iş kollarında çalışırlar. Her meslek ve iş kolunda çalışan bir insanın, diğer meslek ve iş kollarında çalışan insanlara ihtiyacı vardır. Bu insanlar toplu olarak yaşamak zorundadırlar. Bir insan tek başına bütün ihtiyaçlarını sağlayamaz. Bu sebepten insanlar tek başına yaşayamazlar.

⑧ Hayatımızın büyük kısmı evimizde geçer. Kan birliği-ne sahip insanların aynı çatı altında yaşaması, ailenin kutsallığını belirtir. Bu kutsal yuvada karşılıklı sevgi, saygı ve fedakarlık çok önemlidir. Aile hayatımızdaki saadet, yorgunlukları giderir, insanları hayatta başarılı kılar.

Kaynak: Aydoğdu, 1972, s.7.

Bu bölümün hemen akabinde yer alan “Ailemiz” (Aydoğdu, 1972, s.8) adlı şiirde de anne için şu dörtlükler yer almaktadır: “*Dikiş diken, yemek yapan/Sofra kuran, çocuk bakan/Annemizi üzmemelim/Nasıl kıyar insan ona?*” Kitabın “*Köyü Tanıyalım*” (Aydoğdu, 1972, s.59) ünitesinde ise köy yaşamı tanıtılmakta ve köyde “*En büyük görevin kadınlara düştüğü* belirtilmekte ve *Anne hem ev*

işlerini hem de tarım işlerini birlikte yetiştirmek zorundadır.” şeklinde bir ifade yer almaktadır.

1950-1980 arasını örneklendirmek için farklı yıllara ait ders kitaplarında aile bireylerinin tanıtıldığı ünitelerde ağırlıklı olarak kadınların ev içi işlerle sınırlı tutulduğu görülmektedir. Kadınların eğitimi ve mesleklerinden bahsedilmemektedir.

2.4 1980 Sonrası Dönemde Okul Kitaplarında Kadın ve Annelik

(1980-2023)

1980’lerden itibaren Türkiye’de görülen bireyselleşmenin etkisi annelik pratiklerinde de kendisini göstermiş ve odak noktası çocuk olan aileler oluşmuştur (Çiçek, 2022, s.17). Kadınların bu tarihten itibaren işgücü piyasasında daha fazla yer aldığı görülmektedir. Ancak kadınların ev içindeki rollerinde herhangi bir değişiklik görülmediği için bu durum kadınların sorumluluğunun artmasıyla sonuçlanmıştır (Çiçek, 2022, s.19). Artan sorumluluklar ve sosyal baskılar kadınları “*mükemmel çocuk yetiştirmeye*” (Altaş, 2018, s.13) doğru yönlendirmiştir. Çağdaş yoğun annelik pratikleri de bu tarihten sonra karşılık bulmaya başlamıştır (Sadıkoğlu, 2020, ss.4-5).

1980 ve sonrasındaki kitapların incelemesinden ele edilen bulgular sırasıyla ele alınacaktır. 1980 yılında okullarda ders kitabı olarak okutulan *Türkçemiz 1. Sınıf* kitabında (Tunç, 1980, s.18) kullanılan görselde çocuklara *Bunlar kim ve ne yapmaktadırlar?* sorusu yöneltilmiştir. Görselde bir kız çocuğu oyuncak bebeğiyle erkek çocuğunu da kamyonuyla oynarken görülürken bir kadın koltukta örgü örerken bir erkek de gazete okurken görülmektedir.

Görsel 2.4: Evde Yaşam

BUNLARI BİLELİM :
Yaz gelince şenlenir: Yazın kuşlar öter, ağaçlar yeşillenir, neşeleniriz.

OKUYALIM, SÖYLEYELİM :
1 - Şiirde tanıtılan ev nasıl?
2 - Bu evin bahçesi nasıl?

GÜZEL DİLİMİZİ ÖĞRENELİM :
1 - Evinizin bir bahçesi var mı?
2 - Okulunuzun bahçesinde, hangi ağaçlar, hangi çiçekler var?
3 - Aşağıda, bir evin bazı bölümleri bildirilmiş. Buralarda neler yaparız?
• oda • salon • mutfak

KONUŞALIM, YAZALIM :
Aşağıdaki resimde kimleri görüyorsunuz? Bunlar ne yapıyorlar?

ARAŞTIRALIM
Masal anlatırken, bazı oyunlara başlarken tekerleme söylüyor musunuz?

EBEMİZİ SEÇİYORUZ
Saklambaç oynuyoruz. Ebemizi seçiyoruz. Bir tekerleme söylüyoruz:
İğne battı,
Canımı yaktı.
Tombul kuş,
Arabayı koş,
Arabanın tekeri
İstanbul'un şekeri.
Hop hop,
Altın top
Bundan başka oyun yok.

19

Kaynak: Tunç, 1980, s.18.

Aynı kitabın ileriki bölümünde (s.37) yer alan "Göl Kenarında" adlı okuma parçasında Veli ile babası sandal ile açılırken annesi ve kız kardeşi kıyıda kalıp çamaşır yıkamaktadır ve anneye yardım eden kız çocuğudur.

Görsel 2.5: Çalışma Koşulları

BUNLARI BİLELİM :
Güzün: Sonbaharda, eylül, ekim, kasım güz aylarıdır.

OKUYALIM, SÖYLEYELİM :
1 - Çocuk ne diye bağırdı?
2 - Leylekler hangi adları verdiler? Bu adların ilk harflerini nasıl yazıyorsunuz?

GÜZEL DİLİMİZİ ÖĞRENELİM :
1 - İnsanlar, evlerde barınırlar. Kuşlar nerede barınırlar?
2 - Tavukların barınağına ne denir?
3 - İnekler geceyi nerede geçirirler?

KONUŞALIM, YAZALIM :
Leylekler, çevrenize hangi mevsimde gelirler?
Onlar, güzün ne yaparlar?

ARAŞTIRALIM
Resimde kimleri görüyorsunuz? Bunlar ne yapıyorlar?

GÖL KENARINDA
Veli'nin köyü bir göl kenarındaydı. Veli'nin babasının bir sandalı vardı. Bugün, babası Veli'yi sandala bindirdi. Babası kürekleri çekti, sandal suda ilerlemeye başladı. Veli çok sevindi. O durmadan güliyordu. Veli'nin annesi, az ötede, gölün kenarında çamaşır yıkıyordu. Suna, ona yardım ediyordu. Veli, sandaldan onlara baktı, el salladı. Sandal, uzaklara gitti, görünmez oldu.

36

37

Kaynak: Tunç,1980, s.37.

1987 yılında okutulan *Ortaokullar İçin Türkçe2* adlı kitapta ise Andre Mouris'in *Ev Kadını* (Göğüş, 1987, s.38) başlıklı yazısında evin bütün işlerini istekle yapan kadının evin hem kraliçesi hem de vatandaşı olacağı belirtilmektedir. Annenin eğitimi erkek çocuğunu mühendis okuluna gönderebilmek kız çocuğunu da kültürlü yetiştirebilmek için önemlidir.

1980 sonrasında okullarda kullanılan ders kitaplarına bakıldığında 1990'lardan sonra çalışan annenin de kitaplarda yer aldığı ve mutfak işlerinin kadına ait olmaktan çıktığı, baba ve erkek çocuğun da sofrayı kurduğu görülmektedir (Güneş, 2008, s.85). Ancak yine de bu ev işlerinin merkezinde duran annedir (Gümüšoğlu, 2008, s.43) ve ailenin diğer üyeleri daha çok yardımcı olarak konumlandırılmaktadır.

1990'larda kitapta yer alan kadının Cumhuriyet döneminde resmedilen kadından farklılıkları bulunmaktadır. Gümüšoğlu, 1990'lardan itibaren resmedilen kadınların ekonomik açıdan bağımsız olmadığını "erkeğin eline baktığını (Gümüšoğlu, 2008, s.46)" belirtmektedir. Ebeveynlerin birbirine karşı saygı ve sevgisinde de günümüz ders kitaplarında anne babanın birbirlerine ve çocuklarına karşı koşulsuz sevgisine rastlanmamaktadır (Gümüšoğlu, 2008, s.42). Öte yandan 1990-2006 arasında Türkçe ve Hayat Bilgisi derslerinde okutulan 70'e yakın ders kitabını çalışmasında inceleyen Güneş (Güneş, 2008; Akt: Bayhan ve Çimen, 2018, ss.77-78), 1998'den sonra kadınların kamusal alanda daha fazla temsil edildiğini, ev işinin sadece kadınların görevi olmaktan çıkarıldığını belirtmektedir. Bu dönemde kadınlar da erkekler gibi çalışan olarak kitaplarda yer almıştır (Gümüšoğlu, 2008, s.43).

90'ların sonundan itibaren kadınların daha fazla çalışan olarak resmedilmesi ve ev işlerinde yardımcı olarak olsa da erkeklerin görülmeye başlanmasının sebepleri olarak CEDAW'ın 1985'te Türkiye tarafından kabul edilmesi, 1995 Pekin Anlaşması'nın imzalanması ve kadın hareketlerinin kurumsallaşması sıralanmaktadır (Güneş, 2008, ss.86-88).

90'ların sonlarından itibaren annenin sadece ev içi hizmetlerini gerçekleştiren kişi olarak resmedilme durumu değişmiştir. Öncelikle kadın iş hayatında gösterilmeye başlanmış ve ev işlerinde diğer aile üyelerine de görevler verilmiştir. Gümüšoğlu (2008) yaratılmaya çalışılan bu eşitlikçi durumdan 2005 itibarıyla uzaklaşıldığını belirtmektedir. Çınar'ın 2012-2013 yıllarına ait Türkçe ders kitabı incelemesinde bulunduğu çalışmada da cinsiyet temelli bir ayrımcılığın olduğu gözlenmektedir. Çınar çalışmasında kız çocuklarının daha çok kadınların yanında (%55 oranında), erkek çocuklarının da erkeklerle (%60) birlikte resmedildiğini belirtmektedir (Çınar, 2013, s.51). Kadın ve erkeklerin hangi eylemlerde resmedildiğine bakıldığında ise erkeklerin daha yüksek oranda kamusal hayatta yer almış biçimde gösterildiği,

çocukla ilgili eylemlerde kadınların ön planda olduğu ve “anne” rolünün çok fazla vurgulandığı yine bu çalışmanın vardığı sonuçlardandır.

2014 yılında ortaokullarda okutulan *Türkçe 6* kitabını incelediğimizde kitabın *Toplum Hayatı* adlı bölümünde *Komşuluk* (Kaplan ve Yıldırım, 2014, s.42) adlı metnin görselinde kadının kitap erkeğin de gazete okuduğunu görmekteyiz. Gazete okumak her ne kadar evin dışında gerçekleşen gerçek olaylarla erkeği ilişkilendirse de kadın ve erkeğin ikisi de aynı eylemi yapmaktadır. Ancak aynı kitapta yer alan *Kırmızı Pabuçlar* (Kaplan ve Yıldırım, 2014, s.612) adlı öyküde evin tek çalışanı babadır ve anne, babanın kıyafetindeki söküğü dikerken resmedilmiştir. Bu öyküde geleneksel rol dağılımını görmekteyiz. Kızına ayakkabı alabilecek olan tek güç babadır, anne ise sadece ev işleri yapan kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. İncelenen kitaplarda aile içi görevler ya da aile rol dağılımı gibi başlıkları altında eşitlikçi tablolar karşımıza çıkarken kitapların farklı temalardaki konularında geleneksel roller daha çok karşımıza çıkmaktadır.

2018-2019 arasındaki Hayat Bilgisi kitaplarının incelendiği bir çalışmada varılan sonuçlar da şöyledir: 2018-2019 yılından başlayarak beş yıllık bir süre boyunca Hayat Bilgisi kitaplarında geleneksel roller devam etmektedir ve anne ev içinde daha fazla sorumluluk almıştır. Baba, evin geçimini sağlayan dışarıdaki hayatla bağlantıda olan kişiyken evde ev işlerine yardım eden pozisyonundadır (Çopur ve Doğanay, 2021, s.58). Yapılan bu çalışmada kadın ve erkeklerin yaptıkları faaliyetler değerlendirildiğinde kadınların ağırlıklı olarak ev işleri ve çocuk bakımıyla resmedildiği de görülmüştür.

2019 yılına ait *İlkokul Hayat Bilgisi 2* kitabında *Evdeki Sorumluluklarımız* (Dokumacı ve ark., 2019, s.78) adlı bölümde ev içindeki işlerin dağılımında önceki yıllara göre daha eşitlikçi bir tutum söz konusudur; zira sorumluluklardan bahsederken “büyüklerimiz, aile bireyleri ailemiz yapar” şeklinde daha genel bir ifade kullanılmıştır. Bölümün görsellerinde de kadın ve erkekler eşit biçimde resmedilmiştir. Ancak bu eşitlikçi söylem ve görsellerin ardından ileri bölümlerde pazar görselinde alışveriş yapanlar sadece kadınlardır (Dokumacı ve ark., 2019, s.89). Kitaptaki bir doğru yanlış etkinliğindeki alıştırmada da şu şekildedir (Dokumacı ve ark., 2019, s.91): “*Misafir geleceği zaman evi toplarken anneme yardım ederim.*”

Bu cümleyle kadın, yine ev işinden sorumlu tutulmuş ve evdeki çocuk sadece yardımcı konumuna getirilmiştir.

2019 yılına ait *İlkokul Hayat Bilgisi 3* kitabında da yine aynı şekilde sorumluluklar “büyüklerimiz, aile bireyleri ve ailemiz” arasında paylaştırılmıştır (Çelikbaş ve ark., 2019). Ancak yine sadece kadınlardan oluşan bir pazar görseli (Çelikbaş ve ark., 2019, s.82) mevcuttur ve anneler günü için verilen şiirde şu ifadeler geçmektedir: “Analar çeker yükü/Kimsenin bilesi yok/Çocuğa bakar anne/Evine tapar anne.” (Çelikbaş ve ark., 2019, s.178). Günün sonunda kadın yine zorluk çeken fedakar annelik rolüyle kitapta sunulmuştur.

2021 yılına ait *Hayat Bilgisi 1. Kadem* kitabında anne ve babanın ortak görevleri sıralanmış ve ev işlerini her iki ebeveyn de yapar halde resmedilmiştir (MEB, 2021, s.105). Bu kitaptaki görsellerde önce kadının resmedilmesi ev işlerinin kadının önceliği algısını da yaratmaktadır.

2023 yılında okutulan *İlkokul Türkçe Ders Kitabı 1. Sınıf* (Beşler ve Demir, 2023) kitabında aile konusu hiç ele alınmamaktadır. Aile içi görev dağılımıyla ilgili herhangi bir bölüm bulunmamaktadır. Kitabın *Çocuk Dünyası* (Beşler ve Demir, 2023, s. 81) adlı bölümünde çocuklarla oynayan kişiler olarak hem anne hem de baba resmedilmiştir.

2023 yılında okutulan *İlkokul Türkçe Ders Kitabı 2. Sınıf* (Karahisar ve Muştu, 2023) kitabında aile konusu hiç ele alınmamaktadır. Çocuklar daha çok büyükanne ve babalarıyla resmedilmiş ve hikayeleştirilmiştir (Karahisar ve Muştu, 2023, s.26, s.67, s.200.) Çocukların anne ya da baba ile herhangi bir irtibatına değinilmemiştir.

2023 yılında okullarda okutulan *İlkokul Hayat Bilgisi 2* (Erdoğan, 2023, ss.80-82) kitabını incelediğimizde kadının mutfakta ve ev işlerini yapar halde resmedildiğini görmekteyiz. Kitapta yer alan *Dini Bayramlar* bölümünde (Erdoğan, 2023, s.174) ev temizliğini ve yemek hazırlığını yapan kadın ve ona yardım eden kız çocuğudur. Bunun yanında çocuğa harçlık veren kişi olarak baba figürü görülmektedir (Erdoğan, 2023, s.46).

İlkokul 4 İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi (Altay ve ark., 2021) kitabına baktığımızda kadınların genellikle öğretmen olarak sınıflarda resmedildiği, bebek

arabasıyla (Altay ve ark., 2021, s.74) olduğu görülmektedir. Bunun yanında mesleklerin görsellerinde cinsiyetçi gösterimler mevcuttur. Kitapta hakim bir erkek iken sekreteri kadındır (Altay ve ark., 2021, s.50).

Dördüncü sınıflarda okutulan *Türkçe* dersinin kitabında (Sayar ve Değer, 2023) çocuklar genellikle tek resmedilmişlerdir. Aile veya aile içi sorumluluklarla alakalı herhangi bir bölüm bulunmamaktadır. Kitapta bir çocuğun bir günü ele alınmıştır ancak çocuk kesinlikle herhangi bir ebeveyni ile temasta değildir ve kendisine “Günaydın/İyi dersler/İyi geceler/Geçmiş olsun” diyen sadece “bir sestir” (Sayar ve Değer, 2023, s.102.) .

2023 yılı ve sonraki beş yıl için seçilen *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 5* (Sevim, 2023) kitabında da aile bireyleri ile ilgili herhangi bir yorum veya bilgilendirici metin mevcut değildir. Kitapta *Aile-Toplum-Dünya İlişkisi* (Sevim, 2023, s.24) adlı bir bölüm olmasına rağmen bu bölümde aile bireylerinden söz edilmemektedir. Kullanılan görsellerde hem kadın hem de erkek yer almaktadır. Yine kitap incelendiğinde anne yahut baba ile alakalı herhangi bir vurgu olmadığı görülmektedir.

Okullarda okutulan ders kitaplarına baktığımızda 1990’dan sonraki ders kitaplarında ele alınan konu ya da ünite evdeki işler, ev içindeki sorumluluklarımız olduğunda kitaplarda daha eşitlikçi bir tablo verilmeye çalışıldığını, evdeki işlerin “ailedeki kişiler/aile bireyleri/büyüklerimiz” tarafından gerçekleştirildiğini görmekteyiz. Ancak kitapların doğrudan aile sorumluluklarıyla ilgili olmayan bölümlerinde mutfakta, temizlik yaparken ya da bebek arabasıyla gösterilen kişiler kadındır ve kadınlara yardım edenler de genellikle kız çocuklarıdır. Bu tür görsellerde öncelikle kadının ve kadının annelik rolünün işaret ediliyor olması bu kitaplarla yetişen çocukların örtük biçimde toplumsal cinsiyet rollerini içselleştirmesine yol açabilmektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde annelik algısının tarih boyunca nasıl algılandığı ve farklı açılardan anneliğin nasıl değerlendirildiği ele alınmıştı. Bu bölümde de henüz küçük yaşlardan beri devlet aracılığıyla okullardaki ders kitaplarında kadının ve annenin nasıl yorumlandığı, gösterildiği incelenmiştir. Farklı faktörlerin etkisiyle

oluşturduğumuz kadın ve anne algısının bireysel bir noktadan hareketle sosyal medyada nasıl ele alındığı ise sonraki bölümün konusu olacaktır. Şahsi deneyimlerin yansıtıldığı sosyal medyadaki anne algısı ile gerek toplum gerek eğitim (yani devlet) aracılığıyla oluşturulan algı arasında bir benzerlik ya da farklılık olup olmadığı, bunların birbirini üretip üretmediğı; tamamen kişisel tercihlerden oluşuyormuş gibi gözükken sosyal medyadaki algıların mevcut söylemlerle ne derece uyumlu ya da uyumsuz olduğu ve nedeni sonraki bölümde ele alınacaktır.

3. BÖLÜM

SOSYAL MEDYAYA YANSIYAN ANNELİK PRATİKLERİ

Bu çalışmanın son bölümünde sürekli bir devinim halinde olan anne kimliğinin sosyal medyadan nasıl etkilendiği, sosyal medyaya nasıl yansıdığı ele alınacaktır. Sosyal medya araçları olarak Türkçe ve İngilizce toplamda sekiz Instagram hesabı karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Annelere yönelik forumlar da aynı şekilde İngilizce ve Türkçe olmak üzere ele alınacak olup burada karşımıza çıkacak olan anne ve annelik pratiklerinin izleri sürülecektir.

Adı geçen hesaplar incelenmeden önce tezin amacı, problemi, evren ve örnekleme, önemi ve yöntemiyle ilgili bilgi verilecektir. Tez çalışmasını yürütürken izlenen yöntem hakkındaki bilgilendirmeden sonra incelenmiş sosyal medya hesapları örnek olarak ele alınıp değerlendirilecek ve sonuç bölümünde de okul kitaplarında karşımıza çıkan anne rolünün bu platformlardaki anne pratikleriyle ilgisi ele alınacaktır.

3.1. Literatür

Annelik algısına yönelik literatürde bilimsel çalışmalar mevcuttur. Son beş yılın yayınları tarandığında özellikle teknolojinin gelişmesiyle beraber sosyal medya platformlarında annelik algısının irdelendiği çalışmalara rastlamak mümkündür.

Özkan ve Özer (2022) çalışmalarında sosyal medyada annelik olgusunu incelemiştir. Derleme olarak ele alınan çalışmada sosyal medyanın, annelik rol kazanımları üzerinde bir faktör olduğu ve beraberinde kadınlar için “iyi” anneliğe yönelik baskılara sebep olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ergül ve Yıldız (2021), sosyal medyada annelik kimliğini araştırmış bu doğrultuda beş instagram hesabının konuyla ilgili paylaşımlarını incelemiştir. Çalışma bulgularına göre kadınlar mükemmellik odaklı sanal bir kimlik inşa etme gayreti içerisindedir. Dolayısıyla annelik kimliği yeni boyutlar kazanmaktadır.

İşözen ve Özkan (2021) 315 anne ile anket çalışması yaparak annelik kimliği ve sosyal medya üzerine bir inceleme gerçekleştirmiştir. Buna göre sosyal medyanın kullanım gayesine göre annelik kimliği de etkilenmektedir.

Aktaş (2019) çalışmasında annelik hususunu sosyal medya ile bağlantılı şekilde ele alarak, sosyal medyanın annelik kimliği üzerindeki dönüştürücü rolüne dikkat çekmiştir. Buna göre çocukla ilgili paylaşımlar zaman zaman onların haklarına zarar verecek boyuta varmaktadır.

Altaş (2018) çalışmasında 50 anne ile görüşerek anne olduktan sonra değişen tüketim alışkanlıklarını ele almıştır. Bu çalışmada kadınların hamilelik sürecinden itibaren yaptıkları tüketim ve hediyeleşme sürecine odaklanılmıştır. Buna göre kadınların sosyal medya aracılığıyla gördükleri pratiklerden etkilendikleri görülmektedir.

Sadıkoğlu (2020) yoğun annelik algısını ele aldığı çalışmasında tüm dünyada yaşanan ekonomik ve kültürel değişimlerin annelik algısına etkisine odaklanmaktadır.

Gülmez (2021) çalışmasında sosyal medyadaki annelik algısını ele almaktadır. Sosyal medya hesaplarının takibi üzerinden gerçekleştirilen bu çalışmada fenomen annelerin bu hesapları takip eden anneler üzerinde annelik pratikleri açısından bir baskı oluşturduğu ve kadınları yeni tüketim alışkanlıklarına yönelttiği sonucuna varılmaktadır.

Okul kitaplarında kadın ve annelik konusunda da literatürde çeşitli çalışmalar mevcuttur.

Gümüsoğlu (2008) 1928-2008 arasında 1500'den fazla ders kitabını incelediği çalışmasında kadınların okul kitaplarında 1950'ye kadar çocukları ve yeni nesli eğiten öğretmenler olarak yer aldığını belirtmektedir. Bu çalışmada 1950'den sonra kadınların konumunun ev işlerinde hizmete indirildiği tespit edilmiştir.

Güneş (2008) toplumsal cinsiyet bağlamında 1990-2006 arasındaki ders kitaplarını incelediği çalışmasında cinsiyetçi söylemlerin azaldığını tespit etmiş ve bunun nedenlerine odaklanmıştır.

Çınar (2013) çalışmasında Osmanlı döneminde çocuğun konumunu dönemin süreli yayınlarındaki kadın ve aile konularını inceleyerek ele almaktadır. Buna göre Osmanlı'nın son dönemindeki bu süreli yayınlarda kadının daha çok iyi nesiller yetiştiren öğretmen konumunda olduğu görülmektedir.

Aratemur Çimen ve Bayhan (2018) çalışmalarında 2017-2019 yıllarında müfredat değişikliği sonrasındaki okul kitaplarında kadının konumunu ele almaktadır. Buna göre okul kitaplarında kadının görünürlüğünün azaldığı, örtük söylemlerle cinsiyetçi yaklaşımın arttığı görülmektedir.

Çopur ve Doğanay (2021) çalışmalarında toplumsal cinsiyet eşitliği açısından 2018-2019 yıllarında okullarda okutulan İlkokul Hayat Bilgisi kitaplarını ele almışlardır. Buna göre kadınlara daha çok geleneksel aile içi görevlerin verildiği ve aile içi sorumlulukları kadınların daha fazla yüklendiği görülmektedir.

3.2. Araştırmanın Amacı ve Problemi

Bu çalışmaya başlarken annelik pratikleri bağlamında neden sorusunun yanıtı bulunmaya çalışılmıştır. Annelik kavramı tam olarak neyi ifade etmektedir, sınırları var mıdır ve neden özellikle sosyal medyada sürekli karşımıza çıkmaktadır soruları araştırmanın temeli olmuştur. Somut veriler elde edilemeyecek bu çalışmanın amacı, ele alınan annelik kavramını üzerinden Neuman'ın (2014, s.1) da sosyal bilimler araştırma amacı olarak değindiği üzere sosyal hayatı ve her gün verdiğimiz kararların nedenlerini anlamaktır.

Araştırmaya annelik kavramı ile ilgili fikir verebilecek unsurlar olarak gayri resmi anlatılar olarak mitolojik hikayeler ile başlanmıştır. Buradaki amaç, farklı biçimlerde bilinçaltına işlenen kavramın farklı hikayelerde nasıl ortaya çıktığını görmektir. Mitolojik anlatıların ardından resmi ideolojinin yansıması olarak okul kitapları ele alınmıştır. Türkiye bağlamında Cumhuriyet'in ilanından itibaren kadının ve anneliğin okul kitaplarında nasıl yer aldığı incelenerek herkese aynı anda ulaşabilen kitaplardaki algı incelenmiştir.

Okul kitaplarının ardından sosyal medyadaki annelik olgusu ele alınmıştır. Kişilerin kendi tercih ve istekleriyle oluşturdukları sosyal medya hesaplarındaki imajların resmi anlatıyla paralellik taşıyıp taşımadığını anlayabilmek bu tezin temel amacı olmuştur.

3.2.1 Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Okul kitapları incelenirken Cumhuriyet döneminden günümüze kadar ait okul kitaplarından Türkçe, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler derslerinin kitapları incelenmiş olup bu kitaplarda kadınların nasıl ele alındığı üzerinde durulmuştur. Okul kitapları Cumhuriyet ilanından günümüze kadar olacak şekilde farklı yıllardan seçilmiştir.

Sosyal medya hesapları incelenirken hesapların 01.06.2023 tarihinden itibaren 01.02.2024 tarihine kadar dokuz aylık dönemde aktif olarak paylaştığı konular, görseller ele alınmıştır. Bunun yanında her bir sosyal medya hesabının ilgili platforma katılış tarihinden itibaren paylaştıkları da ele alınmış, annelik sürecinden sonra paylaşımlarda herhangi bir değişiklik meydana gelip gelmediği ve ayrıca bu hesaplarda paylaşılanların/yazılanların bir üst ideoloji olarak okul kitaplarında karşımıza çıkan söylemlerle benzer olup olmadığı ele alınmıştır. Okul kitaplarına bu çalışmada vurgu yapılmasının sebebi Neuman'ın (2014) belirttiği üzere okulların insan hayatındaki en önemli sosyalleşme aracı olmasıdır. Okullar bize sadece ileride paramızı kazanabileceğimiz işin eğitimini vermekle kalmaz aynı zamanda “ahlaki inanç ve değerlerimizi, boş zaman faaliyetlerimizi (Neuman, 2014, s.83)” de etkiler. Bu etki doğrudan bizim bakış açımızı ve dolayısıyla eylemlerimizi de etkiler.

Daha önce belirtildiği üzere bu bölümün amacı tamamen kişisel tercih ve istekle oluşturulan bu platformlarda yansıtılan durumlara örnek teşkil etmesidir. Geniş kitlelere ulaşan, bu kitlelerin onayladığı durumları ya da bu çalışma bağlamında annelik hallerini, öne çıkan konuları tespit edebilmektir. Amaçlı örnekleme yöntemi için hem Türkçe hem de İngilizce hesaplardan örnek seçilmiştir. Seçili Instagram hesapları Türkçe hesaplardan başlamak üzere şöyledir: akademisyenanne, guncel_anne, zeynebinharikalar diyarı, damyskitchen, biglitlefeelings, mothercould, the_mommy_talks ve mother.ly. Instagram hesapları seçilirken geniş bir kitleye hitap ettiklerinden emin olmak için en az 500.000 takipçili hesaplar seçilmiştir. Türkçe hesaplardaki takip sayıları sırasıyla 2,4 milyon, 1,2 milyon, 995 bin ve 595 bindir. İngilizce hesaplardaki takipçi sayıları da 3,3 milyon, 1,7 milyon, 1,4 milyon ve 1,2 milyondur. İncelenen forumlar ise şöyledir: Kadınlar kulübü, anne olunca anladım, mothering.com ve mumsnet.

Seçilen hesaplar Haziran 2023 tarihinden itibaren Şubat 2024'e kadar geriye dönük biçimde detaylıca incelenmiştir. Bu hesaplarda ele alınan konular örnek olarak burada sunulacaktır. Hem Türkçe hem de İngilizce hesapları aynı anda ele alınmasının sebebi bu hesapları öncelikle kıyaslamak, paralellik ya da zıtlıklar varsa bunları ele almaktır. Türkçe Instagram hesapları ya da forumların dünya genelinde milyonların üzerinde takipçili hesaplarla kıyaslanması bu çalışmanın sadece tek bir bölgeye bağlı olmasını da engellemektedir.

3.2.2 Araştırmanın Önemi

Annelik bağlamında okul kitapları ile sosyal medyayı birleştirip kıyaslayarak incelemek, bu alanda bu yöntemle yapılan bir çalışma olmadığından önem arz etmektedir.

Okul kitaplarını farklı dönem ve yıllara odaklanarak cinsiyetçilik ya da toplumsal cinsiyet kavramı bağlamında değerlendirip inceleyen çeşitli çalışmalar bulunmaktadır.² Yapılan bu araştırmalardan da faydalanarak okul kitaplarındaki anne vurgusuna bilhassa odaklanılmıştır. Okul kitaplarıyla resmi biçimde kişilere öğretilen ideolojinin sosyal hayattaki yansımalarının izi de sosyal medya üzerinden sürülmüştür.

Sosyal medyada yer alan kadın ve annelik durumlarını inceleyen çeşitli çalışmalar literatürde mevcuttur.³ Bu çalışmanın ayırt edici noktası örnek olarak incelenen hesapların sadece Türkçe hesaplarla sınırlı tutulmaması ve milyonlarca takipçisi olan İngilizce hesaplarla kıyaslanarak yürütülmesidir. Araştırmada hem Türkçe hem de İngilizce hesaplara yer verilerek ele alınan konunun evrenselliği de test edilmiştir. Bu hesaplardaki ortak konular özellikle belirtilmiştir.

3.2.3 Araştırmanın Yöntemi

Annelik kavramı politikadan, eğitimden, psikolojiden etkilenen toplumsal bir kavram olduğu için güncelliğini yitirmemekte ve değişim içerisinde bulunmaktadır. Annelik kavramının gelişimi, değişimi bağlamında okul kitaplarını ve sosyal

---

² Bu konuda yapılan çalışmalar: Gümüšoğlu (2008), Güneş (2008), Çınar (2013), Aratemur Çimen ve Bayhan (2018), Çopur ve Doğanay (2021).

³ Bu konuda yapılan çalışmalar: Altaş (2018), Sadıkoğlu (2020), Gülmez (2021).

medyayı incelemek Neuman'ın (2014) da belirttiği üzere sosyal bir olguyu detaylandırıp neden sonuç ilişkisini ortaya koyacak ve belirginleştirecektir. Bu görünürlüğün ön plana çıkması da bizleri daha fazla sorgulamaya götürecektir.

Çalışmada annelik kavramı öncelikle eğitim sistemi içinde okul kitaplarında verilen haliyle ardından da sosyal medyadaki haliyle incelenmiştir. Bu incelemenin yapılış yöntemi okul kitaplarının doküman analizine, sosyal medya hesaplarının içerik analizine ve sosyal medya forum analizine dayanmaktadır. Okul kitaplarında incelenen içerik farklı yıllara ait farklı derslerin okul kitapları ile hem Türkiye hem de yurtdışı Instagram hesaplarını ve anneliği ön plana çıkaran diğer sosyal medya platformları ile annelik başlıklı forumları kapsamaktadır.

Okul kitapları incelenirken Cumhuriyet'in ilanından itibaren kullanılan okul kitapları 1923-1950, 1950-1980 ve 1980-2023 zaman aralıklarında incelenmiştir. Ele alınan okul kitapları ilköğretim Türkçe, Hayat Bilgisi, Vatandaşlık Bilgisi, İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi, Aile Bilgisi kitapları ile Ortaokul Türkçe, Yurttaşlık Bilgisi kitapları incelenmiştir. Kitaplar doküman analizi yoluyla annelik ve kadın başlıklarında incelenmiştir. Araştırmanın ikinci bölümünde Türkçe ve İngilizce sosyal medya Instagram hesapları ve sosyal medya forumları incelenmiştir. İncelenen Instagram hesapları şunlardır: akademisyenanne, guncel_anne, zeynebinharikalar diyarı, damyskitchen, biglittlefeelings, mothercould, the_mommy_talks ve mother.ly. İncelenen forumlar ise şöyledir: Kadınlar kulübü, anne olunca anladım, mothering.com ve Mumsnet adlı forumlardır. Sosyal medya hesapları içerik analizi yöntemiyle ele alınmıştır. Bu hesaplarda kullanıcıların söylemleri ve paylaşılan yazılar üzerinden değerlendirmede bulunulmuştur.

Neuman'ın (2014) kitabında ele aldığı nominalizm savunucularına göre bizler zaten hiçbir zaman dışarıda duran bir gerçekliği olduğu gibi algılamayız. Dışarıdaki dünyayı algılayışımızı etkileyen “özel-kültürel inançlarımız” vardır (Neuman, 2014, s.94). Bu inançları oluşturmada okulun rolüne ilgili bölümde değinilmişti. Aynı zamanda dışarıdan bizlere verilenlerin kararlarımızı etkilediği yine pozitivistler tarafından da dile getirilmektedir. Neuman (2014), mantıksal seçim açıklamasını

kullanan pozitivistlerin insanların tercihlerini tahmin etmelerini sağlayacak koşullara odaklandığını vurgulamaktadır. Dışsal unsurlar bilindikten sonra bireysel mantık yürütmenin makine benzeri bir mantığı takip edeceğini düşünmektedirler (Neuman, 2014, s.99). Belki de bizlerin maruz kaldığı dışsal unsurlar kararlarımızı verirken, tercihte bulunurken makine vari bir sistemin içine bizleri dahil ediyordur. Bu bağlamda, kişilerin kendi tercihlerine yer veren sosyal medya hesaplarında tercihlerin benzerliği de ele alınıp dışsal unsurların bu tercihlerde tek tipleştirme olup olmadığına bakılacaktır.

Okul kitaplarıyla örtük yahut açık biçimde oluşturulan algının insanların şahsi tercihleriyle oluşturduğu sosyal medya hesaplarıyla bir paralellik taşıyıp taşımadığı karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu hesaplarda dile getirilip ön plana çıkarılan ya da hiç söylenmemiş ama öyle olduğu varsayılan bilgi ve sanılar içerik analizi yoluyla ele alınmıştır. Neuman'ın (2014) paranteze alma (*bracketing*) yöntemi söylenenlerin, açıkça dile getirmediği ama var olarak kabul ettiği varsayımlara odaklanmayı içermektedir. Bu çalışmada da verilen, göz önünde olan verilerin arka planda var saydıkları kabullere paranteze alma yöntemiyle değinilecektir. Zira sosyal gerçeklik değişken, kırılğan ve insanlar arasındaki iletişim sonucu oluşturulan bir durum olduğu için insanlar çoğu kez varsayılan bilgiyi kullanırlar (Neuman, 2014, s.104).

Sosyal medyada yer alan hesaplar ve platformlar üzerinden araştırmanın bir bölümünü yürütmenin getirmiş olduğu zorlukların başında tahmin edilmeyen herhangi bir an bu verilerin ortadan kalkması yer almaktadır. Bu sebeple takip edilen platformlardan bilgiler günlük olacak biçimde kontrol edilip ayrıca not edilmiştir. Ancak elbette bu, üzerinde çalışılan alanın aniden ortadan kaybolması riskini telafi etmemektedir. Çalışmada okul kitaplarının yanında sosyal medyaya yönelinmesindeki en büyük etken bu mecranın kişilerin tercihleriyle şekillenmesi olmuştur. Çalışmada örnek olarak ele alınan hesaplar Neuman'ın (2014) amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Burada amaç temsili bir örnek yaratmak değil, ele alınan soruların yanıtlarını çeşitli örnekler üzerinden irdelemektir. Bu amaçla sosyal medya hesaplarını belirlerken Türkçe hesaplarda 500.000 ve üzeri takipçisi olan dört hesap İngilizce olan hesaplarda ise 1.000.000 ve üzeri takipçili dört hesap incelenmiştir. Bu hesapların yanında kadınlara yönelik açılmış forumlardan da

Türkçe ve İngilizce olmak üzere toplamda dört forum annelik konu başlığıyla incelenmiştir. Bu platformlarda ele alınan annelik ile ilgili konular, etnografik yöntem ile yorumlanmıştır. Etnografik yöntem ile kişilerin davranışlarının tanımlanması ama aynı zamanda da davranışın anlamının (davranışın ardındaki düşünce ve inançları) bulunmasının amaçlandığını belirtir Neuman (2014). Görünenin, ele alınanın ötesindekileri anlamaktır amaç. Sosyal anlamların kırılğan ve değişken, sabit olmayan niteliğinden dolayı bu çalışmada yapılan incelemeler etnometodolojik yaklaşımla gerçekleştirilmiştir; etnometodolojik yaklaşım mikro durumların detaylı analizini ve farkında olmadığımız söylenmeyen kuralların ortaya çıkarılmasını içermektedir (Neuman, 2014, s.436). Bu söylenmeyen/belirtilmeyen sosyal kuralların ortaya çıkarılması için kullanılan tekniklerden bir tanesi ihlal deneyidir (*breaching experiment*, bkz: Neuman, 2014, s.437). Bu teknikte araştırmacı kasti biçimde sözsüz bir sosyal normu ihlal eder ve bu ihlal sonucunda da güçlü bir sosyal tepki alır (insanlar gergin olur, sinirli biçimde güler ya da kızgınlıklarını belirtir). Bu tepkiler de kuralın varlığını kanıtlamış olur. Bu sebeple bu araştırmada ele alınan sosyal medya hesaplarında annelik üst başlığında tartışmalara, insanların kızgınlıklarını dile getirmelerine sebebiyet veren paylaşımlar bilhassa ele alınıp incelenmiştir.

3.3. Sosyal Medya Üzerinden Anneliğe Bakış

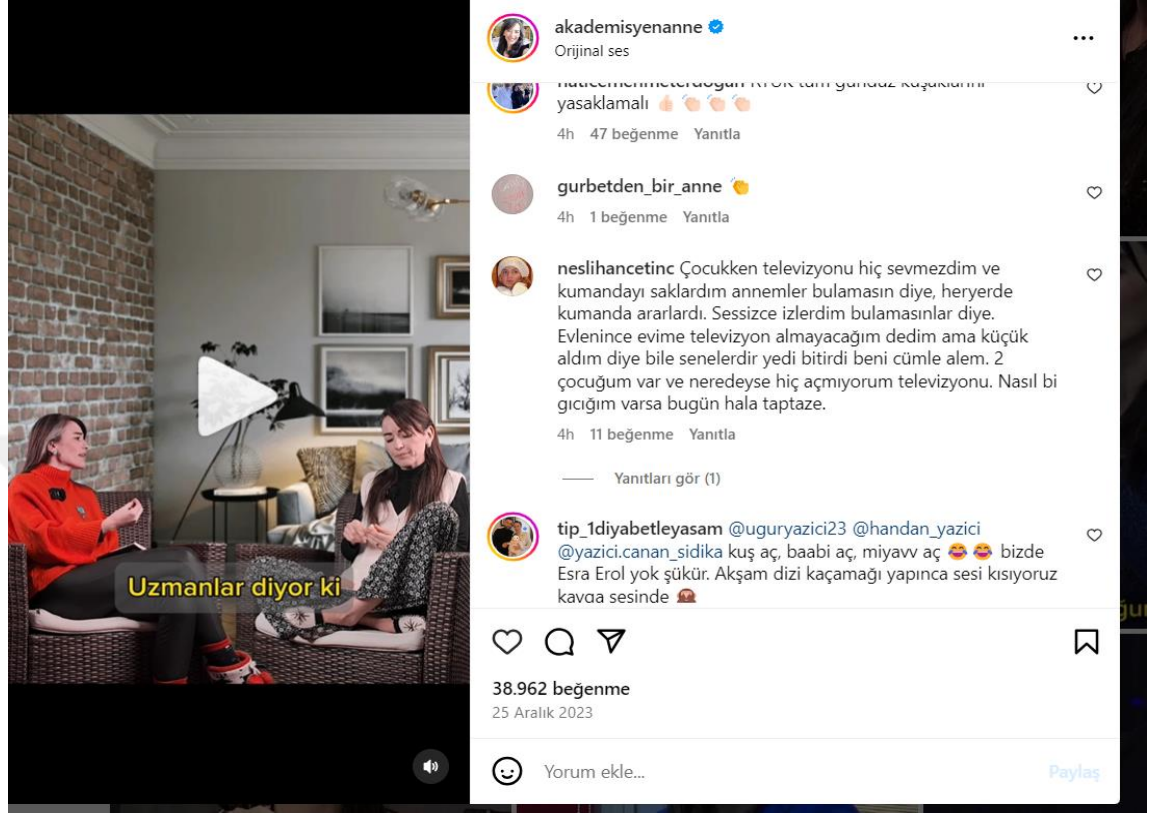
Çalışmanın bu bölümünde sosyal medya platformu olarak Instagram'da annelik kimliğiyle ön plana çıkan hesaplarda ve dört ayrı forumda yine annelik ve çocuk yetiştirmeyle alakalı ele alınan konular örnek olarak gösterilecek ve bu konuların eğitim sisteminde verilmiş ve verilmekte olan annelik algısıyla çakışıp çakışmadığı sonuç olarak ele alınacaktır.

Öncelikle Türkçe Instagram hesaplarında annelik, kadınlık ve çocuk yetiştirme ya da bakımı ile ilgili bu hesaplarda diğer paylaşımlara göre daha fazla beğeni ya da yorum almış paylaşımları konu edineceğim. Bunu yaparken hesaplar, çoktan aza doğru olacak şekilde takipçi sayılarına göre sıralanacak ve ele alınan paylaşımın ekran resmini paylaşılacaktır. Türkçe Instagram hesaplarının ardından aynı incelemeyi İngilizce hesaplar için yapıp aradaki benzerlik ve farklılıklar ele alınacaktır. Instagram hesaplarının ardından aynı konuların tartışma forumlarında

nasıl ele alındığı yine hem Türkçe hem de İngilizce forumlar üzerinden değerlendirilecektir.

İlk hesap olarak *akademisyenanne* hesabıyla ilgili hesaptan elde edilen bilgiler şöyledir: Hesap Şubat 2012 tarihinde açılmıştır. Hesabın sahibi, kimliğini açıkça belirtmektedir. Kendisi Hacettepe Üniversitesi'nde çocuk gelişimi alanında çalışan bir akademisyendir. Hesapta yapılan paylaşımlarda hesap sahibinin konferanslarından kesitler de kendi kitabından bölümler de görülmektedir. Hesap sahibinin uzmanlığının en üst seviyedeki eğitim kurumu tarafından onaylanması paylaşımlardaki “uzman” vurgusunu açıklar niteliktedir. 25 Aralık 2023 tarihinde yapılan paylaşım uzmanların dinlenmesinin önemiyle ilgilidir. Hesap sahibi zıtlıkları vermek adına iki role girerek bir video paylaşmıştır. Videodaki kurmacada şık giyimli elinde kitap olan bir kadın, örgü ören şalvarlı ve yelekli annesiyle karşılıklı oturmaktadır. Ele alınan konu çocuğun yanında televizyon açılmasıdır. Televizyon konusunda kadın, annesine uzmanların görüşünü aktarmakta ve televizyonun zararından bahsetmektedir. Annesi de televizyon açmanın normal olduğunu, zarar vermeyeceğini belirtmektedir. Uzman görüşünün öneminden bahsedilen bu videoya şöyle bir eleştiri gelmiştir: “*@akademisyenanne Saniye Hanım tüm videolarınızda büyük anneler yanlış örneği adlandırılır olması da bana pek doğru gelmiyor. Annelerimizi bu kadar eleştirmek yerine onları da anlamaya çalışmamız gerekmiyor mu? Neden evde oturup bizim çocuklarımıza bakmak zorunda kalıyorlar zaten. Yaşlılarıyla vakit geçirmek varken torun bakmak zorunda kalan büyüklerimize daha anlayışlı olmalıyız.*” 38.000’den fazla beğeni alan bu paylaşım birçok kişi tarafından onaylandığını da göstermekte ve ebeveynlerin uzman görüşüne yöneldiklerini işaret etmektedir.

Görsel 3.1: Uzman Görüşü

Bu hesapta, hesap sahibinin uzmanlık alanı çocuk gelişimi olduğu için çocuklara kazandırılması gereken davranışlar farklı biçimlerde paylaşılmaktadır. Çocuklara sorumluluk kazandırılması gerektiğiyle alakalı video 15 Ocak 2024 tarihinde paylaşılmıştır. Bu, çocukların sorumluluk almaları için çekilmiş eleştirel bir videodur. Ama bu işleri çocuk yapmadığında bunları yapacak olanın anne olduğu düşünülüyor ki çocuğu uyandırma, kahvaltı hazırlama, suluk doldurma, çocuğunun okul çantasının hazırlanması işi hep anne tarafından gerçekleştirilmektedir. Videonun sonunda, hesap sahibi anne uzman rolüyle çıkıp bunun yanlışlığını anlatıyor ve çocuklara sorumluluk verilmesi gerektiğini söylüyor. 113.000'in üzerinde beğeni alan bu video ile birçok kişi kendi hayatını bağdaştırmış ve çocuklara sorumluluk vermenin öneminden bahsetmiştir. Ancak, örtük biçimde verilen mesaj bu işlerin çocuklar tarafından yerinde getirilmediğinde anne tarafından yerine getirileceğidir.

Görsel 3.2:Çocuğun Sorumluluğu

Çocuklara sorumluluk verilmesi yukarıdaki gibi çeşitli paylaşımlarda ele alınmaktadır. 27 Aralık 2023 tarihli videoda erkek çocuklarına ev işlerinde sorumluluk verilmesi konu edilmektedir. Bu videoda paylaşımı yapan kişi öncelikle kendisinin de bir erkek çocuğu annesi olduğunu belirtmekte ve çocuğunun ileride eşine bir şeyler hazırlamasının kendisini gururlandıracığını söylemektedir. Vurguyla “Ben yetiştirmişim diyeceğim.” diyerek çocuk yetiştirme yükünün sadece kendisinde ve dolaylı olarak da kadında olduğunu vurgulamaktadır. Yine örtük olarak aslında erkeklerin ev işi yapmalarının kabul gören bir durum olmadığı söylenmektedir. Bahsi geçen paylaşımın bir milyonun üzerinde beğeni alması birçok kişi tarafından onaylandığını göstermektedir. Bu da annelerin, erkek çocuklarına ev işleri öğreterek gurur duyacakları bir işi yapma fırsatını kabul ettiklerini göstermektedir. Kızlarınıza ev işi öğretin diyen bir paylaşım bu araştırma boyunca saptanmamıştır. Bu hesap sahibinin eşinin çocuk yetiştirme sürecine dair katkısına da zaten paylaşılan inceleme kapsamındaki hiçbir videoda denk gelinmemektedir. Aynı şekilde çocukla ilgili konularda seslenirken hep tekil kişiden bahsedilmektedir. Çocuklara sorumluluk vermek sadece kadının sorumluluğu mudur diye bu noktada sorulabilir.

Görsel 3.3: Erkek Çocuklarının Sorumluluğu

Kız çocuklarının yetiştirilmesiyle ilgili 21 Aralık 2023 tarihinde paylaşılan, konferanstan kesit şeklindeki videoda babalara seslenilmektedir. 40.000'in üzerinde beğeni alan bu videoda babaların başka kadınlara davranışının kız çocuklarının ileri hayatında belirleyici olduğundan bahsedilmektedir. Eğer ki kızlar ilerideki birliktelerinde hor görülmek, aşağılanmak istemiyorsa babalarından bu davranışı görmemeleri gerekir denilmektedir videoda. Kız çocuklarının kendi değerini bir erkek üzerinden görmelerini sorun edinen herhangi bir yoruma rastlanmamıştır. Farklı bir noktaya getirilen eleştiri şöyledir: *“Bu tür hesapları hep (çoğunlukla diyelim) anneler takip ediyor, saatlerce reels izleyen babalar bu videoları direkt geçiyor zaten böyle şeyler izlemediklerinden algoritma önlerine çıkarmıyor. Erkek sayfa sahiplerin açtığı hesaplar dahi anneler tarafından takip ediliyor. Eşim özelinde izler okur (yazı uzun değişse genelde ben özet geçerim) uygulamaya çalışır ama benim gözüme sokmamla. Kendisi takip etmez araştırmaz. Neden her anne en az 2 çocuk gelişim uzmanı ya da psikolog takip ederken babalar sahada yok? Bence bu araştırılması ve üzerine gidilmesi gereken bir konu. Tek sebebi ataerkil toplum olamaz.”* Burada yorumcu, bu tür paylaşımları neden hep kadınların daha doğrusu

annelerin takip ettiğini sorgulamaktadır? Aslında bu yorumun da örtük biçimde dile getirdiği eleştiri çocuk bakımındaki sorumluluk sadece annede midir sorusudur.

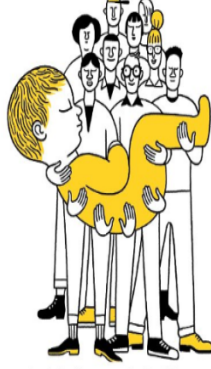
Görsel 3.4: Kız Çocuklarına Örnek Teşkil Etme

İkinci olarak ele alacağım hesap Mayıs 2013 tarihinde fiili olarak çocuk doktorluğu yapan bir doktor tarafından açılmış olan *guncel_anne* adlı hesaptır. Hesap sahibinin hali hazırda bir doktor olması sebebiyle paylaşımlarda sıklıkla uzmanlık konuları yer almaktadır. Annelik hali ile ilgili çeşitli paylaşımlar da söz konusudur. Bu hesaptaki paylaşımlarda araştırma esnasında dikkat çeken nokta ebeveyn yalnızlığı olmuştur. 18 Ocak 2023 tarihli çocuk yetiştirmeyle alakalı paylaşımında çocuk yetiştirmek için birden fazla kişiye ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir. Bu paylaşım kadınların tarihsel olarak şimdiye kadar ki en yalnız haliyle anneliği yaşadığına dair bir beyanla paylaşılmıştır. Paylaşımın yazısında bu çağa uyumlu olacak çocukları kendi anne ve anneannelerimiz gibi büyütmemiz beklentisi dile getirilmekte ve çocuk olduktan sonra babaların hayalete dönüştüğünden bahsedilmektedir. Yedi binin üzerinde beğeni alan bu paylaşımına çok sayıda destekleyici yorum gelmiştir.

Görsel 3.5: Yalnız Anne

Bir çocuğu büyütmek için
bütün bir köy gerekir.

Luci Gutiérrez tarafından illüstrasyon

Bir çocuğu yetiştirmek için
sadece bir ebeveynden fazlası gerekir.

@guncel_anne
bir çocuk hekiminin anetik güncesi

guncel_anne

guncel_anne Dünya tarihinin en yalnız anneliğini yaşıyoruz. Biliyorum ki olmaz olur etmek, hayatı kolay eylemekten daha cazip görünüyor gözümüze. 21. yüzyılda yaşayıp bu çağa bebek büyütmeye çalışırken, anneannelerimiz gibi düşünüp annelerimiz gibi yaşamamız bekleniyor bizden. Ama ortada olmayan hayalet kocalardan, bebek doğunca ondan daha bebek olan veya sırta kadem basan babalardan ve bir çocuk yetiştirmek için gereken köyden bahseden yok...

Düzenlendi · 2h

Senin için ▾

gulistanbb Bazen o ağlar sen ağlarsın, bazen de o gülümser sen yine ağlarsın güzelliğine... Bir an önce uyusa da dinlensem dersin, uyuyunca gitsem yanına yatsam da bi koklasam diye düşünürsün. Bücürler hem canımıza okur, hem de canımıza can katar. Anneler içlerinden nasıl geliyorsa öyle baksın. Etraftakiler çok yardımcı olmak istiyorsa çenelerini biraz tutsun da annelerin yorgunluğuna biraz derman olsun. En çok da bunu bilmeleri gerekir çünkü...

2h 6 beğenme Yanıtla

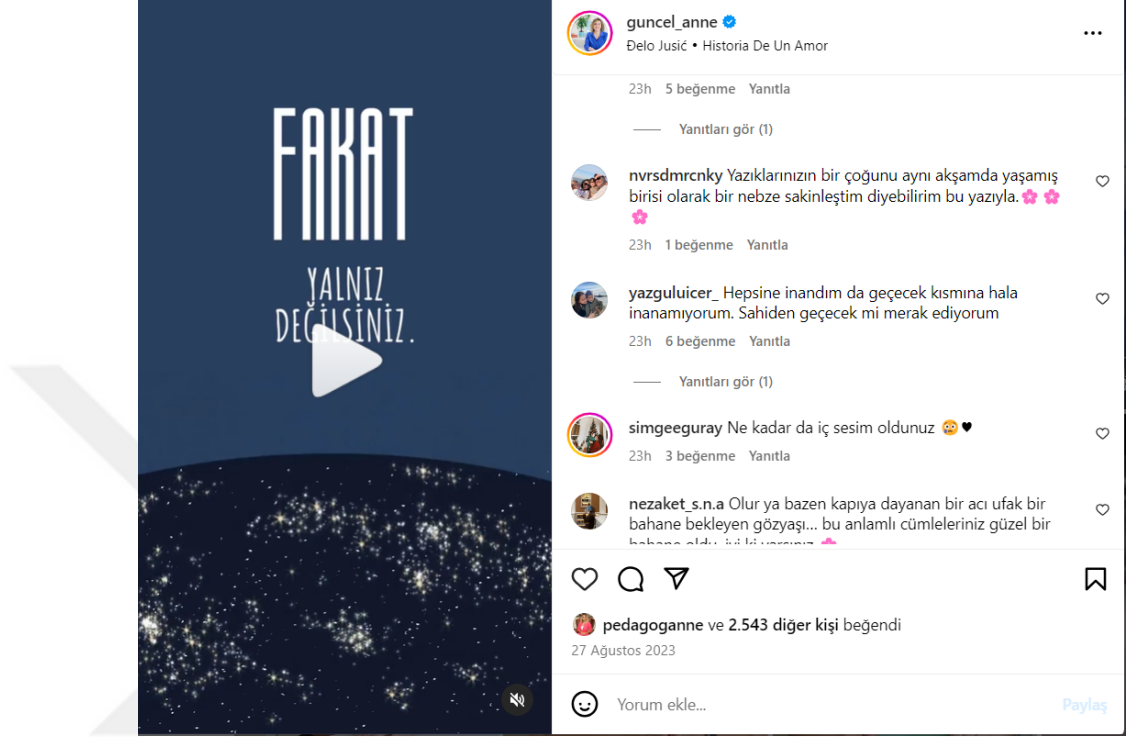
pedagoganne ve 7.456 diğer kişi beğendi
18 Ocak

Yorum ekle...

Paylaş

Kadınların çocuk bakarken özellikle de çocukların fiziksel bakımında tek başına oldukları 27 Ağustos 2023 tarihli paylaşımında yine karşımıza çıkmaktadır. Gece çocuğa tek başına bakmak zorunda kalan annelere seslenen bir video gönderisidir bu. Eşinden yardım alamayan kadınlara seslenilmekte ve yalnız olmadıkları vurgulanmaktadır. Altındaki birçok yorumdan çok sayıda kadının tam da bu durumda oldukları görülebilmektedir. Aslında yalnız olmadıkları vurgusu bu kadınların ne kadar yalnız olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Sayılarının çokluğu birbirlerine destek vermiyor, tek tek bir yalnız olma durumu söz konusu olmaktadır. Aynı yalnızlığı farklı evlerde yaşayan çok sayıda kadındır söz konusu olan. Yine de bazı kullanıcılar başkasının da aynı durumda olduğunu görmekle daha iyi hissettiklerini belirtmektedir.

Görsel 3.6: Yalnızlık

Bu hesabın sahibi aynı isimli bir blogda da aynı minvalde paylaşımlarına devam etmektedir. Kadınların çoğunlukla yalnız ve çok fazla beklentiyle karşı karşıya oldukları burada dile getirilmektedir. Blogdaki “Yeni Çağın Anneleri ve Sade Annelik” adlı yazısında hesap sahibi sosyal medya annesi olmayı bırakma kararından bahsetmektedir.⁴ Yapmak istediği tek şey “sade anneliktir”. Bu yazıya gelen bir yorum şöyledir: “*Bütün tespitler doğru ama yazının sonunda alınan kararlar da yapılan tespitler doğrultusunda değil mi? Yine en iyi anne olup en iyi çocuğu yetiştirme kaygısı var. Çocukları bir birey olarak değil de sanat eseri olarak görmekten vazgeçmeliyiz. Yoksa ektiğimizi biçme arzusu bizi de çocukları da mutsuz eder.*” Bu hesap özelinde karşımıza ağırlık olarak çıkan konu tek başına annelik ve annelerden beklenen mükemmelliğin getirdiği yalnızlık, yılgınlıktır.

Türkçe hesaplarda öne çıkan konuları belirleyebilmek adına üçüncü olarak ele alınacak olan hesap *zeynebinharikalardiyari* adlı hesaptır. Hesabın sahibi

⁴Elif Çakır Bayındır, “Yeni Çağın Anneleri ve Sade Annelik”, <http://guncelanne.com/yeni-cagin-anneleri-ve-sade-annelik/>

Danimarka’da yaşayan aktif olarak mesleğini yapmayan bir avukattır. Hesapta annelik ve çocuk yetiştirme ile alakalı çeşitli eleştirel paylaşımlar da mevcuttur. Yine yukarıda ele alınan hesaplarda öne çıkan ve tekrarlı biçimde paylaşılan konular benzerlik göstermektedir. İlk olarak yine annenin tek başına olduğunu dile getiren paylaşımlar incelenecektir. 28 Temmuz 2022 tarihli paylaşımda anneliğin yoruculuğu ve babanın bebeğin ağlamasına rağmen uyuması konu edinilmektedir. 80.000’in üzerinde beğeni alan bu paylaşımındaki durum birçok kişi tarafından onaylanmaktadır.

Görsel 3.7: Babaların Bebek Bakımı

Benzer şekilde anne ve babaların yer değiştirmesini konu edinen 7 Mayıs 2022 tarihli eleştirel ve komik olması amacıyla çekilmiş videoda eleştirilen husus babaların çocuk bakımında yeterli özeni göstermemesi, çocuk bakımından kaçmaya çalışmalarıdır. 110.000’in üzerinde beğeni alan bu videoya birçok yorumcu aynı durumun kendileri için geçerliliğini belirtmiştir.

Görsel 3.8: Anne Baba Roller

Eleştirel ve eğlenceli biçimde de olsa kadının tek başlılığını vurgulayan hesapta annelerin her şeyi yapmaya çalışması ve sürekli vicdan azabı duymaları da ele alınmıştır. 13 Mayıs 2023 tarihli ve 70.000’in üzerinde beğeni alan videoda annelik sorgulanmaktadır. Videoda anneliğin ne olduğu yorumlanmıştır. Hiçbir şeye yetememe, sürekli bir vicdan azabı çekme, kendini sorgulama, yorgun olma hali diye özetlenebilir söylenenler. Gelen yorumlar ve beğeniler söylenenleri onaylayıcı niteliktedir. Bu yorumlar arasında erkek bir kullanıcının yorumu ise şöyledir: *“Ya nie annelik çok suçlu hissetmek olsun. Nedir bu drama quennlik? Ne kadar güzel bir şey anne olmak dünyaya bir can getirmek....Kaldi ki senin isteğinle geliyor bu can dünyaya☑Çocuklar eminim böyle düşünceleri duysalar bence çok üzülürler. Bu kadar yük bence onlara fazla. Anne olarak; neşeli bir şekilde keyfini sürmek ne güzeldir. Çocukları direkt hayatın merkezine koymak ve bu kadar drama yapmak hem annelere hem de çocuklara eziyet, onun yerine; kendi güzel dünyanın dan ona da bir yer açmak, ona en iyi Arkadaşınız olduğunu hissettirmek, drama yapmak yerine neseyle elinden geldiği kadar yanında olduğunu hissettirmek bence en guselu! Nolar anneler artık annelikten keyf alın.”* Kadınların annelikten kaynaklı vicdan azabı duyması kadınlar arasında kabullenilmiş bir durum iken dışarıdan bakan kişi bunun sebebini anlayamamaktadır. Annelerin vicdan muhasebesi yapan kişiler olarak

yansıtılmasının, onları olmadıkları birisine dönüştürme ihtimali sorgulanması gereken bir husustur.

Görsel 3.9: Annelik

Bu hesaptan son örnek olarak daha önce de ele aldığımız ve bu çalışma sırasında çeşitli hesaplarda ve forumlarda sıklıkla dile getirilen önceki kuşağın eleştirilen çocuk bakım yöntemleri bulunmaktadır. 11 Ocak 2023 tarihli ve 56.000'in üzerinde beğeni almış olan videoda çocuğunu annesine bırakan kadın ve annesi ile arasında geçen telefon görüşmesi canlandırılmıştır. İki tarafın çocuk üzerindeki kurallarının çatışması dile getirilmektedir. Çocuğun annesinin izin vermediği şeye anneanne izin vermektedir. Gelen yorumlar ve beğeniler aynı sürecin çok fazla kişi tarafından yaşandığını göstermektedir.

Türkçe hesaplara örnek teşkil etmesi açısından en son ele alacağımız hesap *damyskitchen* adlı hesap olacaktır. Bu hesap yemek tariflerinin de paylaşıldığı bir hesaptır ama hesap sahibinin kızıyla olan ebeveynlik ilişkisi de sürekli göz önündedir. Fotoğraflarda kızı ve kendisi önceden oluşturulmuş, kontrollü ve dergi sayfası gibi ortamlarda gözükmektedirler. Kusursuz fotoğraf paylaşımı sıklıkla yapılmaktadır. Sıklıkla anne-kız kombinleri, aynı kıyafetle çekilmiş fotoğraflar yer

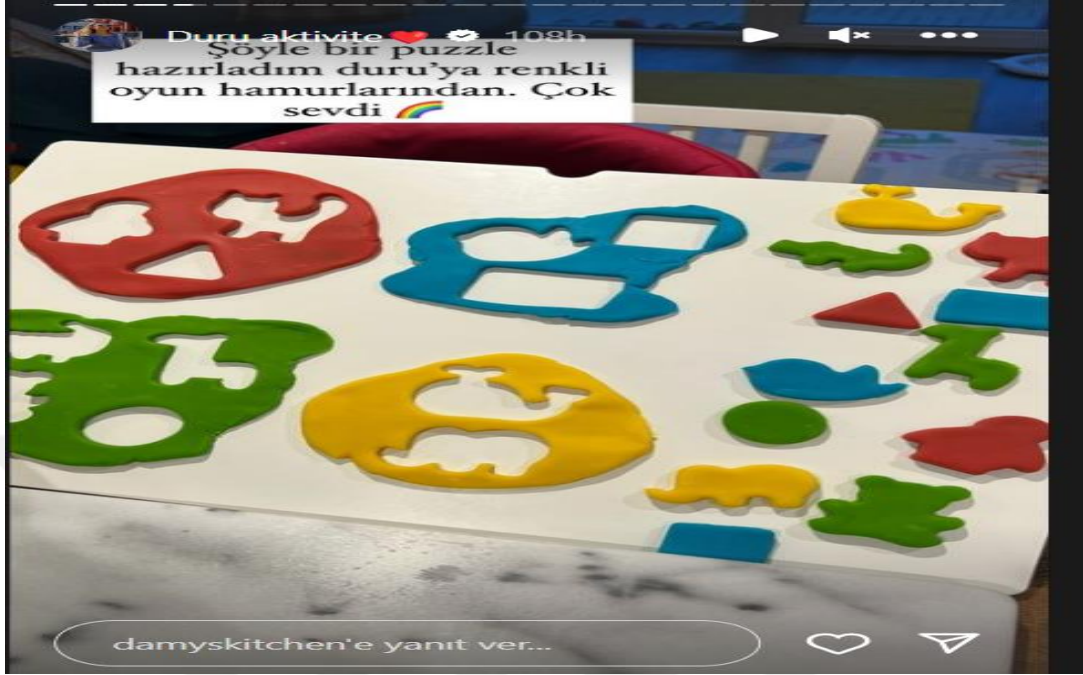
almaktadır hesapta. Hesap sahibinin eşinin çocuk bakımına katkısını hesabı inceleyerek öğrenemiyoruz. Eşine sadece birkaç aile fotoğrafında yer verilmektedir. 15 Ocak 2023 tarihli paylaşımında yeni taşındıkları evde kızını için hazırlanan odayı paylaşmaktadır hesap sahibi. Bu paylaşımında her şeyi kendisinin yaptığı vurgulanıyor.

Görsel 3.10: Her İşi Yapmak

Çocuk ile ilgili birçok şeyin anne tarafından gerçekleştiği görülmektedir. Annenin çocuk için hazırladığı etkinliklere hesapta ayrıca bir bölüm olarak yer verilmektedir. 01 Şubat 2023 tarihli ev yapımı yapboz etkinliğinde annenin oyun hamurundan şekilleri çıkarıp kızının önüne koyduğu görülmektedir. Paylaşımın devamında da annenin, çocuk için faaliyetleri kolaylaştırmaya çalıştığı çıkartmaların daha kolay çıkmasını sağladığı görülmektedir. Bu noktada evde kaliteli vakit geçirmesi için çocukların önüne sürekli ve hazır halde etkinlikler koymanın çocukları aynı zamanda hazır alıştırmak anlamına gelip gelmediği ya da kontrollü ve planlı bir biçimde herhangi bir etkinlikle karşılaşmayan çocukların kendi başlarına bir faaliyet bulma becerisinin zedelenip zedelenmediği de sorulabilir.

Görsel 3.11: Çocuk İçin Oyunlar

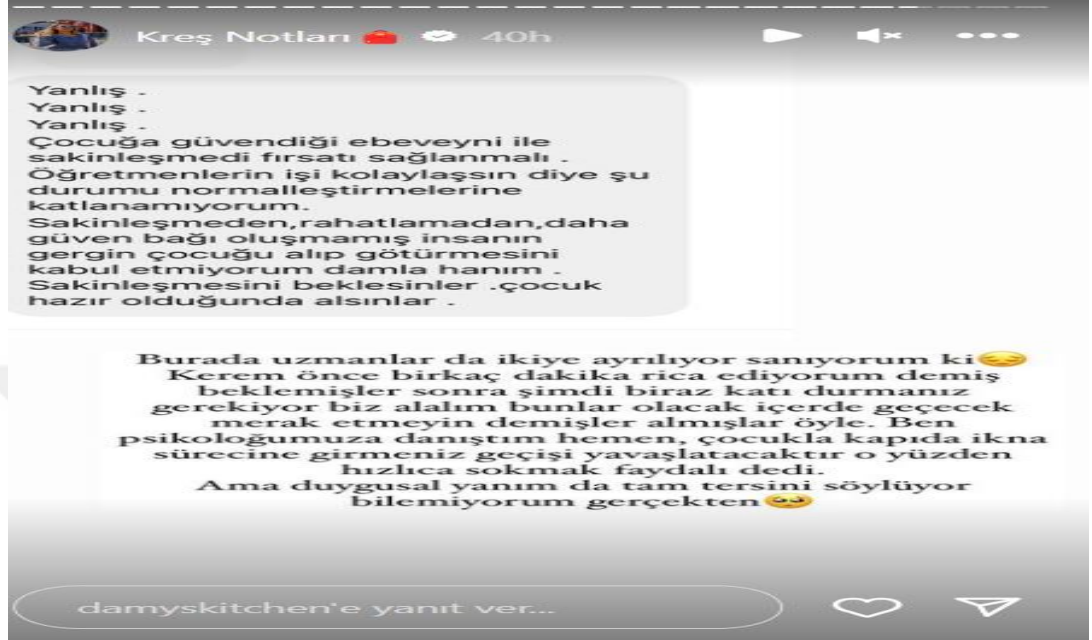
Bu hesapta öne çıkan konulardan birisi de annenin çocuğuyla arkadaş olma halidir. 4 Ekim 2023 tarihinde yayımlanan ve hesapta 22.000'in üzerinde beğeniyle en fazla beğeniye ve 194 yorum ile en fazla yorumu alan paylaşımda hesap sahibi kızıyla arkadaş olduğunu belirtmektedir. Çocuğunun arkadaşı olma fikri alınan beğenilerden yola çıkarak birçok kişi tarafından onaylanan bir durumdur; ancak bu duruma getirilen eleştiriler de mevcuttur: *"@nzbly Maalesef anneler o sınırı özellikle kız çocukları ile koruyamıyorlar. Yakınımda bir kaç örnek var, anne kızıyla arkadaş gibi olmakla övünürken, kızının hayatında yakın arkadaşlara yer bırakmadığının farkında değil."* Gelen yorumlardan biri çocuğuyla arkadaş olma durumunun yalnız annelerde daha fazla olduğu yönündedir.

Görsel 3.12: Anelik ve Arkadaşlık

Hesaptaki tüm paylaşımlar genel olarak değerlendirildiğinde bir kadının eğlenceli aktivitelerden, birlikte farklı yerleri gezip görmeye, yemek yapmaya kadar her şeyi tek başına ve çocuğu için yaptığı izlenimi elde edilmektedir. Bütün bunlar son derece mutlu bir ruh haliyle, en şık kıyafetlerle ve muazzam görünen ortamlarda gerçekleştirilmektedir. Bu tek başına yapılanların uzmanlar tarafından desteklenildiği de bazı gönderilerde belirtilmektedir; böylece yapılanın yanlış olmadığı, alanında uzman birinden yardım ve destek alındığı belirtilmiş olmaktadır. 2024 tarihli gönderi hesap sahibinin kızının kreşe girerken tepki göstermesi ve ağlaması ile ilgilidir. Baba kızını kreşe bırakırken kız ağlıyor. Öğretmen kızı hemen içeri almaya çalışıyor, babaya bize bırakın diyor. Hesap sahibi anne paylaşımında bu durumu hemen psikologlarıyla görüştüğünü belirtmektedir. Hangi davranış daha doğru diye bir uzmana danışıldığının vurgusunu görmekteyiz. Hesap sahibi anne çocuğun öğretmenleri tarafından hızlıca içeri alınmasına her ne kadar vicdani olarak onay vermese de bir uzmanın da onayladığı durumun yaşandığını görmekteyiz.

Görsel 3.13: Uzman Yardımı

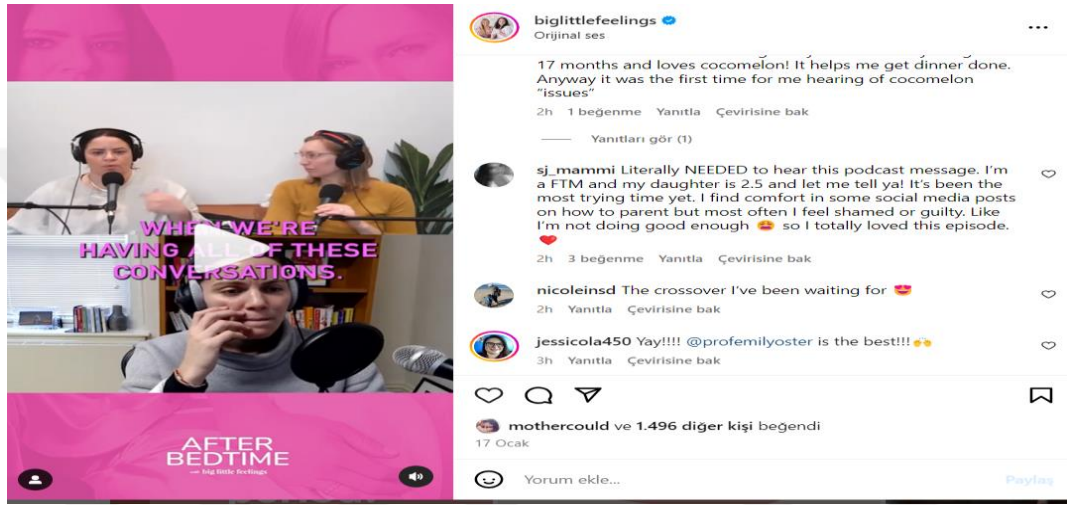
Çalışmanın bu bölümünde Türkçe ve İngilizce hesaplar karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır. Bu kıyaslanmanın amacı benzer temaların coğrafi olarak bir kısıtlamaya tabi olmadan daha geniş çerçevede yankı bulup bulmadığını görmektir. Örnek olarak ele alınan hesapların takipçi sayısı bir milyonun üzerindedir. İlk olarak *biglittlefeelings* adlı 3,3 milyondan fazla takipçiye sahip hesap ele alınacaktır. Hesap sahiplerinin aynı adı taşıyan blog hesabından hesabı açan kişilerin ebeveyn koçu ve lisanslı çocuk terapisti olduğunu, hesabın çok fazla takipçiye ulaşmasıyla hesap sahiplerinin çeşitli gazete, dergi ve televizyon kanallarına çıktığını öğrenebiliyoruz.⁵ Hesap, çocuk sahibi olmuş ailelere tavsiye vermeyi, dayanışma ruhu yaratmayı amaçlamaktadır. Katılımcıların aile hayatını da sıklıkla paylaştığı görülmektedir.

Adı geçen hesapta sıklıkla kadınlar arası dayanışma paylaşımı olarak yorumlanabilecek paylaşımlar yapılmaktadır. 17 Ocak 2023 tarihinde yayımlanan annenin ihtiyaçlarını konu alan videoda vurgu annelerdedir. Videoda çocuğa ekran izni vermek belki tehlikelidir ama depresyonda bir anne daha risklidir, şeklinde bir cümle kuruluyor. Gelen yorumlarda kullanıcılar genellikle bu videoyu izledikten

⁵Big Little Feelings, “Meet the Moms Behind Big Little Feelings”, <https://biglittlefeelings.com/about/>

sonra rahatladıklarını belirtiyorlar. Örneğin bir kullanıcının yorumu şöyledir: “*Bunu duymaya GERÇEKTEN ihtiyacım vardı. Kızım 2,5 yaşında ve çok zorlayıcı bir dönem. Bazı sosyal medya hesapları karşısında bazen rahatlıyorum ama genellikle utanç ve suçluluk hissediyorum. Sanki yeterli değilim gibi. O yüzden bu paylaşımı beğendim.*”

Görsel 3.14: Çocuğa Ekran İzni

Hem kendi yaptığına hesabın sosyal ağı çerçevesinde onay almak hem de aynı davranışta bulunanlara yalnız değilsin mesajı farklı paylaşımlarda da karşımıza çıkmaktadır. 6 Temmuz 2023 tarihli paylaşımında videodaki anne çocuklarına bir öğünde yalnızca sade makarna veriyor. 150.000 beğeni alan bu paylaşımın birçok kişi tarafından onaylandığını ve doğrulandığını söylemek mümkün. Ancak yorumlar arasında bu durumu eleştiren hesaplar da mevcut. Bir kullanıcının yorumu şöyledir: “*SADE makarna mı? Bence bahane yaratmayı bırakmalıyız. Belki bir kere olur ama defalarca?*”. Aynı şekilde bkfinest848 adlı kullanıcı da “*Değil mi? Biraz domates sosu dök, ıspanak, tuz ve baharatları karıştır. Hepsi 15 dakika sürer*” yorumuyla olumsuz yoruma destek vermiştir. Bu paylaşımın altında bir başka kullanıcının “*Çocuklarına 0 besin vermeyi mi alkışlayacağız?*” şeklindeki eleştirel yorumu da 1500’den fazla beğeni almıştır.

Görsel 3.15: Çocuklara Makarna Yedirmek

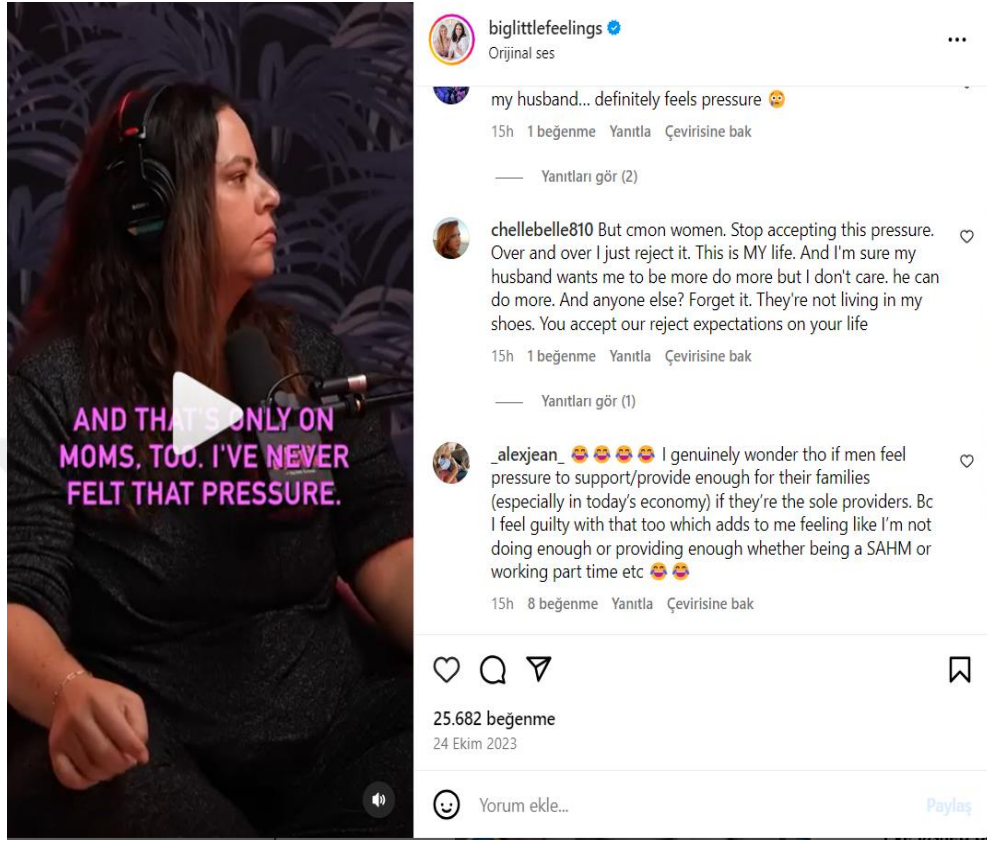
Türkçe hesaplarda karşımıza çıkan erkeklerin bakım sürecinin uzağında olması durumu bu hesapta da karşımıza çıkmaktadır. 28 Aralık 2023 tarihinde paylaşılan videoda erkeklerin çocuk bakımından uzak durmaları, kadınların eşlerinden yardım görememesi ele alınmıştır. Çeşitli yorumcular eşlerinin çocuk bakımına müdahil olmadıklarını söylemektedir. Bir kullanıcının yorumu şöyledir: “*Beklenmedik bir anda Eylül’ün sonunda iki hafta hastaneye yattım. Eşimin çocuklara bakmak dışında bir seçeneği yoktu. Hastaneden ne kadar nefret etsem de anneliğe ara vermek hoşuma gitmişti.*”

Görsel 3.16: Çocuğa Bakım Süreci

Hem bu hesapta hem de daha önce ele alınan Türkçe hesaplarda kadınların birçok işi kendi başına yapmalarından kaynaklı şikayetlerini görmekteyiz. Ancak bununla beraber kadınların her işi yapmaya çalışması da yine tekrarlı biçimde karşımıza çıkmaktadır. 24 Ekim 2023 tarihinde paylaşılan videoda evde kalarak çocuklarına bakan bir babayı davet ettikleri bölümden kısa bir kesit bulunmaktadır. Kadın ve anne olan sunuculardan biri davet ettikleri babanın her şeyi yapması gerektiğine dair bir baskı hissedip hissetmediğini merak etmektedir. Erkeğin cevabı “Hayır, bu sadece annelerle alakalı. Ben hiç böyle bir baskı hissetmedim.” olmaktadır. Yorumcular genellikle erkeklerin böyle bir baskıyı hissetmediği yönünde olumlu bulmaktadır. Bir yorum ise şöyledir: “Kadınlar, bu baskıyı kabul etmeye son verin. Eminim ki kocam benim daha da çok şey yapmamı isterdi ama umursamıyorum. O da daha fazlasını yapabilir.”

Görsel 3.17: Her İşi Yapma Baskısı

Kadınların kendilerini sadece her şeyi yapmak zorunda hissetmeleri değil aynı zamanda mükemmel biçimde yapmaya çalışmaları da diğer incelenen hesaplar gibi burada da karşımıza çıkmaktadır. 21 Aralık 2023 paylaşımlı videoda koşarken bir yandan elma yiyip, göğsüne bağlanmış olan süt sağma makinesiyle süt sağan, aklında yıkanacak çamaşırlar olan ve fit olmaya çalışan bir kadın görülmektedir. Video, ironi olarak paylaşılmıştır ancak yapılan yorumlar da ki “ne kadar doğru/tam da böyle/çok doğru” gibi ifadeler bu durumun aslında içselleştirildiğini göstermektedir. Kadınlar kendilerinden ne kadar fazla şey istendiğinin farkındadır ama bir yandan bunları yapmaya, beklentileri karşılamaya çalışmaktadırlar.

Görsel 3.18: Her İşi Yapmak

İngilizce hesaplarda ikinci hesap olarak 1,7 milyon takipçili *the_mommy_talks* isimli hesap bulunmaktadır. Bu hesap da incelendiğinde yukarıda ele aldığımız konuların gündeme geldiğini görmekteyiz. Bu hesapta öncelikli olarak öne çıkan konu çocuğun tek kişi ve çoğunlukla da anne tarafından bakılmasıdır. 11.02.2024 tarihinde paylaşılan görselde “Her çocuk iki ebeveyne doğar ama ne yazık ki genellikle bütün fedakarlığı yapan tek ebeveyndir” yazmaktadır. 40.000 beğeni alan bu paylaşıma gelen yorumlar durumu doğrulayıcı niteliktedir. Ayrıca birçok kullanıcı bu durumun normal olduğunu vurgulamaktadır, çünkü babalar işe gitmektedir. Bir kullanıcının yorumu şöyledir: “Her şeyi anneler yapıyor biliyorsunuz... ama babalar da çok çalışıyor... haklarını verelim.” Her şeyi annelerin yaptığının onaylanması bu durumun kabullenildiği anlamına gelmektedir.

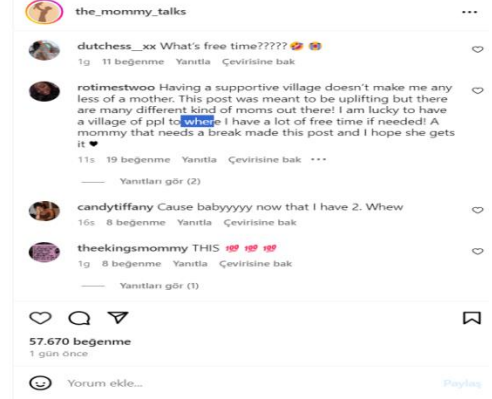
Görsel 3.19: Ebeveyn Sorumluluğu

Birçok paylaşımda yapılanlar fedakarlık olarak görülmektedir, sadece kadına daha doğrusu anneye yüklenilmesinden şikayet edilmektedir. Yine de bunun yanında bu kabullenişin birçok kişi tarafından olması gereken bir durum olarak görüldüğü de göz ardı edilmemelidir. 13.02.2024 tarihli paylaşım gerçek bir annenin kim olduğunu belirtme iddiasındadır. Paylaşılan yazıda gerçek annenin asla serbest ya da boş vakti olmadığı vurgulanmıştır. 57.000’den fazla beğeni alan bu paylaşıma şöyle bir tepki gelmiş: “Destekleyecek birilerinin olması beni daha az anne yapmaz. Bu paylaşımın amacı iyi niyetli ama çok farklı şekillerde annelik yapanlar var! Gerektiğinde bolca boş vaktim olmasını sağlayacak bir sürü kişi etrafımda olduğu için şanslıyım. Biraz ara vermek isteyen anne bu paylaşımı yapmış umarım ara verebilir.” Aynı şekilde bir kullanıcı da buna şöyle bir eleştiri getirmiştir: “Boş vaktin olmaması sizi iyi bir anne yapmaz, insanların bu fikirden vazgeçmesi gerek.” Bazı gönderilerde eleştirilen nokta olarak karşımıza çıksa da eleştirilen bir noktanın çok sayıda kişi tarafından beğenilmek suretiyle onaylandığı görülmektedir.

Görsel 3.20: Annelik Tanımı

🗣️ A mother who is really a
MOTHER is NEVER free !!
Appreciate her FREE TIME 🙌❤️

Her şeyi yapan, hiç boş vakti olmayan annelerin bu annelik rolünü ön plana çıkarması da teşvik edilen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. 11.02.2024 tarihli paylaşımın yazı görselinde kadınların annelik ve eş rolleri söz konusu olduğunda anneliği öne çıkarmaları gerektiği söylenmektedir. 12.000'e yakın beğeniyle onaylanan bir paylaşım. Her iki rolün dengeli olması gerektiğini belirten kullanıcılar haricinde gelen yorumlar paylaşımı doğrular niteliktedir.

Görsel 3.21: Annelik ve Kadınlık

Anneliğin ön plana çıkarılmasının haricinde daha önce ele aldığımız konulardan biri olan anne ve büyükanne zıtlığı burada da karşımıza çıkmaktadır. 11.02.2024 tarihli paylaşımında bu zıtlık bir bebek fotoğrafı eşliğinde eğlenceli biçimde dile getirilmeye çalışılmıştır. Bebek, annesi ne derse desin büyükannesinin tamam

dediğini yapacağını belirtmektedir. 7000'in üzerinde beğeni alan bu paylaşım, yorumlarda da olumlanmaktadır.

Görsel 3.22: Anneler ve Anneanneler

İngilizce hesaplarda üçüncü olarak 1,4 milyondan fazla takipçiye sahip *mothercould* adlı hesap ele alınacaktır. Çok sayıda takipçiye sahip bu hesapta paylaşılanlar konuların önceki hesaplarla benzerlik taşıyıp taşımadığı ele alınacaktır. Öncelikle bu hesap sahibinin, bu hesabı açma nedenini açıklayan paylaşım ele alınacaktır. 9 Aralık 2022 tarihli bu paylaşımında sayfayı açan kişi, sayfayı açma nedeninin yalnızlık hissi olduğunu ve kendisiyle aynı deneyimi paylaşanlarla iletişime geçmek niyetinde olduğunu belirtmektedir. Bu amaçla açılan sayfada günü eğlenceli geçirmeye fırsat veren duyuşal faaliyetler paylaşmaya başladığını belirtmektedir. Çok sayıda takipçiye ulaşan hesap kısa zamanda bir marka haline gelmiştir.

Görsel 3.23: Annelik ve Yalnızlık

Anneliğin getirdiği yalnızlıkla bu hesabı açan kişi de yine diğer hesaplarda karşımıza çıkan her şeyi yapmakla yükümlü olma hissini paylaşmaktadır. 19 Ocak 2022 tarihli ve 35.000'in üzerinde beğeni alan paylaşımında kadın, evdeki bitmeyen işlerini sırlamaktadır: çamaşır, bulaşık, çocukların okuldan alınması, alışveriş, yemek, doktora gitmek...vb. Gelen yorumlar gönderiyi olumlayan türdedir, zaten yapılan beğenilerin sayısının yüksek olması da bu durumun birçok kişi tarafından doğrulandığını göstermektedir.

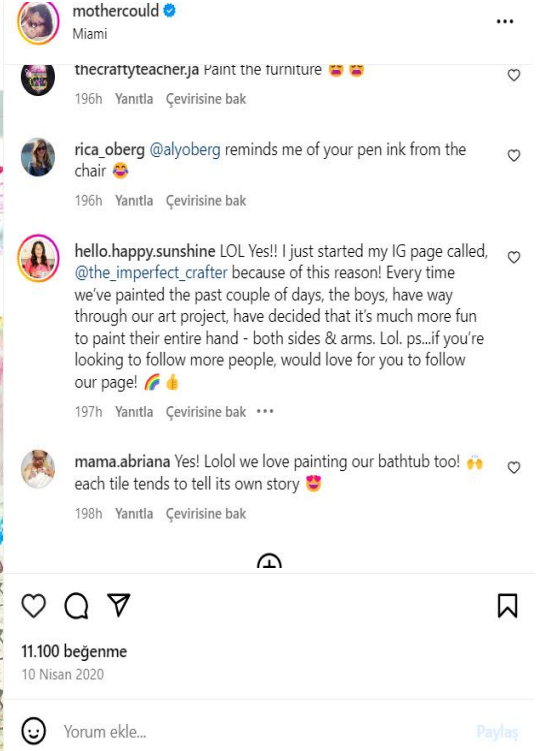
Görsel 3.24: Bitmeyen İşler

İncelenen diğer hesaplarda ve bu hesapta takipçilerin beğeneceklerinin düşünüldüğü durumlar olabildiğince albenili sunulmaktadır. İncelediğimiz bu hesapta 10 Nisan 2020 tarihinde paylaşılan fotoğrafta paylaşılan ile gerçekte olanların farklı olabileceği vurgusuna yer verilmiştir. Bu paylaşımda üç kızının banyo fayanslarını boyama anını gösterilmektedir. Ancak çocuklar sonrasında kendilerini boyamışlar. Yapılan açıklamada ise üç dakikalık banyo duvarı boyama eğlencesinin daha sonra kendini boyamaya dönüştüğü söylenmektedir. Instagramda paylaşılanların arkasında daha farklı gerçeklerin olduğunu gösteren bir paylaşım. Sayfada bu şekilde yapılmış çeşitli paylaşımlar mevcuttur. Bu noktada sorun olarak ön plana çıkarılan bu tür annelik pratiklerinin aslında başkalarının onayına sunulma durumu göz ardı edilmemelidir.

Görsel 3.25: Instagram ve Gerçeklik

INSTAGRAM vs REALITY

İngilizce hesaplarda son olarak 1,2 milyon takipçiye sahip *mother.ly* adlı hesap ele alınacaktır. Bu hesap da yine annelik ile ilgili konular ekseninde paylaşımlarda bulunmaktadır. Şimdiye kadar ele alınan hesaplardaki konular yine burada da karşımıza çıkmaktadır. Babaların çocuk bakımına katkısı ve kadınların bütün işleri yapması en çok ele alınan, hakkında paylaşım yapıldığını gördüğümüz konulardır. Bu hesapta da 2 Şubat 2024 paylaşımlı fotoğrafta bir kadının üç bebekle ilgilendiğini, birisini biberonla beslerken birini pusette ayağıyla salladığını ve bir diğerini de küvette yıkadığını görüyoruz. 8500'ün üzerinde beğeni ile bu gönderi kullanıcılar tarafından olumlanan ve takdir gören bir beğenidir.

Görsel 3.26: Bütün İşler ve Anne

Bu durumun olumlanmasının aksine sayfada en fazla beğeni alan paylaşım 22 Ocak 2023 tarihli ve 76.000'in üzerinde beğeni alan bir babanın çocuğuna baktığını gösteren videodur. Bu gönderi 1000'den fazla yorumla sayfanın en fazla etkileşim alan paylaşımlarından biridir. Bu videoda “milenyumlar hakkında ne dersiniz deyin ama babalar işin başında” diyerek bir babanın çocuğun annesi uzaktayken çocuğunu nasıl baktığı videoya alınmıştır. Bu videoya olumlu ve olumsuz çeşitli yorumlar gelmiştir. Bir babanın çocuğuna bakmasının abartılmaması gerektiği vurgulanmıştır bazen. Bazen de bu tür görsellerin daha çok olması gerektiği söylenmiştir. Bir kullanıcının yorumu ise sosyal medyanın bu konudaki değiştirici gücü hakkındadır: *“Bu tür paylaşımlar görünce sosyal medyanın işe yaradığını düşünüyorum. Anneler daha çok sosyalleşiyor ve babalar ya da müstakbel babalar annelerin gerçekte nasıl hissettiğini görüyorlar. Sadece eşinin yakındığını görmek başka, binlerce annenin aynı şeyi söylemesi başka bir şey.”*

Görsel 3.27: Babalık ve Bebek Bakımı

Bir babanın çocuğuna tam anlamıyla fiziksel bakım vermesi sıradanlaşmadığı için bu tür paylaşımlar oldukça fazla etkileşim almaktadır. Bazı yorumcular bu tür görüntülerin daha fazla artması gerektiğini söylerken bazıları bu durumun abartılmaması gerektiğini vurgulamaktadır.

Kadınların ebeveynliğinin birçok durumda bilhassa belirtildiğine dair bir paylaşım 30 Eylül 2023 tarihli paylaşımında karşımıza çıkmaktadır. Yine 22.000 beğeni alan bu paylaşımında çalışan anne ifadesi sorgulanmaktadır. Babaların çalışma durumunun hiç belirtilmemesine rağmen annelerin çalıştığının özellikle neden vurgulandığı sorgulanmaktadır.

Görsel 3.28: Çalışan Anne

Instagram hesaplarının yanında annelik ve çocuk yetiştirme ile alakalı olarak insanların kendi fikirlerini yayıp tartışmaya açabildiği platformlar da yine örnek oluşturması açısından ele alınacaktır. İngilizce iki platform ve Türkçe iki platform bu bağlamda ele alınacaktır. İlk olarak 16.500.000'den fazla paylaşımın yapıldığı Mothering Forum adlı platform incelenecektir (Mothering, 2020). Burası annelik, çocuk bakımı, aile hayatı konularında yazıların yayınlandığı ve görüşlerin paylaşıldığı bir platformdur. Bu konular bağlamında Instagram'da ele alınan konular bu platformlarda da karşımıza çıkmaktadır. Annelerden beklentilerin ön plana çıkarıldığı sosyal medya ile ilgili olan platform yazısında (Berry, 2024) yazının sahibi kendi annelik deneyimini internet öncesi ve sonrası ebeveynlik olarak adlandırmaktadır. İlk çocuğunu internet olmadan sadece kendi anne ve babasına danışarak büyüttüğünü ama ikinci çocuğunda interneti kullandığını belirtmektedir. İnternet olmadan çocuk büyütürken kendisinin güvenli hissettiğini belirtmektedir. İnternet sonrasındaki ebeveynliğinde ise daha çok şey öğrenmesine rağmen asla yeterli hissedemediğinden bahsetmektedir. Sosyal medyada yaratılan beklentinin kişiler özelinde bir yetersizlik duygusu yaratma durumu Instagram hesaplarındaki paylaşımlara gelen yorumlarda da karşımıza çıkmaktaydı.

Annelik söz konusu olduğunda en çok karşılaşılan konulardan olan çalışan anne konusu da ele alınan konulardan. İlgili platform yazısı (bkz: Lomsdale, 2023) evden çalışan bir anne tarafından yazılmıştır. Yazı bu annenin bir başkası tarafından

eleştirilmesini konu almaktadır. Bir kadının başka bir kadını eleştirmesi temelinde yazılmış yazının sahibi, aslında evden çalışan birisidir. Çalıştığı için ötekileştirilmesinden yakınmaktadır. Ancak yazı sahibi de evden çalıştığını birkaç kez belirtmektedir. Yine bir mazur görülme isteği kendisini belli etmektedir.

Platformda karşımıza çıkan bir diğer konu da annelik ile ilgili suçluluk duygusudur. Bu duygunun daha önce de çeşitli Instagram paylaşımlarında ve yorumlarında dile getirildiğini incelemiştik. Platformdaki yazıda (bkz: Lomsdale, 2023) bu duygunun her ne kadar toplum tarafından mükemmel olma amacıyla kadına dayatılsa da aslında dengeleyici bir unsur olduğundan bahsedilmektedir.

İngilizce platformlardan ikinci olarak 8 milyondan fazla paylaşım yapan Mumsnet (bkz:www.mumsnet.com) adlı platform olacaktır. Bu forum incelendiğinde daha fazla yanıt alan konuların başında ebeveynlik tercihi yer almaktadır. İlimli ebeveynlik olarak adlandırılan bu ebeveynlik yöntemi çeşitli yazılarla bu platformda karşımıza çıkmaktadır. İlimli ebeveynliğin aşırıya kaçırılmasıyla ilgili platform yazısında (bkz:www.mumsnet.com) çocukları parkta ellerinde sivri bir malzemeyle başka çocukları kovalarken bazı annelerin sadece sözle kibarca uyarmasından, eğer dışını fırçalamak istemiyorsa aksi yönde herhangi bir şey dememesinden bahsedilmektedir. Yazan kişi “ılımlı ebeveynlik” olarak adlandırılan bu durumun gerçekten doğru olup olmadığını sormaktadır. Gelen yorumların çoğu böyle bir tavrı yetersiz gördüğünü ama Instagram gibi platformlarda bu davranışların pompalandığını belirtmektedir.

Platformda yine bu konuyla alakalı ele alınan, 300’den fazla yanıt alan forum konusu ılımlı ebeveynlikten bıkkınlığı dile getirmektedir (bkz:www.mumsnet.com). Paylaşımın konusu bir oyun alanında dört yaşındaki bir çocuğun diğer çocukları itirmek, vurmak gibi eylemlerle rahatsız etmesi ancak annesinin sadece kibarca çocuğa daha nazik davranmasını söylemesidir. Verilen bu tepki eleştiri almıştır.

Annelik ve çocuk bakımı kapsamında Türkçe yayımlanan tartışma platformları da incelendiğinde hem Instagram paylaşımlarıyla hem de İngilizce platformlarla benzer konuların ele alındığı görülmektedir.

Türkçe forum olarak öncelikle Kadınlar Kulübü (bkz: www.kadinlarkulubu.com) isimli platform olacaktır. Platformda annelik, diyet, estetik, yemek, güzellik, bakım vb. çeşitli konu başlıkları bulunmakta ve bu başlıkların altında da başlıklarla alakalı konular tartışmaya açılmaktadır. Annelik ile ilgili ele alınan bir husus anneliğin zor olup olmadığına dair sorudur (bkz: www.kadinlarkulubu.com). Burada anneliğin çok mu zor olup olmadığını sorgulayan bir paylaşım yapılmıştır. Tartışmayı başlatan kişi kendisi istemediği halde eşinin çocuk dayatmasından şikayetçi ve anneliğin zor olup olmadığı, sonrasında eğer anne olmazsa pişmanlık yaşayıp yaşamayacağıyla alakalı sorular sormaktadır. Gelen yorumlar, çoğunlukla bu konunun kadının kararı olması gerektiğini vurgularken bir kadının kesinlikle anne olması gerektiği ve bunun geri dönüşü olmayan bir karar olduğunu belirten yorumlar da mevcuttur.

Yine anne olmak ile ilgili sorulan bir soru herkesin doğum yaparak anne olmak zorunda olup olmadığıyla ilgilidir (bkz: www.kadinlarkulubu.com). Paylaşımında bulunan kişinin eleştirdiği nokta tüp bebek gibi yöntemlerin defalarca denenmesi ve bunların yıpratıcılığına rağmen kadınların çocuk sahibi olmaya çalışıp evlatlık edinmeyi hiç düşünmemesidir. Toplum tarafından makbul görülenin biyolojik anne olmak olduğu dile getirilmektedir. Bu paylaşımı doğrulayan yorumların yanında bunun bireysel bir karar olduğunu ve kimsenin karışmaması gerektiğini belirten yorumların sayısının daha fazla oluşu göze çarpmaktadır.

Çocuk büyütmekle ilgili bir soru çocuktan sonra evliliklerin kötü olup olmadığıyla alakalıdır (bkz: www.kadinlarkulubu.com). Paylaşımı cevaplayan bazı üyeler çocuk sonrasında evliliklerin zorlandığını belirtirken diğer üyeler ise eşlerin birbirine yardımcı olduğu evliliklerde böyle bir durumun yaşanmadığını belirtmektedir.

Ele alınıp incelenecek son forum *Anne Olunca Anladım* adlı platformdur. Bu platform kendilerini ebeveynlere danışmanlık veren ilk platform olarak tanıtılmaktadır. Forumda yer alan sorular daha çok ilk bebeklik döneminde bebeğin bakımıyla alakalı bilgi isteğine dayalı sorulardır. Platformda alanında uzman kişilerin yazdığı yazılar da bulunmaktadır. Bu yazılar anne, baba ve çocuk ile ilgili konular üzerinedir. Instagram hesaplarının çoğunda karşımıza çıkan ve erkeklerin çocuk bakımında yeterince yer almadığına yönelik eleştiriler ya da yakınmalar burada erkeklerin

modern çağa uyum sağlama için oldukça değiştiğinden bahsederek kendisine yer bulmuştur (bkz:anneoluncaanladim.com). Aynı minvalde babalara çocuğun sorumluluğunu alma yönünde tavsiye eden bir diğer yazı (bkz:anneoluncaanladim.com) da çocuğun fiziki bakımına katılımın öneminden bahsedilmektedir. Bu yazıda annelerin çocuğun i dünyasına hitap ettiğini babaların da toplumdaki duruşlarıyla çocuklarına örnek olduğundan bahsedilmektedir. Kısacası babalara sorumluluk verilirken bile onların dış dünyaya ait oldukları belirtilmektedir. Mükemmel olmaya çalışmayın vurgusu da yapılmaktadır.

Ebeveynlik zerine olan bu platformların forumlarında kısmen sosyal medya hesaplarında paylaşılan konular tekrarlınsa da aile hayatı, eşler arası ilişkiler ya da doğum ile alakalı daha detaylı soruların veya yorumların yapıldığı da gözlemlenmiştir. Kişilerin aile ya da bireysel hayatlarıyla ilgili çok fazla detay vermelerinin arkasında bu forumlara takma isimle kayıt yapabilmeleri olabilir.

3.4. Yeni Annelik Pratiklerinin Nedenleri

Bu tezin amacı kişilerin kendi zgr iradeleriyle başka kişilere sundukları ya da gösterdikleri annelik pratiklerinin nedenlerini anlayabilmek ve bu nedenlerin arkasında okul kitapları gibi resmi araçların olup olmadığını anlayabilmektir. O yüzden bu bölümde yukarıda incelenen hesaplarda ele alınan konuların ele alınma sebeplerinin nedenleri anlaşılmaya çalışılacaktır.

Öncelikle ele aldığımız paylaşımların neden sosyal medyada yapılma gereği duyulduğunu anlamak için Berman'ın (1994) modernizm kavramına göz atmakta fayda vardır. Berman'a (1994) göre modernizm yapmak ve yıkmak arasında gerçekleşen bir diyalektiktir ve modern insanın da ilerleyebilmesi ya da hareket edebilmesi için bunu kabullenmesi gerekmektedir. Bunu yaparken de kişinin sürekli olarak kendisinin farkında olması gerekir çünkü yok olan ile yeniden inşa edilene anlaması gerekir. Berman(1994, s.83) Faust'un sevgilisi Gretchen'i ele alırken Gretchen'in aynada kendisini izlerken kendisi hakkında düşündüğünü ve kendisini değiştirme imkanını fark ettiğini belirtir. Kendimizi izlemek aslında bir anlamda kendimizin ne kadar değiştiğinin de farkına varmamızla sonuçlanabilir. Bu açıdan yaklaşacak olursak şu tespitlerde bulunmak mümkündür: Sosyal medyada kendimizi

izleyerek kendimizi değiştirmeye ve içinde olduğumuz dünyaya ayak uydurmaya çalışmaktayız. Annelikleri ile ilgili deneyimlerini paylaşanlar aslında bir yandan da annelik kimliklerini yeniden mi inşa etmekteiler.

Yukarıda ele alınan hem Türkçe hem de İngilizce hesaplar incelendiğinde birçok ortak konunun olduğu saptanmıştır. Bu hesapların hem biricik oluşunun hem de hesaplardaki ortak unsurların üzerinde durulması gerekmektedir. Silier (2010) tüketim toplununun bireyde yarattığı sıkıntıdan bahsederken birey olma isteğinin ne çıktığını ancak hem farklı olmayı hem de tek başına kalmamayı istediğimizi belirtmektedir. Bu alışma kapsamında incelediğimiz hesaplara da baktığımızda her ne kadar ele aldıkları konular aynı olsa da her bir hesabın arkasında o hesabın açılmasını isteyen birisi bulunmaktadır. Aynı konuların kişiye özgü ve zgn biçimde ele alınacağına işaret etmektedir aslında bu durum. Bütün hesapların da arkasında farklı olacağına dair teminat yatmaktadır, ancak benzer konuların ortak paydası bu hesapları birbirine yaklaştırmaktadır.

İncelenen hesaplar doğrultusunda ortak konu başlıklarından ve genel olarak da en çok etkileşim alan paylaşım konusu kadınların evde ve ocuk bakımında olabildiğince bütün sorumluluğu yüklenmesi durumudur. Gülmez'in (2021) de çalışmasında belirttiği üzere kadınlar, bu kadar çok sorumluluk almaları karşısında eğer ki övgüyle karşılaşırlarsa daha fazla sorumluluk alma yolunu seebilmekteler. Yapılan paylaşımların bir kısmında kadınların yorulmasının, bütün işleri tek başına yapmalarının ne kadar içselleştirilmiş olduğunu görmüştük. Bu durum her ne kadar bazen eleştirilse de kadınlardan böyle bir beklentinin varlığını da sürekli olarak yineleyerek ortaya koymaktadır. Sosyal medyada sürekli olarak kadının tek başına bütün sorumlulukları almasıyla ilgili içeriklerle karşı karşıya kalan kadınların kendilerini daha güvensiz hissettiği araştırmalarla ortaya koyulmaktadır (Naughton, 2023). Bu noktada belki de şu soruları sormak yerinde olacaktır: Bu sosyal medya hesaplarında başkalarının endişe veya güvensizlik duymalarına sebep olan paylaşımları yapanların çıkış noktası da kendi duydukları güvensizlik ve bunun aksini ispatlama isteği midir? Kimi zaman eleştirilerek kimi zaman ise kabullenilerek sunulan kadının bütün sorumluluğu alması durumu, tekrarlı biçimde paylaşıldığında normalleştirilmekte midir?

İncelenen sosyal medya hesaplarının ortak amacı, ele aldıkları konularda başkalarına tavsiye vermektir. Çok sayıda takipçiye sahip bazı hesapların sahiplerinin alanlarında uzman oldukları görülmüştür. Uzman görüşüne bazı hesaplarda özellikle vurgu yapıldığını da önceki bölümde ele almıştık. Birçok anne uzman görüşü aramaktadır. Altaş (2018) bu durumu çalışmasında annelerin kusursuz olmak için uzmana ihtiyaç duymasıyla açıklamaktadır. Kusursuz anneleri sosyal medyada gördüklerinde kendilerini güvensiz hissedenler belki de uzmanlardan aldıkları bilgilerle güvensizliklerini yenmeye çalışmaktadır.

Bütün bu annelik pratiklerinin binlerce ve kimi zaman da milyonlarca takipçinin gözü önüne serilmesinin nedenlerini araştırırken Altaş'ın (2018) çalışmasında ele aldığı moda kavramı da bu duruma uyarlanabilmektedir. Altaş (2018) çalışmasında benzer tüketim biçimleri ile bunları tüketenlerin eşleştirildiğini ve bu tüketimi yapmayanların da dışarıda bırakıldığını belirtmektedir. Sosyal medya üzerinden sergilenen annelik performanslarının da binler ve kimi zaman da milyonlarca kişi tarafından takip edilmek suretiyle tüketilmesi söz konusudur. Sosyal medyadaki bu pratikler kişilerin tercihlerini ve günlük hayat pratiklerini etkilemektedir. Sosyal medyayı takip eden kullanıcıların %50'ye yakını sosyal medyada gördüklerinden sonra kendi hayatlarına spor yapma, yemek pişirme, daha erken kalkma gibi uygulamaları dahil ettiğini belirtmektedir (Naughton, 2023). Bu durumda bu kişilerin aynı moda olgusunda olduğu üzere yeni pratikleri hayatlarına uydurmaya çalışarak modanın içinde yer alması, gördükleri gruba dahil olmaları söz konusu olmaktadır.

Sosyal medyada gördüklerini kendi hayatlarına dahil etme durumu bizi annelik kimliğinin sürekli değişken haline götürmektedir. Mayer (2012) anneliğin, anne olmanın ne anlama geldiğiyle alakalı sürekli devam eden bir tartışmanın sonucu olarak sosyal bir yapı olduğunu belirtir. O yüzden de hem sosyal medyadaki aleni hesaplar hem de kullanıcıların kimliklerini gizleyebildikleri tartışma forumları anneliği anlamak hususunda önemlidir. Bu mecralarda kadınlar, Mayer'in (2012) de belirttiği üzere hem kendi kimliklerini şahsi olarak anlamakta hem de toplumun annelik algısını ve beklentisini görmektedir. Örnek olarak ele alınan hesaplarda bir annenin çocuklarına sade makarna yedirmesinin ya da çocuğuyla arkadaş olma durumunun nasıl eleştirildiğini görmüştük. Bütün bu yorumların ve eleştirilerin

ardından bir annelik algısı oluşmaktadır. Ancak oluşan bu algının kadınların lehine olduğunu söylemek zordur çünkü kadın ve erkeklerin rolleri toplumsal olarak oluşturulduğu için kadınların toplumda daha dezavantajlı bir konumu vardır (Şeren, 2020, s.86).

Sosyal medya hesaplarını incelerken birçok hesabın oluşturulma sebebinin hesap sahipleri tarafından benzer deneyimi yaşayanlarla iletişim kurmak olduğuna önceki bölümde değinilmişti. Sadıkoğlu (2020) bu yöndeki çalışmasında sosyal medyadaki bu tür paylaşımların birbirini tanımayan kişiler arasında bir dayanışma yarattığını, anneliğin kamusal alanda görünür hale geldiğini ve bu tür hesapların anneliğin ifa edilişindeki standartları yükselterek bir tür kalite kontrol aracı olduğunu belirtmektedir.

Sosyal medya hesaplarının en dikkat çekici yönü belki de sürekli göz önünde olmaları, sürekli bir görsellik sunmalarıdır. Ebeveynlik ile ilgili öne çıkan hesapların kadınlara yani annelere ait olması, erkeklerin yaptıkları babalık pratiklerini bu şekilde sergilememeleri de bir başka araştırma konusu olabilir. Bu noktada, yukarıda ele alındığı üzere bir gruba ait olma, dayanışma isteği, güvensizliği yenme ihtiyacı gibi nedenlerin dışında başka nedenlere de bakmak gerekecektir.

Berger'in (2014) *Görme Biçimleri* adlı kitabında ele aldıklarından yola çıkarak sosyal medyada paylaşılanların ya da gösterilenlerin nedenlerine farklı bir açıdan yaklaşıma çalışarak bu bölüm sonlandırılacaktır.

Berger (2014) kadınların kendi imgelerini hep yanlarında taşıdıklarını ve kendilerini sürekli olarak erkeklerin gözünden gördüklerini iddia etmektedir. Bu durumun çocukluktan beri öğretildiğini de belirtmektedir (Berger, 2014, s.46). Berger (2014) kadınların görüldüğü gibi olduğunu erkeklerin ise davrandığı gibi olduğunu söylemektedir. Kadınlar herhangi bir davranışta bulunmadan önce bu davranışı içlerindeki erkek gözü süzgecinden geçirmektedirler. Bu yüzden de kadınlar “seyirlik bir nesneye” dönüşür (Berger, 2014, s.46). Berger'in bu yorumunu sosyal medyada gösterilen annelik ile bağdaştırmak mümkündür. Kadınların yakındıkları durumları bile üstlenmesinin ardında kendisini başkasının gözünden görüp onay bekleme hali olabileceği göz ardı edilmemelidir.

SONUÇ

Kadınların varlıklarının biyolojik sonucu olarak anne olmaları kadınların hayatında fiziksel, psikolojik ve sosyolojik değişikliklere sebep olmaktadır. Anneliğin kadınların hayatına sürekli bir değişiklik getirmesi sebebiyle annelik kavramı durağan bir yapıya sabit değildir. Hem bireysel deneyimler hem de toplumun etkisiyle farklı boyutlara sahip bu kavramın tanımı ve anneliğe yaklaşım da sürekli olarak değişmektedir. Anneliğin içgüdüsel olmadığına dair söylemde karşımıza Badinter (2019) ve de Beauvoir (1993) gibi düşünürler çıkmakta ve anneliğin sosyal olarak inşa edildiğini ve oluşturulduğunu iddia etmektedirler. Pelizzon (2009) da kadının konumunun mütemadiyen günümüzdeki gibi olmadığı, tarihin bir noktasında değişikliğe uğradığını söylemektedir. Pelizzon (2009) bu kırılmayı kapitalizm ile bağdaştırır ve ev üretiminden sanayi üretimine geçilmesi, kırsaldan kente doğru geçişin başlamasıyla kadının öncelikle loncalardan çıkarılıp önemsiz görülen işleri yapmaya zorunlu kılınmasıyla konumunun değiştiğini iddia etmektedir.

Kadınların bu değişen konumlarını güçlendirmek adına annelik rolünün kutsallıkla da ilişkilendirilmesi söz konusudur. Ancak Friedan (1983) kadınların verilen bu durumu içselleştiremediğini ve bunun sonucunda duydukları içsel sıkıntıdan bahsetmektedir. Friedan (1983) kadınların, aldıkları eğitime rağmen kadınlara öncelikli görevi olarak ev hanımlığı ve anneliğin sürekli olarak dayatılmaya çalışıldığını belirtmektedir. Çocuğun kadının görevi olarak görülmesiyle günümüzde bu durum mutlu çocukları amaç edinen mükemmel annelerin ortaya çıkmasına doğru evrilmiştir.

Annelik, üzerine sadece kadınların değil toplumun çeşitli kesimlerinin düşüncelerini paylaştığı bir olgudur. Bu sebeple de bu çalışmada anneliğe tarih boyunca nasıl yaklaşıldığı mitolojik mitlerden başlanarak ele alınmıştır. Annelerden beklentilerin sadece günümüzde değil mitolojik dönemde nasıl olduğuna da bu çalışma kapsamında bakılmıştır. Gaia'dan Havva'ya İxquic'e, Meryem'e, Demeter'e ve İsis'e kadar çeşitli mitolojik anneler mitoloji tarihinde yer almaktadır. Onların hayatlarını incelediğimizde neredeyse hepsinin fedakarlık, acı çekme ve yalnız kalma zemininde buluştukları görülmektedir. Mitolojide yer alan annelere atfedilen

özellikler hem bireysel hem de toplum bazında bilinç altımıza işlemiş olan özelliklerin fark edilmesi açısından önemlidir. Nihayetinde mitolojik hikayeler ve masallar ailemizden başlamak suretiyle toplumla ilk etkileşimimizde karşımıza çıkmakta ve yinelenmektedir.

Kadınlardan annelikleri ve kadınlıkları doğrultusunda beklenenlerin ardından anneliğe yönelik farklı gruplandırmalar bu çalışma kapsamında ele alınmıştır. Kadınlar ve annelik konusunda karşımıza en yaygın gruplandırma olarak çalışan ve çalışmayan gruplarının çıktığı görülmüştür. Türkiye bağlamında bu konu ele alındığında da TÜİK verilerine göre kadınların büyük oranlarda hane içi ev işleri ve çocuk bakımıyla ilişkilendirildiği görülmüştür (TÜİK, 2022). Çalışan ve çalışmayan anne ayrımının halen daha ne kadar geçerli olduğu sahip olunan çocuk sayısına göre istihdam oranlarına bakılarak da gösterilmiştir. Türkiye'deki kadınların çocuk sayısına göre istihdam edilişlerine bakıldığında çocuk sayısı arttıkça istihdam oranın düştüğü görülmüştür (TÜİK, 2023). Kadınlardan beklentilerin ev içi sorumluluklar çerçevesinde olması, kadınların çocuk sonrasında istihdamdan çekilmeleri çalışan ve çalışmayan anne ayrımının güncelliğini korumasına sebep olmaktadır.

Anneliğe çok çeşitli açılardan yaklaşımlar ve değerlendirilmeler söz konusudur. Bu değerlendirmeyi yapan mevcut güç yapılarıdır. Dönemlerin getirdiği fikirler ve akımlar annelik kavramına farklı yaklaşımları da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda elbette feminist hareketin tarihsel süreç içerisinde annelik kavramına karşı yaklaşımı bu çalışmada ele alınmıştır. Annelik ikinci dalga feminizm ile konu edinilmeye başlanmıştır. İkinci dalgada annelik, aşılması gereken ve özgürlüğün önünde bir engel olarak algılanmıştır. Üçüncü dalga feminizmde, kadınları alakadar eden sorunların çeşitlendiğini ve sorunlara daha bireysel perspektiften bakıldığını görmekteyiz. Üçüncü dalgayla birlikte annelik daha çok bir deneyim olarak görülmeye ve bu deneyimin bireysel ve toplumsal bağlantısı incelenmeye başlanmıştır.

Badinter (2020) 1980-2010 arasında natüralizm akımının yayılması ve ekonomik krizler gibi sebeplerle anneliğe yaklaşımda değişimlerin meydana geldiğini belirtir. Bu değişim ile birlikte birçok kadının benimsediği, uyguladığı yoğun annelik ortaya

çıkılmıştır. Yoğun annelik annelerin sorumluluklarını arttırmış ve bu sorumlulukları yerine getirmeleri hususunda mükemmel olmaya çalıştıklarını göstermiştir.

Mükemmel annelikte kadınlardan beklentiler hamilelik öncesinden başlamakta, doğum ve doğum sonrasına kadar uzanmaktadır. Çocuklarının bütün sorumluluğunu alan annelerden çocuğunun eğitimi, psikolojisi ve bireysel yeteneklerini geliştirmesi konusunda da beklenti söz konusudur.

Bütün bu mükemmeliyeti sosyal medyaya taşıyanlarla, yoğun anneliğe yapılan vurgu sürekli olarak göz önünde durmaktadır. Başka kadınların yoğun annelik performanslarını gören diğer annelerin kendilerini yetersiz hissetmesi de söz konusudur.

Kadınların mükemmel anne pratiklerini yerine getirmesinde sadece kendi tercihleri ve eğilimlerinden söz edemeyiz. İçinde yaşanılan toplumun güç sistemleri, kültür ve eğitim yoluyla alınanların hepsi tercihlerimizi şekillendirmektedir. Bu çalışmada da eğitim durumu ve annelik incelemesinde eğitim seviyesi arttıkça çocuk sayısında azalma olduğu, çocuksuzluk tercihinin daha az yapıldığı görülmüştür. Kadınlara verilen doğum sonrası izinleri ele alındığında da bu iznin genel olarak kadınlara yönelik olduğu, erkeklerle eşit bir izin sisteminin olmadığı tespit edilmiştir. Kadınların mükemmel annelik performanslarını değerlendirirken bütün bunlar da göz önüne alınmalıdır.

Kadınların sosyal medya aracılığıyla sergilemiş oldukları mükemmel annelik pratiklerinde, okul hayatında verilen kadın ve anne imgesinin ne kadar görünür olduğunu incelemek için Türkiye bağlamında okullarda okutulan ders kitapları Cumhuriyet tarihinde itibaren dönemlere ayrılarak incelenmiştir. II. Meşrutiyet dönemindeki algıyı görebilmek için bu yönde yapılan çalışmalar taranmış ve dönemin algısının bir resmi çıkarılmaya çalışılmıştır.

II. Meşrutiyet döneminde milli bir ulus ve nesil yetiştirilme arzusu görülmektedir. Bu nesilleri yetiştirecek olanın kadın olarak görülmesi söz konusudur. Cumhuriyet dönemiyle birlikte kadından beklentiler biraz daha artmıştır. Kadının eğitilmiş, modern, kendisine bakan ve çalışan olması beklenmektedir. Milli bilince sahip ve bir dünya vatandaşı yetiştirme görevi birer öğretmen olarak kadınlara kalmıştır.

1950 sonrasında kadınların daha çok ev işleriyle ilgili oldukları yönündeki görseller okul kitaplarında artmıştır. Artık kadından her halükarda değil sadece aile bütçesine katkı yapmak zorundaysa çalışması beklenmektedir. Bu dönemdeki kadın algısı, Cumhuriyet döneminde resmedilen kadından farklılaşmaktadır. 1950 sonrasında kadınların yeniden daha çok ev içinde resmedilmesi söz konusudur.

1990'lerden itibaren kadınların istihdam hayatında yer almasına okul kitaplarında biraz daha fazla yer verilse de 2005 sonrasında bu eşitlikçi durumdan uzaklaşması ve ileriki dönemde de cinsiyetçi gösterimlerin daha da artması söz konusudur.

Annelik kavramının ele alındığı bu çalışmada anneliğe yaklaşımın farklı unsurlarına yer verilmiştir. Okul kitapları doğrudan ve örtük öğretileriyle kişilerin zihin dünyasını şekillendirir. Bu kitaplarda bizim dışımızda, önceden karar verilmiş betimlemeleri görürüz. Kitaplardan öğrendiklerimizin ne kadarının özel hayatımıza yansıdığı ve özel hayatımızın ne kadarını etkilediği ayrı bir araştırmadır.

Bu araştırmada toplumun annelik ile ilgili algısına siyasi söylemlerden, ideolojik yaklaşımlardan, efsanelerden okul kitaplarına kadar geniş bir çerçevede bakılmaya çalışılmıştır. Bütün bu unsurların bireysel tercihlerimizde etkisinin olup olmadığının izi de sosyal medyada sürülmeye çalışılmıştır. Sosyal medyadaki hesaplar şahsi hesaplardır ve kişilerin tercih ve istekleri doğrultusunda açılıp sürdürülürler. Sosyal medya hesaplarından annelikle ilgili olan hesapları karşılaştırmak amacıyla Türkçe ve İngilizce hesaplar ele alınmıştır. Kişilerin kendi tercihleriyle annelik pratiklerini paylaştıkları bu hesaplarda hangi konuların öne çıktığı ele alınmış, daha önce söylemlerde ve kitaplarda karşılaştığımız konuların izi sürülmeye çalışılmıştır.

Kimisi 500.000 civarı kimsi ise milyonlarca takipçiye ulaşan incelenen sosyal medya hesaplarında dilden ve coğrafyadan bağımsız benzer konuların tekrarlandığı görülmüştür. Kadınların çocuk ile sorumluluklarında yalnız oluşu, ev ve çocukla ilgili yapılması gereken işleri üstlenip bunları en iyi biçimde yerine getirmeye çalışması, kendisinin fiziken en iyi halinde olmaya çalışması gibi ortak konular söz konusudur. Bir yandan kadınların üstlendikleri sorumluluklarından şikayetleri bu hesaplarda görülürken bir yandan da bu sorumlulukların her şeye rağmen yerine getirilmesi söz konusudur. Bu hesaplardaki kadınlar ile ilgili şunlar söylenebilir:

Meslek sahibi, çocuğunun fiziksel ve psikolojik gelişimiyle yanından ve uzmanlardan destek alarak ilgilenen, ev işlerini yerine getiren, çocuğuna sürekli faaliyetler ve kişisel gelişim sağlayacak malzemeler sağlayarak onu eğiten anneler. Bütün bu özelliklere bakıldığında okul kitaplarında da karşımıza çıkan öğretmen anne, ev ve çocukla ilgili işlerden sorumlu anne, Cumhuriyet dönemindeki meslek sahibi ve aydın, kendisini geliştiren anne imgelerini yeniden görmekteyiz.

KAYNAKÇA

- AÇEV, Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri, <https://ilkisbabalik.acev.org/wp-content/uploads/2022/02/Tu%CC%88rkiyede-Babalig%CC%86i-Anlamak-Serisi.pdf>
- AÇEV, 2017, Türkiye’de İlgili Babalık Ve Belirleyicileri, <https://ilkisbabalik.acev.org/wp-content/uploads/2022/02/Tu%CC%88rkiyede-Babalig%CC%86i-Anlamak-Serisi.pdf> Anne Olunca Anladım, <https://www.anneoluncaanladim.com/17/ve-babalar/4299/babalar-degisti>
- Aksu, B. (2001) *Yerli Bir Feminizme Doğru*, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Aktaş, G. (2019). Günümüz Toplumlarında Anneliğin Değişen Biçimlerini Sosyal Medya Kullanıcıları Üzerinden Değerlendirmek. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 36(2), 253-271.
- Akyüz Y. (1999), Osmanlı Son Döneminde Kızların Eğitimi ve Öğretmen Faika Ünlüer’in Yetiştirilmesi ve Meslek Hayatı, https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/143/1.htm
- Altaş, B. (2018) *Tüketim Toplumunda Anneliğin Yeni Görünümleri* (Doktora tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Altay N., Ay S., Ertek Z. vd.,(2021), *İlkokul 4 İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi*, 2021, Devlet Kitapları, Ankara.
- Anne Olunca Anladım, <https://www.anneoluncaanladim.com/17/ve-babalar/3910/babalar-geri-planda-kalmayin>
- Aratemur Çimen C., Bayhan S. (2018), Değişen Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet, *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*, Sayı 36., <https://docplayer.biz.tr/136865325-Degisen-ders-kitaplarinda-toplumsal-cinsiyet-1.html>
- Arkın R.G. (1960), *Hayat Bilgisi Türkçe Sınıf 2*, Bir Yayınevi, 11. Baskı, Ankara
- Arslanel M.N., Özkiraz A. (2011), İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt 3, No 1, 2011 ISSN: 1309-8012 (Online)
- Asena, D. (2022). *Kadının Adı Yok* (64. Baskı), İstanbul: Doğan Kitap.
- Aydoğdu İ. (1972), *Hayat Bilgisi 3*, Öğretmen Matbaası, Ankara
- Badinter, E. (2020). *Kadınlık mı Annelik mi?*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Bahar, B. (2019). *Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadının Annelik Rolü: Elisabeth Badinter Ve Eleştirel Annelik Teorisi* (Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Berger, J. (2014), *Görme Biçimleri*, Metis Yayınları, İstanbul
- Berman, M. (1994), *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, İletişim Yayınları
- Berry B. (2015), “17 Modern Myths That Are Making Motherhood Miserable”, <https://www.mothering.com/threads/17-modern-myths-that-are-making-motherhood-miserable.1624097/#post-19784314>

- Beşler D., Miraç Demir F. (2023), *İlkokul Türkçe Ders Kitabı 1. Sınıf*, İlke Basım Yayın Turizm ve San. Tic. Ltd., Ankara.
- Big Little Feelings, “Meet the Moms Behind Big Little Feelings”, <https://biglittlefeelings.com/about/>
- Bilgiç, F. Ş., Karahmet A. Y. (2023), *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 2023;13(3):504-509
- DOI: 10.31020/mutftd.1262070 e-ISSN: 1309-8004
- Birecikli İ. B. (2008), Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet’in İlanı Üzerine Bir İnceleme, *Akademik Bakış*, Cilt 2, Sayı 3, ss.211-226, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/74021>
- Budak, C. (2018). The Past and The Present of Feminist Movement in Turkey. *Journal of Business in The Digital Age*, 1 (1), 38-49. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jobda/issue/38102/423375>
- Butler, J. (2010). *Cinsiyet Belası/Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, İstanbul: Metis Yay.
- Cooper, D. ve Phelan, C. ed. (2017) *Motherhood In Antiquity*, Switzerland: Palgrave Macmillan
- Çakır Bayındır E. “Yeni Çağın Anneleri ve Sade Annelik” , <http://guncelanne.com/yeni-cagin-anneleri-ve-sade-annelik/>
- Çalapala N. (1951), *Aile Bilgisi 5*, Atlas Yayınevi, İstanbul.
- Çelikbaş E., Gürel F., Özcan N. (2019), *İlkokul Hayat Bilgisi 3*, Devlet Kitapları, 2. Baskı, Ankara.
- Çınar Kitiş, E. (2013), *Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet*, (Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Çınar T. (2022), Osmanlı Kadınlarının Kimlik Arayışında Anneler Ve Çocukları (Kadın Süreli Yayınlarına Göre), *6th International “Başkent” Congress On Physical, Social And Health Sciences*, file:///C:/Users/s% C3% BCleymanpasa/Downloads/Osmanli_Kadinlarinin_Kimlik_Arayisinda_A.pdf
- Çiçek B. (2022). Türkiye’de 1980 Sonrası Sosyal Politikaların Aile Üzerindeki Etkisi, *Toplumsal Değişim*, Cilt 4-1, https://toplumsaldegisim.com/wp-content/uploads/2022/01/TOPLUMSAL_DEGISIM_BETUL_CICEK.pdf
- Çimen Aratemur C., Bayhan S. (2018), Değişen Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet, *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*, Sayı 36, <https://feministyaklasimlar.org/sayi-36-ekim-2018/degisen-ders-kitaplarinda-toplumsal-cinsiyet/>
- Çopur Z., Doğanay G. (2021), İlkokul Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında İşlenen Aile İçi Rollerin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Açısından Değerlendirilmesi, *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, Sayı 1 - Haziran (57 - 73), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aitdergi/issue/62850/690739>

- De Beauvoir, S.(1993), *Kadın: İkinci Cins Evlilik Çağı*, çev: B. Onaran, İstanbul: Payel Yayınları
- Dokumacı A., Özdemir Gök N., Dokumacı Z. (2019), *İlkokul Hayat Bilgisi 2*, Devlet Kitapları, 1. Baskı, Ankara.
- Dudasik, R. J. (2020) *Monstrosity and Motherhood: Visions of the Terrible Mother* (Bitirme Tezi). NYU Global Liberal Studies, New York
- Düzen Laboratuvarlar Grubu, Dünya Annesütü İle Beslenme Haftası
<https://www.duzen.com.tr/tr/art/164/dunya-annesutu-ile-beslenme-haftasi>
- EIGE. (2023a). Employment rate of persons aged 25-49 by number of children, https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/indicator/eustrat_bs_lmpp_lfst_hheredch1/bar/year:2020/geo:TR/age:Y25-49/agechild:TOTAL/n_child:0/iscd11:TOTAL/sex:M,W
- Erdoğan A. (2023), *İlkokul Hayat Bilgisi 2 Ders Kitabı*, SDR Dikey Yayıncılık, Ankara
- Ergül, G., & Yıldız, S. (2021). Sosyal Medyada Sosyal Annelik: Instagram Anneliği. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 611-627.
- Friedan, B. (1983). *Kadınlığın Gizemi*, E Yayınları, İstanbul:1983, 1.baskı.
- Global Informality Project, Rabenmutter, [https://www.informality.com/wiki/index.php?title=Rabenmutter_\(West_Germany,_Austria,_German-speaking_Switzerland\)](https://www.informality.com/wiki/index.php?title=Rabenmutter_(West_Germany,_Austria,_German-speaking_Switzerland)), 19.10.2023
- Göğüş B., (1987), *Ortaokullar İçin Türkçe 2*, Eko Matbaası, İstanbul.
- Gülmez, M. P. (2021). *Yeni Annelik Rollerinin Sosyal Medyada İnşası* (Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Gümüšoğlu, F., “Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet”, *Toplum ve Demokrasi*, 2 (4), Eylül Aralık, 2008, s. 39-50.
- Güneş Ö. (2008), Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Ayrımı (1990-2006), *Toplum ve Sosyal Hizmet*, cilt 19, sayı 2.
- Greek Gods & Goddesses, Jocasta, <https://greekgodsandgoddesses.net/heroes/jocasta/>, 12.11.2023
- Hayat Bilgisi 1. Kademe* (2021), Milli Eğitim Bakanlığı Yay., Ankara
- İşözen, H., & Özkan, Z. H. (2021). Sosyal Medya Kullanımının Annelik Tutum Ve Davranışlarına Etkisinin İncelenmesi. *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, 7(1), 33-56.
- Kadınlar Kulübü, <https://www.kadinlarkulubu.com/>
- Kadınlar Kulübü, <https://www.kadinlarkulubu.com/konu/anne-olmak-gerçekten-cok-muzor.1453934/#post-76765358>
- Kadınlar Kulübü <https://www.kadinlarkulubu.com/konu/herkes-hamile-olmalimi.1453005/#post-76728222>
- Kadınlar Kulübü, <https://www.kadinlarkulubu.com/konu/cocuktan-sonra-evlilik-kotu-mu-oluyor.1452241/page-3#post-76705293>

- Kağan, E. B. (2020). Bazı Avrupa Birliği Ülkelerinde Ve Türkiye’de Ebeveyn İzni Uygulaması, Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi. Bursa.
- Kaiser, M. A. (2003) Understanding the meaning and place of modern fatherhood through the lessons of 20th century scholars, Yüksek Lisans Tezi, Concordia University, Montreal.
- Kaplan Ş. ve Yıldırım Şen G., (2014), *İlköğretim Türkçe 6 Öğretmen Kılavuz Kitabı*, Gizem Yayıncılık, Ankara
- Karahisar T., Muştu G. (2023), *İlkokul Türkçe Ders Kitabı 2. Sınıf*, İlke Basım Yayın Turizm ve San. Tic. Ltd., Ankara.
- Kummer I., (1978), The Formation Of Role Concepts In Texts: The Concept 'Mother' In German Schoolbooks, *Journal of Pragmatics* 2, 207-223, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/0378216678900012>
- Küçük, M.A. (2020), “İşlevsellik Bağlamında Türk Mitlerinde Annelik Olgusu” *Millî Folklor* 126 (Yaz 2020): 27-39
- Lederman-Daniel, D. (2017). I Arose a Mother in Israel, *Motherhood In Antiquity* içinde. Switzerland: Palgrave Macmillan
- Lomsdale, L. (2019), “Mom Shaming: I Was Shamed for Being a Working Mom”, <https://www.mothering.com/threads/mom-shaming-i-was-shamed-for-being-a-working-mom.1627317/>
- Lomsdale, L. (2019), “I’m Glad I Have Mom Guilt”, <https://www.mothering.com/threads/im-glad-i-have-mom-guilt.1627269/>
- Lynn, D., Hallstein, O.B. (2010). The Intriguing History and Silences of Of Woman Born: Rereading Adrienne Rich Rhetorically to Better Understand the Contemporary Context. *Feminist Formations* . Vol. 22, No. 2, ss. 18-41, <https://www.jstor.org/stable/40835369>
- Mayer, K. (2009). *Mother: A Textual Analysis of Contemporary Mother Identities in Popular Discourse* (Yüksek Lisans Tezi). USA: Marquette University.
- Mumsnet, <https://www.mumsnet.com/>
- Mumsnet, https://www.mumsnet.com/talk/am_i_being_unreasonable/5012620-to-think-gentle-parenting-is-being-taken-too-far
- Mumsnet, https://www.mumsnet.com/talk/am_i_being_unreasonable/4662213-sick-of-gentle-parents
- Mothering, <https://www.mothering.com/>
- Neyer, G. ve Bernardi, L. (2011). Feminist Perspectives on Motherhood and Reproduction. *Historical Social Research / Historische Sozialforschung*, Vol. 36, No. 2 (136).
- Naughton S. (2023), “Momfluencer’ shame? Moms on social media 4 times more likely to feel like bad parents”, <https://studyfinds.org/moms-on-social-media/>
- Neuman W.L., (2014), *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*, 7. Baskı, Pearson New International Edition, England.

- Newman S., Avoiding the Perfect Mother Trap, <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/singletons/202301/avoiding-the-perfect-mother-trap>, 19.10.2023.
- OECD (2022), Family Database, https://www.oecd.org/els/soc/PF2_1_Parental_leave_systems.pdf
- Oh, I. (2009). The Performativity of Motherhood: Embodying Theology and Political Agency. *Journal of the Society of Christian Ethics*, Fall/Winter 2009. Vol.29. No:2. <https://www.jstor.org/stable/23562795>
- Offen, K. (1988). Defining Feminism: A Comparative Historical Approach. *Signs*. Güz, Vol. 14, No. 1, s. 119-157.
- O'Grady, C. (2023), "Gender pay gap research wins economics Nobel", <https://www.science.org/content/article/gender-pay-gap-research-wins-economics-nobel>, 10.10.2023
- Okuma Kitabı 1* (1958), Maarif Basımevi, İstanbul
- O'Neil M.L., Çarkoğlu A. (2019), Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması 2019, <https://gender.khas.edu.tr/sites/gender.khas.edu.tr/files/inline-files/TTCKAA2022-5.pdf>,
- Our World In Data, Women's educational attainment vs. number of children per woman 1950 to 2020, <https://ourworldindata.org/grapher/womens-educational-attainment-vs-fertility?tab=table&time=1950..2020>
- Öz E., Şimsek A. (2022), Cumhuriyet Dönemi İlkokul Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında İnsan Hak ve Sorumluluklarının Gelişimi, *SEFAD*, (47): 1-28, DOI Number: 10.21497/sefad.1128255
- Özer S. (2013). Kadınlara Seçme Ve Seçilme Hakkı Verilmesinin Türk Kamuoyundaki Yankıları, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXIX(), 131-168.
- Özkan, H., & Özer, B. U. (2022). Sosyal Medyada Annelik. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 16(1), 222-229.
- Parents, Parents Survey Finds 59% of Dads Wish They Felt More Seen, <https://www.parents.com/parents-survey-finds-59-of-dads-wish-they-felt-more-seen-7509558>
- Pazarlı O. (1969), *Yurttaşlık Bilgisi 1*, Remzi Kitapevi, Ankara
- Pelizzon, S. M. (2009). *Kadının Konumu Nasıl Değişti?*. Ankara: İmge Kitapevi.
- PEW Research Center, Record Share of New Mothers are College Educated, <https://www.pewresearch.org/social-trends/2013/05/10/record-share-of-new-mothers-are-college-educated/>, 23.10.2023
- Prunhuber, C. (2014) *Çağlar Boyunca Büyük Kadınlar* (çev. Burcu Yalçinkaya). İstanbul: Avesta Yayınları
- Sadıkoglu, Z. Z. (2020). *Yoğun Annelik Algısı: Annelerin Perspektifinden Çağdaş Ebeveynlik Kültürü*. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

- Sayar B., Korkmaz Değer F., Polat H. vd (2023), *İlkokul 4. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*, Devlet Kitapları, Ankara.
- Şeren, G. Y. (2016), *Toplumsal Cinsiyeti Ana Akıllaştırma Stratejisi Doğrultusunda Bir Maliye Politikası Aracı: Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme*, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi: İstanbul.
- Şeren, G. Y. 2018, “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Politikalarının Feminist Kökenleri,” *Fe Dergi* 10, no. 1, 94-108.
- Şeren, G. Y. (2020), “Gender Equality and Sustainable Development Within the Scope of Peace as a Global Public Good”. İçinde: Das Rituparna, Mandal Nivedita (eds.), *Interdisciplinary Approaches to Public Policy and Sustainability*, IGI Global.
- Şeren, G. Y. (2021). “Budgetary Impact of Gender Mainstreaming and Its Implementations in the EU and Turkey”. İçinde: Süleymanoğlu-Kürüm, R., Cin, F.M. (eds) *Feminist Framing of Europeanisation. Gender and Politics*. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-52770-9_9
- Sezer, M. Ö. (2010). *Masallar ve Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Evrensel Basım yayın.
- Sevim B. (2023), *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 5. Sınıf*, Koza Yayınları, Ankara
- Silier, Y. (2010). *Oburluk Çağı*. İstanbul:Yordam Kitap
- Son, K., Böger, T. (2021). The Inclusiveness of Maternity Leave Rights over 120 Years and across Five Continents, *Cogitatio*, Volume 9, Issue 2, ss 275–287, DOI: 10.17645/si.v9i2.3785
- Sumbas, A. (2018). Toplumsal Cinsiyet Eşitlik Politikası Olarak Ebeveyn İzni, *Hacettepe HFD*, 8(2), 167 – 194, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hacettepehfd/article/480992>
- Taş, G. (2016). Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler*, Cilt: 3, Sayı: 5, s. 163-175.
- The Center for Social Justice, Annual Fatherhood Survey 2016, <https://www.centreforsocialjustice.org.uk/wp-content/uploads/2018/03/Annual-Fatherhood-Survey.pdf>
- The Conversation, Worrying about being a perfect mother makes it harder to be a good parent
Published: May 6, 2016 2.58am CEST, <https://theconversation.com/worrying-about-being-a-perfect-mother-makes-it-harder-to-be-a-good-parent-58690>
- The Guardian, Parent trap: why the cult of the perfect mother has to end, <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2021/may/18/parent-trap-why-the-cult-of-the-perfect-mother-has-to-end>
- Tunç İ., Tunç A. (1980), *Türkçemiz1. Sınıf*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Tutsak S., Batur Z. (2011), Cumhuriyetten Günümüze Türk Eğitim Sisteminde Ders Kitabı: İki Örneğin Karşılaştırılması, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turcic*, Sayı 6/3 Yaz, ss. 355-389, https://turkishstudies.net/turkishstudies?mod=makale_tr_ozet&makale_id=15125

- TÜİK (2023a), Cinsiyete göre 25-49 yaş grubunda olup hane halkında 3 yaşın altında çocuğu olan ve çocuğu olmayan kişilerin istihdam oranı, TÜİK, 2023a, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2022-49668>
- TÜİK, Doğum İstatistikleri, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2022-49673>
- TÜİK (2022a), İstatistiklerle Kadın, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2022-49668>
- Türe, Didem. (2021) *Mother-Shaming Memories: The Role Of Maternal Selfdiscrepancy On Negative Emotions And Shaming Experiences Of Mothers* (Doktora Tezi). Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- UN Women, CEDAW, <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm>
- Yurtseven, Yaprak. (2018), *Türkiye’de Anne Olarak Kadın: KADEM Örneğinde Annelik Söylemi* (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- World History Encyclopedia, Antik Mısır Mitolojisi, <https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-10650/antik-msr-mitolojisi/>, 04.10.2023
- World History Encyclopedia, Cennet Bahçesi, <https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-16670/cennet-bahcesi/>, 03.10.2023
- World History Encyclopedia, Demeter, <https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-778/demeter/>, 04.10.2023
- World History Encyclopedia, Kibele, <https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-13558/kibele/>, 04.10.2023
- World History Encyclopedia, Medea, <https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-20422/medea/>, 05.10.2023